

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УНІВЕРСИТЕТ ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА «КРОК»

Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису

Тимошенко Андрій Володимирович

УДК 339.543.3:334.7

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРОТИДІЯ КОНТРАБАНДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ
БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ**

21.04.02 - економічна безпека суб'єктів господарської діяльності

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ А.В. Тимошенко

Науковий керівник: Мігус Ірина Петрівна, доктор економічних наук, професор, професор кафедри управління фінансово-економічною безпекою, проректор з наукової роботи, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»

Київ 2021

АНОТАЦІЯ

Тимошенко А.В. Протидія контрабанді у забезпеченні економічної безпеки підприємств. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарювання. – Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК», Київ, 2021.

Дисертація присвячена вирішенню наукового завдання, що полягало у поглибленні теоретичних і методичних засад щодо протидії контрабанді для забезпечення економічної безпеки підприємств та наданні практичних рекомендацій шляхом використання технологій блокчейну для її забезпечення.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в поглибленні теоретико-методичних положень щодо протидії контрабанді для забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом використання технологій блокчейну.

Удосконалено концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді, який на відмінну від існуючих може бути реалізований на двох рівнях: на рівні державних органів в контексті забезпечення митної безпеки; на рівні підприємств - в контексті забезпечення економічної безпеки при міжнародній торгівлі, а також включає в себе: мету, завдання, суб'єкти та об'єкти, інструменти протидії та напрями реалізації.

Розроблено алгоритм впровадження технологій блокчейну для забезпечення митної безпеки, який передбачає їх поетапне впровадження на державному рівні: формування переліку вхідних і вихідних масивів даних; аналіз переваг і недоліків застосування технологій блокчейну; визначення архітектури митної безпеки на базі нових технологічних можливостей; ініціалізація нормативно-правового забезпечення митної безпеки при застосуванні блокчейну; розрахунок вартості впровадження

децентралізованих реєстрів, розподіл повноважень, порогові значення показників, форми звітної інформації; планування та трансформація митної безпеки; уточнення і синхронізація процесів вдосконалення митної безпеки; IT-підтримка системи контролю, безпека, прозорість, моніторинг і взаємодія окремих органів контролю. Для обґрунтування необхідності впровадження технологій блокчейну на рівні Державної митної служби, було проведено SWOT-аналіз, який дозволив з'ясувати, що основними перевагами є: полегшення та прискорення процедури митного оформлення за рахунок скорочення часу, необхідного для процесів митного декларування, включаючи перевірку даних; посилення захисту інформації та забезпечить надійність її передачі органам влади країни-імпортера. Водночас, основними загрозами реалізації вказаних пропозицій є: недосконалість законодавства; високий рівень витрат на впровадження; дефіцит кваліфікованих кадрів тощо.

Уперше розроблено алгоритми створення та використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій для забезпечення економічної безпеки держави та підприємств, які дають можливість поетапно запровадити технології блокчейну для використання в міжнародній торгівлі задля убезпечення таких операцій. Для обґрунтування необхідності впровадження технологій блокчейну на рівні підприємств, які здійснюють митні операції, в контексті забезпечення внутрішнього контролю за операціями купівлі-продажу та переміщенням товарів між різними країнами, було проведено SWOT-аналіз, який дозволив з'ясувати їх основні переваги та недоліки.

Удосконалено нормативно-правове забезпечення процесу запровадження технологій блокчейну в діяльності митних органів та підприємств, які здійснюють митні операції, що дозволить легалізувати такі технології в Україні, шляхом доповнення Митного кодексу України, Податкового кодексу України, Законів України «Про інформацію», «Про зовнішньоекономічну діяльність», а також інших нормативно-правових актів України.

Набула подальшого розвитку змістова складова основних категорій: «економічна безпека держави», «митна безпека», «економічна безпека підприємств», «контрабанда», а також запропоновано авторське поняття «забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді», що на відміну від інших забезпечує системний підхід до розробки концептуального підходу до забезпечення економічної безпеки підприємств.

На основі вивчення науково-практичних джерел узагальнено основні підходи до визначення поняття «контрабанда», що дозволило запропонувати авторський підхід до систематизації особливостей її здійснення за такими ознаками: за інструментарієм приховання від митного контролю; за способом переміщення; за розмірами; за чисельністю учасників, що стало основою напрямів реалізації концептуального підходу до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді.

Систематизовано основні чинники, які призводять до поширення контрабанди, що дозволило узагальнити основні типи її здійснення (залежно від виду контрабандного товару; залежно від способу контрабанди; залежно від вартості контрабандних товарів; залежно від розміру контрабандних товарів; залежно від рівня соціальної організації) та сприяло розробці паспортів загроз економічній безпеці підприємств.

Доповнено класифікацію загроз економічній безпеці підприємств шляхом розробки матриці загроз «внутрішні-зовнішні» загрози, що дозволило сформулювати паспорт загроз, який на відміну від існуючих, дозволяє здійснити їх розподіл за типами протидії контрабанді (залежно від виду контрабандного товару; залежно від способу контрабанди; залежно від вартості контрабандних товарів; залежно від розмірів контрабандних товарів; залежно від рівня соціальної організації) та схемами і напрямками їх нейтралізації.

Використано науково-методичний підхід до оцінювання обсягів контрабандних поставок в Україну та встановлення загроз, які впливають на митну безпеку держави та економічну безпеку підприємств, які здійснюють

митні операції, що стало основою для розробки напрямів реалізації концептуального підходу до забезпечення економічної безпеки підприємств. На основі проведеного аналізу виявлено тенденції контрабандних поставок в Україну та з'ясовано, що найбільші порушення у торгівлі спостерігаються з «сусідами» України по сухопутному кордону та найбільшими торгово-економічними партнерами в зовнішніх відносинах: Польща (16,7%), Російська Федерація (15,7%), Німеччина (9,5%), Угорщина (7,1%) та Китай (3,9%). Окремо важливо відмітити, що оцінка питомої ваги Китаю в контрабандних потоках є дещо заниженою порівняно із фактичною, що пов'язано із згаданими вище “чорними” поставками.

Здійснено прогнозування надходжень до бюджету України за умови використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій, що дозволило встановити розміри можливих надходжень у 2022-2026 рр. Запропоновано використовувати метод трьох сценаріїв: песимістичний, реалістичний та оптимістичний. Запропоновано використання кореляційно-регресійного аналізу для прогнозування надходження до бюджету України за умови використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій, що дозволило встановити розміри можливих надходжень у 2022-2026 рр. Використовуючи результати оптимістичного сценарію було узагальнено прогнозні надходження до бюджету України за умови використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій. Результати проведеного дослідження показали, що використання технології блокчейну в процесі митного оформлення різних видів товарної продукції, матиме значний вплив на наповнення бюджету, забезпечення транспарентності митних операцій, що, в свою чергу, позитивно вплине на економічну безпеку всіх учасників таких відносин.

Запропонований концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді, з одного боку, дозволяє органам митного контролю своєчасно виявляти виклики і передбачати загрози, які можуть впливати на митну безпеку держави, а, з іншого – на

рівні підприємств, які беруть участь у митних операціях, прагнути їх зробити більш прозорими та ефективними, забезпечуючи належний рівень економічної безпеки всіх учасників митних операцій.

Ключові слова: контрабанда, економічна безпека держави, економічна безпека підприємств, митна безпека, технології блокчейну, міжнародна торгівля, забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді.

ABSTRACT

Tymoshenko A.V. Counteracting smuggling in ensuring the economic security of enterprises. - On the rights of the manuscript.

The dissertation on competition of a scientific degree of the candidate of economic sciences on a specialty 21.04.02 - economic safety of subjects of managing. – «KROK» University, Kyiv, 2021.

The dissertation is devoted to improvement of theoretical and methodical bases on counteraction to smuggling for maintenance of economic safety of the enterprises and granting of practical recommendations by use of blockchain technologies for its maintenance.

The scientific novelty of the obtained research results is the deepening of theoretical and methodological provisions on combating smuggling to ensure the economic security of enterprises through the use of blockchain technologies.

The conceptual approach to ensuring the economic security of enterprises by combating smuggling has been improved, which, unlike the existing ones, can be implemented at two levels: at the level of state bodies in the context of ensuring customs security; at the enterprise level - in the context of ensuring economic security in international trade, and also includes: goals, objectives, actors and objects, tools of counteraction and directions of implementation.

An algorithm for the introduction of blockchain technologies to ensure customs security has been developed, which provides for their gradual implementation at the state level: formation of a list of input and output data sets;

analysis of the advantages and disadvantages of using blockchain technologies; definition of customs security architecture on the basis of new technological opportunities; initialization of regulatory and legal support of customs security when using blockchain; calculation of the cost of implementation of decentralized registers, distribution of powers, threshold values of indicators, forms of reporting information; planning and transformation of customs security; clarification and synchronization of customs security improvement processes; IT support of the control system, security, transparency, monitoring and interaction of individual control bodies. To justify the need to introduce blockchain technologies at the level of the State Customs Service, a SWOT analysis was conducted, which revealed that the main advantages are: simplification and acceleration of customs clearance procedures by reducing the time required for customs declaration processes, including data verification; strengthening the protection of information and ensuring the reliability of its transmission to the authorities of the importing country. At the same time, the main threats to the implementation of these proposals are: imperfect legislation; high level of implementation costs; shortage of qualified personnel, etc.

For the first time, algorithms for the creation and use of blockchain technologies in customs operations to ensure the economic security of the state and enterprises, which allow the gradual introduction of blockchain technologies for use in international trade to ensure such operations. To justify the need to implement blockchain technologies at the level of enterprises engaged in customs operations, in the context of internal control over sales and movement of goods between different countries, a SWOT analysis was conducted to identify their main advantages and disadvantages.

Improved regulatory and legal support for the introduction of blockchain technologies in the activities of customs authorities and enterprises engaged in customs operations, which will legalize such technologies in Ukraine by supplementing the Customs Code of Ukraine, Tax Code of Ukraine, Laws of

Ukraine "On Information", "On Foreign Economic Activity" ", As well as other regulations of Ukraine.

The content component of the main categories: "economic security of the state", "customs security", "economic security of enterprises", "smuggling" was further developed, and the author's concept of "ensuring economic security of enterprises by combating smuggling" systematic approach to the development of a conceptual approach to ensuring the economic security of enterprises.

Based on the study of scientific and practical sources, the main approaches to the definition of "smuggling" are summarized, which allowed to propose an author's approach to systematizing the features of its implementation on the following grounds: the tools of concealment from customs control; by method of movement; by size; by the number of participants, which became the basis for the implementation of a conceptual approach to ensuring the economic security of enterprises by combating smuggling.

The main factors that lead to the spread of smuggling are systematized, which allowed to generalize the main types of its implementation (depending on the type of smuggled goods; depending on the method of smuggling; depending on the value of smuggled goods; depending on the size of smuggled goods; depending on the level of social organization). passports of threats to the economic security of enterprises.

The classification of threats to the economic security of enterprises has been supplemented by developing a matrix of threats "internal-external" threats, which allowed to form a passport of threats, which, unlike existing ones, allows their distribution by types of anti-smuggling (depending on the type of contraband; depending on the method of smuggling; from the value of contraband goods, depending on the size of the contraband goods, depending on the level of social organization) and schemes and directions of their neutralization.

A scientific and methodological approach to estimating the volume of smuggled supplies to Ukraine and identifying threats to customs security and economic security of enterprises engaged in customs operations was used, which

became the basis for developing directions for a conceptual approach to economic security. Based on the analysis, the trends of smuggling supplies to Ukraine were revealed and it was found that the biggest violations in trade are observed with Ukraine's "neighbors" on the land border and the largest trade and economic partners in foreign relations: Poland (16.7%), Russia (15.7%), Germany (9.5%), Hungary (7.1%) and China (3.9%). It is important to note that the estimate of the share of China in smuggling flows is somewhat lower than the actual, due to the above-mentioned "black" supplies.

Forecasting of revenues to the budget of Ukraine under the condition of using blockchain technologies in customs operations, which allowed to determine the size of possible revenues in 2022-2026. It is proposed to use the method of three scenarios: pessimistic, realistic and optimistic. The use of correlation-regression analysis to forecast revenues to the budget of Ukraine under the use of blockchain technologies in customs operations, which allowed to determine the size of possible revenues in 2022-2026. Using the results of the optimistic scenario when carrying out customs operations. The results of the study showed that the use of blockchain technology in the process of customs clearance of various types of products will have a significant impact on filling the budget, ensuring transparency of customs operations, which, in turn, will positively affect the economic security of all participants.

The proposed conceptual approach to ensuring the economic security of enterprises by combating smuggling, on the one hand, allows customs control authorities to identify challenges and anticipate threats that may affect the customs security of the state, and on the other - at the level of enterprises involved in customs operations, strive to make them more transparent and efficient, ensuring an adequate level of economic security for all participants in customs operations.

Keywords: smuggling, economic security of the state, economic security of enterprises, customs security, blockchain technologies, international trade, ensuring economic security of enterprises by counteracting smuggling.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Tymoshenko A., Tymoshenko V., Dromov S. On the question of the legal aspect of the stay of units of the armed forces of another state on the territory of Ukraine. *AD ALTA Journal of interdisciplinary research*. 2021. Vol. 11. Issue 2. Special issue XX. Pp. 58-63 (**Web of sciences**) (0,61 д. а.). *Особистий внесок автора полягає у наданні пропозицій щодо правового врегулювання міжнародних відносин Укрїни з іншими державами та становить 0,21 др. арк.*

2. Tymoshenko A. European union experience in regulating customs operations of enterprises. *Economics, Finance and Management Review*. 2021. Issue 2(6). Pp. 43-51. DOI: <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2021-2-43> (0,78 д. а.)

3. Тимошенко А. В. Характеристика сучасних контрабандних схем. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. №2(62). С. 109-114. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-62-109-114> (0,55 д. а.)

4. Тимошенко А. В. Протидія контрабандним явищам в Україні: перспективи мінімізації. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. №1(61). С. 209-218. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-61-209-218> (0,74 д. а.).

5. Тимошенко А. В. Формулювання національної системи попередження та протидії контрабанді в контексті становлення ринкових відносин і забезпечення економічних інтересів держави. *Зовнішня торгівля. Економічна безпека*. 2012. Вип. 9. С. 104-110 (0,63 д. а.).

праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Тимошенко А. В. Роль митних органів України в протидії контрабанді наркотиків. *Виклики та потреби бізнесу XXI століття: Матеріали Третьої*

міжнародної науково-практичної конференції. Київ : Український союз промисловців та підприємців, 2012 (0,12 д. а.).

7. Тимошенко А. В. Роль та місце правоохоронних підрозділів митних органів в процесі забезпечення економічної безпеки держави та створенні ефективних умов розвитку національних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Протидія контрабанді: цілі та задачі. *Актуальні питання розвитку суб'єктів господарювання в умовах економічної нестабільності*: матеріали науково-практичної конференції молодих учених. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2013 (0,11 д. а.).

праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

8. Тимошенко А. В., Гальський К. Є., Макаренко А. В., Ченцов В. В. Боротьба з контрабандою в сучасній історії української митниці: колективна монографія. 2021. 144 с. (9,88 д. а.). *Особистий внесок автора полягає у оцінці загроз через поширення транснаціональної контрабанди та наданні пропозицій щодо її мінімізації, та становить 3,27 д. а.*

9. Тимошенко А., Тимошенко В., Дрьомов С. Будапештський меморандум: *pacsa sunt servanda. Новий шлях до права* : колективна монографія / керівник авт. колективу А. О. Селіванов. Київ : Логос, 2021. С. 181-189 (10,2 др. арк.). *Особистий внесок автора полягає у дослідженні правової природи Будапештського меморандуму та становить 0,32 д. а.*

10. Тимошенко А. В. Забезпечення системи економічної безпеки України в процесі реалізації державних програм розвитку митної справи. *Публічне право*. 2014. № 2. С. 163-168 (0,51 д. а.).

11. Тимошенко А. В. Ефективна боротьба з корупцією – запорука мінімізації та подолання контрабанди. *Віче*. 2014. № 18. С. 29-32 (0,43 д. а.)

12. Тимошенко А. В. Роль та місце митних органів України в забезпеченні економічної безпеки держави. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. Вип. 39. С. 86-88 (0,47 д. а.).

ЗМІСТ

ВСТУП	14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ	22
1.1. Зарубіжний та вітчизняний досвід регулювання митних операцій задля протидії контрабанді	22
1.2. Теоретичні основи сутності та види контрабанди і способів її нейтралізації	57
1.3. Роль забезпечення економічної безпеки підприємств в протидії контрабанді	76
Висновки до першого розділу	95
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ПРАКТИЧНИХ АСПЕКТІВ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ	98
2.1. Вплив контрабанди на економічну безпеку держави та підприємств	98
2.2. Діагностика загроз економічній безпеці підприємств задля протидії контрабанді	111
2.3. Оцінювання впливу контрабанди на економічну безпеку підприємств та держави.	127
Висновки до другого розділу	140
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ	143
3.1. Концептуальний підхід щодо удосконалення системи діагностики загроз економічній безпеці підприємства при протидії контрабанді	143

3.2. Алгоритм створення та використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій	156
3.3. Пропозиції щодо прогнозування надходжень до бюджету України за умови використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій	170
Висновки до третього розділу	189
ВИСНОВКИ	192
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	196
ДОДАТКИ	219

ВСТУП

Актуальність теми. В сучасних умовах розвитку економічних відносин зростає необхідність забезпечення митної безпеки як складової економічної безпеки держави, безпосередньо впливаючи на економічну безпеку підприємств, які здійснюють участь у митних операціях. Тому для нашої держави першочерговим є боротьба з контрабандою, яка поряд з порушенням митних правил набуває дедалі більш витончених та організованих форм, що, у свою чергу, ставить під загрозу національну безпеку та належний економічний розвиток країни. Суттєво на економічну безпеку як на макро-, так і на мікрорівнях також впливають корупція в митних органах, недоотримання бюджетом коштів від митних операцій, ухиляння від сплати податків, втрата конкурентних позицій підприємств на ринку тощо.

Вирішенням зазначеної проблеми може стати використання технологій блокчейну як на рівні державних органів, так і на рівні окремих підприємств, що дозволить ефективно розпоряджатися ресурсами, контролювати якість виконання робіт та якість продукції, що отримується в результаті.

Проблема побудови ефективних механізмів боротьби з контрабандою є об'єктом досліджень наукових праць таких вітчизняних і зарубіжних учених як: В. Волошин, Басель Алі Діб, В. Допілко, О. Бусол, Д. Бхаваті, О. Дячкін, Ф. Жаксобекова І. Кекіш, В. Ложкін, М. Литвин, Д. Османова, І. Пліш, О. Потушинська, Ю. Турчин, Б. Хансен, В. Хома, Р. Явдошук, В. Юрченко та інші.

Питання використання технологій блокчейну у фінансовій сфері, в тому числі при здійсненні митних операцій, вивчали зарубіжні та вітчизняні науковці та практики, серед яких: В. Бабенко, І. Давидова, Г. Прус, М. Монті, С. Расмуссел, Б. Есмайлян, В. Палівал та ін.

Проблемам забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності присвячено праці таких науковців, як: В. Алькема, В. Андрієнко, О. Герасименко, В. Грушко, З. Живко, О. Захаров, Н. Зачосова, С. Кавун,

Г. Козаченко, М. Копитко, Я. Коваль, С. Лаптев, Н. Літвін, О. Ляшенко, В. Мартинюк, С. Мельник, І. Мігус, Е. Олейников, В. Ортинський, В. Панченко, В. Погорелов, П. Пригунов, В. Сідак, В. Токар, В. Терехов, В. Франчук, Л. Шемаєва, Н. Юрків та інші. Віддаючи належне авторам сучасних наукових розробок, котрі сприяли процесу становлення економічної безпеки держави та підприємств як науки, слід зазначити, що, на жаль, питання протидії контрабанді при забезпеченні економічної безпеки підприємств досліджено не достатньо глибоко. Значущість і актуальність наведених проблем та недостатнє їх вивчення і аналіз зумовило вибір тематики дослідження, а також визначили його мету і завдання.

Наукове завдання дисертації полягає у поглибленні теоретичних і методичних засад щодо протидії контрабанді для забезпечення економічної безпеки підприємств та наданні практичних рекомендацій шляхом використання технологій блокчейну для її забезпечення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри управління фінансово-економічною безпекою за темою «Забезпечення захисту економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності в умовах євроінтеграції України» (номер державної реєстрації 0114U006338), у межах якої проведено дослідження особливостей виявлення та нейтралізації контрабанди в Україні та світі; а також за темою «Інноваційні механізми комплексного забезпечення економічної безпеки в умовах кризи» (номер державної реєстрації 0120U101880), у межах якої надано пропозиції щодо використання технологій блокчейну для забезпечення економічної безпеки підприємств при здійсненні митних операцій.

Мета і завдання дослідження. Мета дисертації полягає в поглибленні науково-методичних положень та розробці практичних рекомендацій щодо протидії контрабанді для забезпечення економічної безпеки підприємств.

Відповідно до мети роботи і висунутої гіпотези дослідження визначено та вирішено наступні основні *задачі*:

- проаналізовано зарубіжний та вітчизняний досвід регулювання митних операцій задля протидії контрабанді;
- досліджено сутність та види контрабанди і способи її нейтралізації;
- визначено роль забезпечення економічної безпеки підприємств в протидії контрабанді;
- встановлено вплив контрабанди на економічну безпеку держави та підприємств;
- здійснено ідентифікацію загроз економічній безпеці підприємств при протидії контрабанді;
- оцінено вплив контрабанди на економічну безпеку підприємств та держави;
- запропоновано концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді;
- розроблено алгоритми створення та використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій;
- спрогнозовано надходження до бюджету України за умови використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення економічної безпеки підприємств при здійсненні митних операцій.

Предметом дослідження є забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді з використанням технологій блокчейну.

Методична основа дослідження. Для досягнення поставленої мети й виконання завдань у дисертації використано низку загальнонаукових і спеціальних методів, а саме: *історичного аналізу* – для вивчення досвіду регулювання митних операцій задля протидії контрабанді з урахуванням вітчизняного та зарубіжного досвіду (п. 1.1.); *аналізу та синтезу* – при дослідженні понять «економічна безпека держави», «митна безпека» та «економічна безпека підприємств», «забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді» (п. 1.2-1.3); *спостереження та*

узагальнення – при визначеності сутності та видів контрабанди та способів її нейтралізації (п. 1.2); встановлено роль забезпечення економічної безпеки підприємств при протидії контрабанді (п. 1.3); *причинно-наслідковий* – при аналізі впливу контрабанди на економічну безпеку держави та підприємств (п. 2.1); *порівняння та упорядкування* – при діагностиці загроз економічної безпеки підприємств задля протидії контрабанді (п. 2.2); при оцінюванні впливу контрабанди на економічну безпеку підприємств та держави (п. 2.3); *графічні методи* – при здійсненні аналізу контрабандних поставок в Україну протягом 2013-2021 рр. вцілому та за окремими товарними групами (п. 2.1); при проведенні опитування задля діагностики загроз економічній безпеці підприємств (п. 2.2); при вивченні типових контрабандних схем контрабандного імпорту в Україні (п. 2.3); *методи системно-структурного аналізу* – при розробці концептуального підходу щодо удосконалення системи діагностики загроз економічній безпеці підприємств при протидії контрабанді (п. 3.1); при наданні пропозицій щодо імплементації зарубіжного досвіду щодо протидії контрабанди (п. 3.2); *метод кореляційно-регресійного аналізу* – при прогнозуванні надходжень до бюджету України за умови використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій (п. 3.3); *метод наукового узагальнення* – при формуванні висновків дослідження.

Інформаційною базою дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали науково-практичних конференцій, законодавчі та нормативні акти, розпорядження Верховної ради України, Президента України, Державної митної служби України, Державної податкової служби України, офіційні дані Державної служби статистики, статистичні бюлетні, довідники та інформаційні видання, Інтернет-ресурси.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження полягає в поглибленні теоретико-методичних положень щодо протидії контрабанді для забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом використання технологій блокчейну. Основними результатами, що відображають наукову новизну дисертаційної роботи, є такі:

вперше:

- розроблено алгоритми створення та використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій для забезпечення економічної безпеки держави та підприємств, які дають можливість поетапно запровадити технології блокчейну для використання в міжнародній торгівлі задля убезпечення таких операцій;

удосконалено:

- концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді, який на відмінну від існуючих може бути реалізований на двох рівнях: на рівні державних органів в контексті забезпечення митної безпеки; на рівні підприємств - в контексті забезпечення економічної безпеки при міжнародній торгівлі, а також включає в себе: мету, завдання, суб'єкти та об'єкти, інструменти протидії та напрями реалізації;

- нормативно-правове забезпечення процесу запровадження технологій блокчейну в діяльності митних органів та підприємств, які здійснюють митні операції, що дозволить легалізувати такі технології в Україні;

- класифікацію загроз економічній безпеці підприємств шляхом розробки матриці загроз «внутрішні-зовнішні» загрози, що дозволило сформуванню паспорт загроз, який на відміну від існуючих, дозволяє здійснити їх розподіл за типами протидії контрабанді (залежно від виду контрабандного товару; залежно від способу контрабанди; залежно від вартості контрабандних товарів; залежно від розмірів контрабандних товарів; залежно від рівня соціальної організації) та схемами і напрямками їх нейтралізації («зеленка», «порожняки», «перерваний» транзит, «піджаки», «поштова контрабанда», недостовірне декларування, «майданчики» («модні фірми»));

- способи нейтралізації контрабанди, які згруповано за такими ознаками: за інструментарієм приховання від митного контролю; за способом переміщення; за розмірами; за чисельністю учасників, що стало основою

напрямів реалізації концептуального підходу до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді;

дістали подальший розвиток:

- змістова складова основних категорій: «економічна безпека держави», «митна безпека», «економічна безпека підприємств», «контрабанда», а також запропоновано авторське поняття «забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді», що на відміну від інших забезпечує системний підхід до розробки концептуального підходу до забезпечення економічної безпеки підприємств;

- систематизація основних чинників, які призводять до поширення контрабанди, що дозволило узагальнити основні типи її здійснення (залежно від виду контрабандного товару; залежно від способу контрабанди; залежно від вартості контрабандних товарів; залежно від розміру контрабандних товарів; залежно від рівня соціальної організації) та сприяло розробці паспортів загроз економічній безпеці підприємств;

- використання кореляційно-регресійного аналізу для прогнозування надходження до бюджету України за умови використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій, що дозволило встановити розміри можливих надходжень у 2022-2026 рр.;

- науково-методичний підхід до оцінювання обсягів контрабандних поставок в Україну та встановлення загроз, які впливають на митну безпеку держави та економічну безпеку підприємств, які здійснюють митні операції, що стало основою для розробки напрямів реалізації концептуального підходу до забезпечення економічної безпеки підприємств.

Практичне значення отриманих результатів. Основні наукові положення, висновки та рекомендації наукового дослідження, які доведені до рівня методичних та практичних розробок, можуть бути використані при забезпеченні економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді.

Надані пропозиції Міністерству внутрішніх справ України щодо удосконалення системи діагностики загроз економічній безпеці підприємств

при протидії контрабанді передбачають створення паспорту загроз, що дозволяє ідентифікувати такі загрози, на різних етапах діяльності підприємства. Подані пропозиції можуть бути враховані при внесенні змін до Митного Кодексу України в контексті ідентифікації загроз при експортно-імпортних операціях підприємств (довідка №473/д від 09.09.2021 р.).

Надані пропозиції щодо удосконалення інструментарію оцінювання впливу контрабанди на економічну безпеку підприємств та держави можуть бути прийняті до практичного застосування в діяльності Дніпровської митниці з метою виявлення загроз та ризиків у економічній сфері для протидії контрабанді при здійсненні митних операцій підприємствами України (довідка №1174-д від 03.09.2021 р.).

Результати дисертаційної роботи щодо розробленого концептуального підходу до удосконалення системи діагностики загроз економічній безпеці підприємства при протидії контрабанді впроваджені у практичну діяльність Асоціації платників податків України та можуть бути використані для підготовки рекомендацій щодо внесення змін та доповнень до Податкового Кодексу України в частині оподаткування експортно-імпортних операцій (довідка №549 від 27.08.2021 р.).

Актуальність та перспективність практичного впровадження результатів дослідження показало можливість діагностики загроз економічній безпеці підприємств задля протидії контрабанді, що було підтверджено за результатами опитування, в якому взяли участь представники АТ «Фармак» (довідка №01/7249 від 30.09.2021 р.) та ТОВ «Хенкель Баутехнік» (Україна) (довідка №614/к від 31.08.2021 р.).

Основні положення дисертаційного дослідження були впроваджені в навчальний процес на кафедрі управління фінансово-економічною безпекою Навчально-наукового інституту менеджменту безпеки Університету «КРОК» з підготовки магістрів за спеціальністю 073 «Менеджмент», освітня програма «Управління фінансово-економічною безпекою» при вивченні навчальних дисциплін «Організація та управління системою фінансово-економічної

безпеки» та «Організація та управління інформаційно-аналітичним забезпеченням безпеки підприємства» (довідка №35-13-д від 25.06.2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Теоретичне обґрунтування, практичні розробки, висновки та рекомендації щодо забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді, які містяться в роботі, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у роботі використані лише ті положення, які отримано особисто автором. Внесок автора в працях, що написані в співавторстві, схарактеризований у переліку публікацій.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати наукового дослідження, викладені в дисертації, обговорено і схвалено на засіданнях кафедр, під час роботи конференцій різного рівня, зокрема: науково-практична конференція молодих учених «Актуальні питання розвитку суб'єктів господарювання в умовах економічної нестабільності» (Київ, 2013 р.) та третя міжнародна науково-практична конференція «Виклики та потреби бізнесу XXI століття» (Київ, 2012 р.).

Публікації. За результатами дослідження автором опубліковано 12 наукових праць, серед яких 2 розділи в колективних монографіях, 8 статей у наукових виданнях, з них 2 статті у іноземних періодичних виданнях, в тому числі 1 стаття у виданні, яке індексується у Web of sciences, 4 статті у фахових наукових виданнях України та 3 статті у інших виданнях України) та 2 матеріали конференцій. Загальний обсяг публікацій становить 25,03 д. а., з них 8,14 д. а. належить особисто автору.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків 16 таблиць, 28 рисунків, 5 додатків на 12 сторінках, список використаних джерел із 234 найменувань на 22 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Зарубіжний та вітчизняний досвід регулювання митних операцій зادля протидії контрабанді

Вперше контрабанда як правопорушення була зафіксована у XIV–XVI ст. – у період активізації товарно-грошових відносин, оскільки саме в цей період було створено митниці для встановлення контролю над перевезенням товарів через кордони та стягування митних зборів.

Порушення встановлених державою законів перевезення товарів та приховування їх від митного контролю дістало назву «контрабанда». Митна політика була частиною зовнішньої політики держави, а контрабанда виникла і розвивалась як протидія цій політиці. Зовнішня політика держави та внутрішня економічна ситуація визначали причини контрабанди, асортимент та канали транспортування контрабандного товару. Контрабанда завдала збитків не лише фінансовій системі держави, з нею тісно були пов'язані такі види злочинів, як: хабарництво, спекуляція, грабіж. Нерідко контрабандистів використовували сусідні держави для збору розвідувальної інформації. Саме тому проблема контрабанди завжди була в центрі уваги державних установ і боротьбі з нею приділялась велика увага.

Суспільна небезпека контрабанди полягає в тому, що при протиправному переміщенні через митний кордон України товарів та предметів порушується порядок державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, який включає в себе загальний, а щодо окремої групи товарів та предметів, – спеціальний, порядок переміщення їх через кордон [1].

Поширення і розвиток корупції і контрабанди на митних кордонах відбувалося та проходило період становлення разом з формуванням

незалежних держав та нерозривно пов'язане з формуванням кордонів та розробкою перших митних правил для забезпечення економічної стабільності та захисту власних товаровиробництв.

Під час становлення Київської Русі вперше про правила митного контролю було згадано в Руській правді. А у судєбнику князя Володимира встановлювати відповідальність за спробу провезти товар, не сплативши мито, таким покаранням була конфістація товару і побиття господаря товару батогами.

Але до середини 16 ст. контрабанда не сприймалася як злочин та в ній не вбачалась економічна загроза деяким сферам держави, проте наприкінці незаконне ввезення товарів на територію держави набуло нових обертів, оскільки саме на цей період припадає перехід більшості країн до індустріальної економіки. Загарбання колоній та нових територій, існування великих ринків збуту створювало значну конкуренцію між країнами-виробниками [2].

Аналіз архівних джерел дозволяє впевнено казати, що одним з головних факторів, які призвели до формування контрабандного промислу стало створення мануфактурного виробництва у першій чверті XVIII ст. Адже застосування протекційних заходів з метою захисту внутрішнього виробництва автоматично створило умови для поширення неформальної економіки чи просто контрабанди.

Охорона митних кордонів у 1720-х рр. було складним процесом: товари, що відправлялись з прибалтійських портів у внутрішні губернії обкладалися додатковими митами. Різні митноправові режими окремих територій імперії (у тому числі митна автономія Гетьманщини), що склались історично зіграли фатальну роль для всієї справи протекційної політики [3].

Територіальна система створила таку величезну лінію митної охорони з анклавом, де діяли інші митно-правові норми, при якій справа боротьби з контрабандою ставала безперспективною. І цей фактор суттєво впливав на весь хід митної політики Росії першої половини XVIII ст. та підштовхував

урядові кола форсувати процес уніфікації митної системи в межах всієї імперії. Таким чином, територія Лівобережної України, після втрати у 1754 р. митної автономії, стає ареною боротьби з контрабандою.

Розвитку контрабанди у XVIII ст., безумовно, сприяли створення міжнародного ринку, пожвавлення торгівлі та технічний прогрес. Ще одним сприятливим фактором була традиція митних відкупів. Завдяки відкупам уряд не тільки позбавлявся клопотів з організацією митної мережі, але й отримував гроші наперед. Водночас уряд дистанціювався від проблеми боротьби з контрабандою, боротьбу з якою було перекладено на відкупників. Лише коли контрабанда набула таких масштабів, що навіть відкуп став збитковим (відкупники не змогли розрахуватися з державою), урядовці звернули увагу на цю проблему [4].

З включенням Гетьманської України до імперського митного простору об'єктами контрабанди ставали як правило товари на які поширювались норми державної монополії, і відповідно їх вільний продаж обмежувався; товари, що підлягали акцизному обкладенню і це збільшувало їхню роздрібну ціну для населення; товари, ввезення або вивезення яких обмежувалось митними тарифами. Для українського споживчого ринку з 1750-х рр. такими товарами були: шовк, тютюн, юхта, швацькі гілки, горілка, гральні карти, срібні рублі та золоті «єфимки» (вільноконвертована валюта XVIII ст.).

Такий стан речей на митному кордоні став предметом розгляду Комісії з комерції у 1767 р. Слід відзначити, що митні чиновники того часу мали негативну репутацію. Наприклад, після першого розподілу Речі Посполитої на територіях, що відійшли до складу Російської імперії, потрібно було провести ревізію імпортованих товарів у купецьких лавках. Командуючий російськими військами граф Чернишов віддав розпорядження, щоб ця ревізія здійснювалась митними чинами в присутності міської адміністрації, «дабы не было учинено в таможнях какого подлогу» [5].

На поширену по західному кордону контрабанду вказував і сенатський Генерал-Прокурор князь О. Вяземський. Проведені в 60-х рр. XVIII ст. ревізії показали, що деякі ділянки кордону не просто незадовільно охороняються, але навіть не позначені належним чином. Проблему намагалися вирішити Комерц-колегія, Комісія з комерції та Головна над митними зборами канцелярія. Дійшли вони наступних висновків: по-перше, винними у збільшенні обсягів контрабанди були визнані недбалі митники та нечесне купецтво; по-друге, повне припинення контрабандного промислу було визнане неможливим – розраховувати можна було хіба що на зменшення його обсягів; і, по-третє, попри перші два висновки припиняти торгівлю, закривати кордон та ліквідувати митну мережу було визнано недоцільним [6].

Уряд Катерини II наполегливо намагався боротися з контрабандою, але досягнуті успіхи не відповідали докладеним зусиллям та витраченим коштам. Одним із засобів боротьби з контрабандою було часткове або вибірково спрямоване припинення торгівлі. Періодично уряд «вилучав» із товарообігу деякі товари, які таким чином отримували статус контрабанди. Такі дії могли бути спричинені політичними («митна блокада»), економічними (протекціонізм) або військовими факторами.

Так, у 1789 р. був заборонений імпорту шовкових, вовняних та бавовняних виробів, напоїв та деяких інших товарів через прикордонні митні установи. На час військових дій увезення товарів до Російської імперії дозволялося лише для потреб діючої російської армії – у той же час експорт російських товарів не заборонявся. Це, однак, не стосувалося необхідних для армії речей, наприклад коней – із початком військових дій експорт коней суворо заборонявся [7].

Така заборона діяла впродовж усієї війни з Туреччиною (1787 – 1791 рр.) й неодноразово підкреслювалася урядом. Крім того яскравим прикладом політичних причин може бути згадувана раніше митна блокада Франції в

1793 – 1796 рр., адже тоді вважалися контрабандою не тільки будь-які французькі товари, але й подібні до них.

Запроваджені відповідно до іменного указу 1797 р. правила стосовно конфіскації затриманої контрабанди та нагородження учасників були подовжені «Положенням про нейтральну торгівлю на 1811 рік»: контрабандисти повинні були сплатити штраф у розмірі вартості затриманої контрабанди на користь учасників затримання контрабандного товару [8].

Як один із способів попередження контрабанди та інших порушень правил перевезення товарів через державний кордон російський уряд використовував практику реєстрації імпортованих товарів уже на території Російської імперії, для чого необхідним було визначення шляхів від митної установи до найближчого прикордонного міста для свідчення товарів.

Упродовж XIX – початку XX ст. номенклатура товарів і предметів контрабандного промислу по європейському митному кордону Російської імперії дещо змінилась. Це стали споживчі продукти і товари, на які поширювалось акцизне законодавство (спирт, цукор, чай, сахарин), золотовалютні цінності та цінні папери, антикваріат та витвори мистецтва, зброя, вибухівка, а також друкарські верстати для таємного виготовлення підробних акцизних марок і друку нелегальної літератури [9].

Можна побачити, що лідерами боротьби з контрабандою та по її надходженню були Петербурзький, Ризький, Юрбурзький та Радзивилівський митний округи. Абсолютним лідером у протидії контрабанді став Радзивилівський митний округ (територіально він охоплював правобережні українські губернії). І дійсно, найбільші обсяги нелегальних товарів надходили з Австрійської імперії. Про ступінь загрози на австрійській ділянці митного кордону свідчить факт залучення регулярних частин російської армії для допомоги митникам протидіяти проривам добре озброєних контрабандистів. Результативність митниць Радзивилівського митного округу в другій чверті XIX ст. можна оцінити за показниками з конфіскацій контрабандних товарів.

З 1829 по 1837 рр. показники з кількості конфіскацій по митницях були наступними: Радзивилівська – 4134, Бердичівська – 157, Гусятинська – 1392, Дружпільська – 799, Волочиська – 656, Ісаковецька – 604. У прикордонних повітах Волинської та Подільської губерній ситуація з контрабандою загострюється після поразки польського повстання. Крім звичайної економічної контрабанди, додається ще й політична. Таємні польські організації, до складу яких входили і місцеві дворяни, регулярно отримували нелегальну літературу з австрійської Польщі [10].

Перед митниками поставили завдання по можливості взагалі припинити контакти між польським населенням двох імперій, окрім територій митниць. З початком угорського повстання у 1848 р., потім Східної війни 1853 – 1856 рр. контрабандна активність дещо знизилась. Це стало наслідком концентрації російських військ у цьому регіоні, їх участі у придушенні угорського повстання, а під час Східної війни необхідності утримувати Австрію військовою демонстрацією від можливої участі в конфлікті на боці Англії і Франції. Різке зростання активності контрабандистів спостерігається з другої половини XIX ст. При цьому австрійські військові починають активно використовувати контрабандистів для виконання агентурних завдань військової розвідки.

Так, по Дружпільській митниці за період з 1 січня по 24 червня 1866 р. було затримано контрабандних товарів на суму 239 руб. 71 коп., заведено справ про конфіскацію товарів 46. По трьох митницях (Радзивилівській, Волочиській, Дружпільській) і Збаражській митній заставі зафіксовано 1747 випадків затримання контрабандних товарів за 1878 рік, 1886 – за 1879 р. при цьому збройних опорів в 1878 р. було 3 (вбито двох контрабандистів, поранено одного), в 1879 – 1 (поранено одного) [11].

Протягом 1878 – 1879 рр. затримано контрабандистів без опору з їхнього боку 2504 осіб. У 1882 – 1883 рр. у митних установах Волинської губернії 5755 разів затримували контрабандний товар. При затримці зафіксовано 3 збройні опори, в яких одного контрабандиста вбито, трьох поранено.

Затриманих без опору контрабандистів було 3305. По Подільській губернії у 1883 – 1884 рр. затримано без опору контрабандистів 1283, затримувались контрабандні товари 2537 випадків. Одинадцять раз контрабандисти чинили опір митним чинам при затримці (десять осіб поранено, а одну – вбито) [12].

Аналіз цифрових показників свідчить, що найпоширенішим контрабандним товаром на Правобережжі був спирт. По Волочиській митниці протягом травневої третини 1900 р. заведено 30 конфіскаційних справ на суму 374 руб. 50 коп.; по Ісаковецькій митниці за травневу третину 1908 р. – 73 конфіскаційні справи на суму 497 руб. 39 коп.

До переліку найбільш поширених контрабандних товарів, крім спирту, входили: хустки вовняні і шовкові, сукно, готовий одяг, одяг з бавовни, дрібні промислові речі. Але їх кількість у порівнянні із спиртом і сахарином була незначною і реалізовувалась серед населення в прикордонній смузі на відстані до 21 версти в глибину від митного кордону. Стосовно південних митниць, і особливо Одеської, то статистичні матеріали спростовують образ міста Одеси як основного джерела контрабанди в Російській імперії. Номенклатура контрабандних товарів на початку ХХ ст. майже не змінилась порівняно з ХІХ ст. Згідно зі звітом начальника Південного митного округу за 1910 р. предмети контрабанди становили: срібні та золоті монети, сукно, костюми чоловічі, вовна, вогнепальна зброя, сахарин [13].

Згідно зі звітом за 1910 р. підрозділами Ізмаїльської прикордонної бригади проведено 20 затримань, затримано 36 чоловік, оцінка нелегального товару склала 124 руб. Службовцями митниць Південного митного округу за 1909 р. проведено 32 затримання з 23 затриманими, товари оцінені на 256 руб. У 1910 р. здійснено 87 затримань контрабанди, затримано 106 чоловік, вартість контрабандного товару склала 367 руб.

Протидія контрабандному промислу в прикордонних губерніях ускладнювалась тим, що для значної частини населення цей промисел був основним заняттям. Тому поширеним методом боротьби з контрабандистами на початку ХХ ст. стає практика вербовки інформаторів з числа місцевого

населення. Губернатори, міністерство фінансів, митні установи усіляко заохочували «доносителів», які інформували владні структури про ті чи інші прояви контрабанди. Премії за затримання контрабанди виділяла навіть Київська міська дума. Так, бюджетом міста на 1901 р. було передбачено асигнування в сумі 500 руб. «за выявление контрабандного мяса» [14].

Ця велика за тогочасним грошовим курсом сума була призначена для заохочення осіб, які фіксували і доповідали міській думі про факти незаконного ввезення та реалізації великих партій м'яса з Австрійської Польщі. Частина товарів, що ввозилася з-за кордону, починаючи з 1870-х рр., була віднесена міністерством фінансів до «особенных товаров», які поділялися на три категорії: заборонені до ввезення; ввезення яких було обмежене; товари, ввезення яких контролювалося відповідними владними структурами. До першої групи товарів відносилися отруйні та вибухові речовини, революційна література (книги, газети, журнали, листівки). До другої – продовольчі та промислові товари, які в достатній кількості вироблялися в Росії. До третьої – зброя (у тому числі мисливська), боєприпаси, поліграфічне обладнання, друкарські машинки, електротовари, лікарські препарати [15].

Великого значення протягом другої половини XIX ст. набула боротьба із заниженням митної вартості товарів. Поруч із декларуванням товарів не своїм найменуванням заниження митної вартості стало у цей період одним з основних методів ухилення від сплати митних платежів. Особливу увагу на значні фінансові збитки, що їх завдавали державі в результаті заниження митної вартості, звертав директор Департаменту митних зборів М. Качалов.

У 1913 р. вартість усієї затриманої в Російській імперії контрабанди дорівнювала 729338 руб., а її середньорічні показники на західних кордонах становили до I світової війни 350 тис. руб. [16].

Ринкова ціна товару в прикордонній смузі була приблизно на 25% вища від вартості, що встановлювалася державою (по мірі віддалення від кордону ціни на іноземні товари ще зростали). Враховуючи, що затримана

контрабанда становила приблизно 8–10% від усього нелегального імпорту (за правилами підрахунку контрабандного товару), можна припустити, що реальна ціна нелегального товару була разів у 10–11 вищою від зазначених цифр. Це означає, що щорічно на ринок країни поступало товару на суму приблизно 7 млн. руб., який не обкладався жодними податками.

Але слід враховувати, що ці показники є максимальними і припадають на індустріальні роки. Тому що існує закономірність: з підвищенням рівня споживання та купівельної спроможності, а також інтеграцією країни до світової торгівлі обсяги неформальної торгівлі зростають. Що стосується XIX ст., то відповідно обсяги контрабандних операцій становили нижчі показники. Спеціалізоване законодавство по боротьбі з контрабандою почало формуватися з середини XVIII ст. (Митний статут 1755 р.), коли внаслідок реформ митної системи Російської імперії юридично був оформлений митний кордон, а митна діяльність стає абсолютною монополією держави [17].

З ускладненням структури зовнішньої торгівлі та посиленням негативного впливу контрабанди на економіку в митному законодавстві з'являється нормативно-правова спеціалізація спрямована на протидію контрабандним операціям. В XIX ст. формуються правові принципи, які визначили і на XX ст. курс розвитку митного законодавства. Російське митне законодавство XIX ст. під контрабандою тлумачило «Провезення товарів уздовж митниці або через митницю, але з приховуванням від митного контролю. Згідно з Митним статутом 1819 р. (§ 381, 382) та згідно з Положенням про покарання 1845 р. товари, що провозяться мінуючи митниці, а також ті, що доставлені до митниці, але не вказані в митних документах, вважалися такими, що переміщуються таємно. Ця дефініція зберігалась для всіх наступних митних статутів XIX ст. [18].

Контрабандою також вважалась не лише завершене діяння, але й замах на контрабанду, збереження і продаж нелегальних товарів, пропуск товарів посадовою особою митного відомства без сплати мита. Митна практика до

1914 р. наступні приклади контрабанди: реалізація іноземних підакцизних товарів без відповідних акцизних знаків (пломби та бандеролі); відсутність для товарів у 50-кілометровій митній зоні спеціальних митних квитанцій; реалізація в прикордонній смузі алкогольних напоїв без надання документального підтвердження, що вони вироблені на державних підприємствах. Так, у Митному статуті 1892 р. ввезення та вивезення заборонених товарів каралось конфіскацією товару і стягненням штрафу у подвійному розмірі від вартості контрабанди (ст. 1522 §1, ст. 1524 § 1).

За таємне провезення товарів дозволених митним тарифом стягувалось п'ятикратне мито та імпортований товар підлягав конфіскації, а експортні товари повертались власнику після сплати мита (ст. 1522 § 2, ст. 1524 § 2). За таємне провезення безмитних товарів стягувалось 10% їх вартості, без конфіскації (ст. 1520, 1521, 1524) [19].

Відмінною рисою Статуту 1892 р. відносно переслідування контрабанди було прийняття заходів щодо виявлення та покарання не перевізника, а власника контрабандного товару. Якщо перевізник вказував на власника забороненого товару, то штраф до нього обмежувався лише 30 – 60 рублями. Особи, що переховували контрабандний товар, штрафувались у подвійному розмірі від вартості товару (ст. 1546).

В цей період у митному законодавстві з'являється поняття рецидиву контрабанди в прикордонній смузі (ст. 1541, 1542) і за повторний злочин у прикордонній смузі було передбачено виселення злочинця у внутрішні губернії. За Митним статутом 1819 р. виселення було безстроковим, за Статутом 1892 р. термін обмежувався 5 роками і штрафом у подвійному розмірі. А Митний статут 1904 р. навпаки запроваджував значно суворіше покарання за контрабанду – ув'язнення на каторзі терміном від 4 до 6 років [20].

Історія виникнення та розвитку контрабанди пов'язана з переломними етапами економічного і суспільного життя людства. На шляху своєї еволюції заради досягнення перспективної мети держава була змушена вживати не

завжди популярні у населення кроки в економічній сфері. Ці протиріччя в першу чергу відображались на споживчому ринку і породжували нелегальне виробництво і торгівлю.

В умовах феодального господарства держава це ще терпіла, але в умовах капіталістичного, фабричного виробництва, де від добробуту промисловості залежала національна безпека, держава розпочинає наполегливо боротися з різними видами контрабанди. Слід зазначити, що з ускладненням політичної структури суспільства, крім економічної контрабанди, з'являється і політична контрабанда. Тому вже у XIX ст. боротьба з контрабандою розглядається на рівні забезпечення державної безпеки [21].

Таким чином, значна когорта учених при дослідженні історії розвитку митної справи України умовно виокремлює шість послідовних етапів (рис. 1.1).

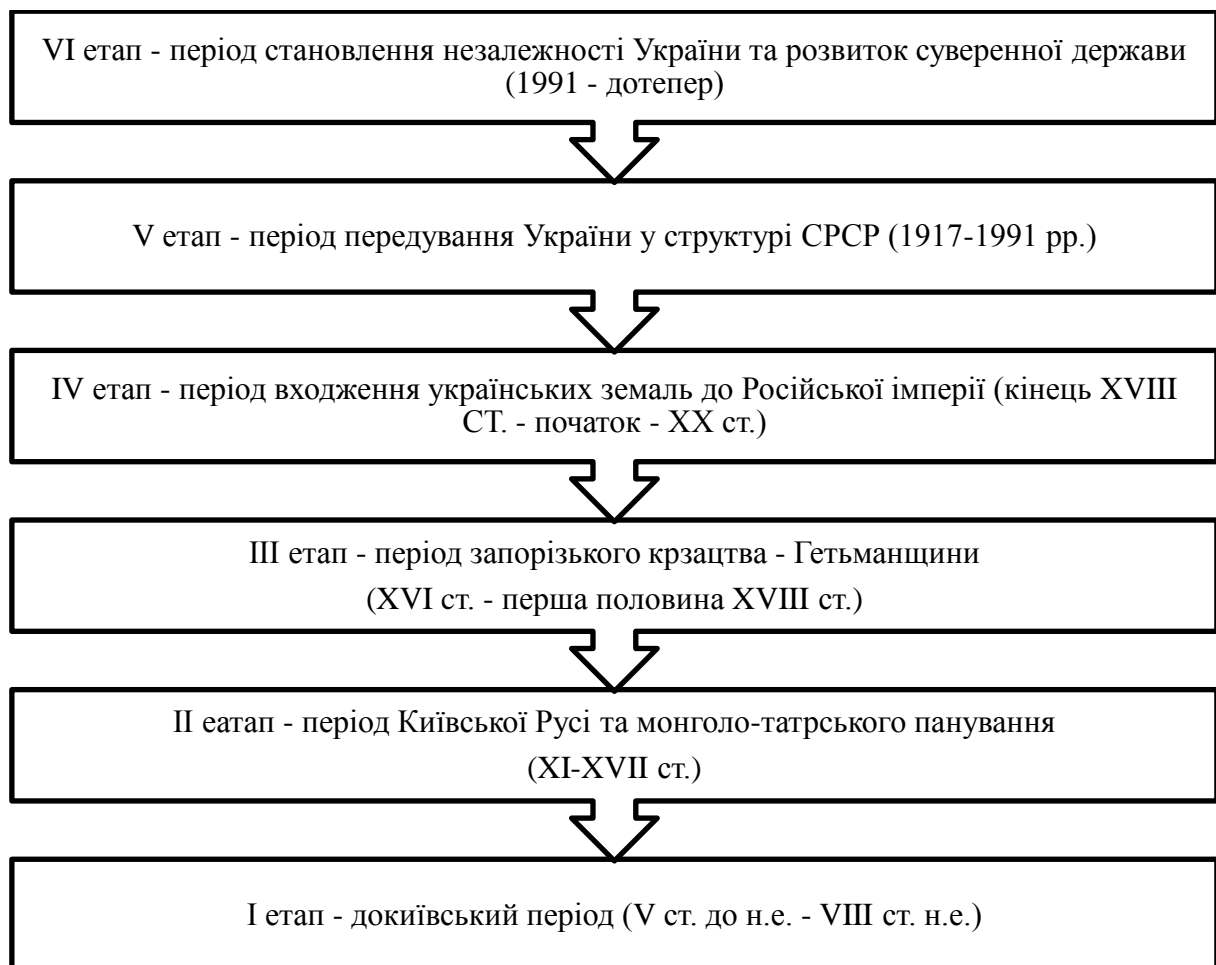

Рис. 1.1. Історичні етапи розвитку митної справи

Джерело: систематизовано автором на основі [22-25]

Історія вітчизняної митниці незалежної України розпочинається із реорганізації Управління державного митного контролю при Раді Міністрів УРСР та утворення на його основі Державного комітету митного контролю України відповідно до постанови Кабінету Міністрів Української РСР "Про порядок реалізації Закону УРСР "Про перелік міністерств та інші центральні органи державного управління Української УРСР" № 12 від 24 травня 1991 р. Незабаром Указом Президента України № 1 від 11 грудня 1991 р. було створено Державний митний комітет України, котрий фактично стає першим центральним органом державної виконавчої влади у митній сфері, підпорядковуючись Кабінету Міністрів України. Слід зауважити, що цей Указ, незважаючи на подальшу ліквідацію Комітету, є й досі чинним відповідно до інформації офіційного сайту законодавства України

Після розпаду СРСР митна система України успадкувала 26 митниць, котрі були розміщені в орендованих приміщеннях, та 49 митних постів. Станом на 1991 р. чисельність працівників митних органів складала близько 2,5 тисяч осіб. Логічно, що в умовах становлення молодого держави ключовими проблемами на той час були відсутність розробленої якісної нормативно-правової бази, кваліфікованих та досвідчених фахівців, розвинутої мережі місцевих митних органів, належного матеріально-технічного забезпечення, що значною мірою стримувало розвиток зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання. Крім того, в умовах розпаду СРСР кордони із пострадянськими державами перетворились на умовні межі, що не відповідало економічним інтересам України. За наявності таких проблем значною мірою зросли загрози незаконної торгівлі небезпечними та шкідливими товарами, різних видів шахрайства та контрабанди на кордоні тощо [26].

Таким чином, в умовах проголошення незалежності України виникла нагальна необхідність у масштабній розбудові національної митної системи, котра б сприяла становленню ринкової економіки в державі, зміцнювала її економічну конкурентоспроможність на державному та міжнародному рівні,

забезпечувала національну безпеку та територіальну цілісність. При цьому розвиток національної митної системи повинен був відбуватись на засадах впровадження прогресивних митних технологій та інструментів, врахування кращого зарубіжного митного досвіду, гармонізації із міжнародними митними принципами та стандартами. Проте, слід зазначити, що реалізація таких завдань ускладнювалась з огляду на перехідний етап розвитку держави та її економіки, існування кризових явищ, відсутність належного ресурсного забезпечення.

Вирішення означених проблем було законодавчо врегульовано у першому Митному кодексі України № 1970-ХІІ від 12 грудня 1991 р. та Законі України «Про митну справу» № 1262-ХІІ від 25 червня 1991 р. Відповідно до положень Кодексу національна митна політика була спрямована на формування ринкової економіки та активізацію зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. Для реалізації такої політики у 1992 р. було проведено масштабну реорганізацію структури управління митних органів, а саме: впродовж року практично вдвічі збільшено кількість митниць (з 26 до 52), митних постів (зі 111 до 225), митних працівників (з 3997 до 6131 осіб). У наступному 1993 р. було утворено лише 13 митниць та 20 митних постів [27].

Ще одним важливим нормативно-правовим документом, котрий визначив засади митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, став Закон України «Про єдиний митний тариф» № 2097-ХІІ від 5 лютого 1992 р. [28].

У 1994 р. відбуваються істотні зміни в організаційній структурі управління митних органів, що відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 465 від 8 липня 1994 р. ґрунтувались на утворенні 8 територіальних митних управлінь (Дніпропетровське, Західне, Карпатське, Кримське, Південне, Південно-Східне, Східне та Центральне), які підпорядковувались Державному митному комітету України. Кожне територіальне управління було окремою юридичною особою та здійснювало

контроль за діяльністю від 5 до 15 митниць. Така реорганізація дала змогу удосконалити ієрархію рівнів управління митних органів (територіальні митні управління перебували у підпорядкуванні Державного митного комітету України, а митниці були підконтрольні митним управлінням), оптимізувати розподіл функціонального навантаження між митними органами різних рівнів, покращити управління роботою митниць та пунктів пропуску на місцях [29].

Діяльність Державного митного комітету України можна виокремити в перший етап розвитку національної митної системи в умовах функціонування суверенної держави (1991—1996 рр.). Цей етап став переломним моментом у загальній митній історії, оскільки відображає формування та функціонування незалежного органу влади, котрий самостійно ухвалює рішення щодо побудови та розвитку митної системи. Не зважаючи на існування чималої кількості різноаспектних проблем, пов'язаних, насамперед, із переходом вітчизняної економіки від адміністративно-командного типу до ринкової моделі, митна система поступово розвивалась, видозмінювалась та набувала нових якісних рис, притаманних європейським митним органам.

Насамперед, варто зазначити, що на цьому етапі були прийняті базові законодавчі акти (Митний кодекс України, Закон України "Про митну справу", Закон України «Про єдиний митний тариф») котрі визначали та регулювали засади митної справи в Україні. Крім того, був закладений вектор міжнародного митного співробітництва, в межах якого започатковано роботу щодо гармонізації національної митної системи із європейськими митними принципами і стандартами. У цей період Україна приєдналась до Всесвітньої митної організації та низки ключових міжнародних конвенцій, що дало змогу зміцнити міжнародні митні позиції держави. Також слід зазначити про якісні організаційні зміни у структурі управління митних органів, що стосувались виокремлення територіальних митних управлінь [27-28].

Такий підхід дав змогу покращити ієрархію рівнів управління митних органів, оптимізувати розподіл функціонального навантаження між митними органами різних рівнів, зміцнити контроль на місцях. У боротьбі із контрабандою важливу роль відіграло надання права працівникам митних органів на здійснення оперативно-розшукової діяльності. Таким чином, можна стверджувати, що робота митних органів на цьому етапі ґрунтувалась на реалізації ключових функцій — безпекової, захисної, сервісної та контрольно-регулюючої.

Діяльність Державного митного комітету України регулювалась однойменним Положенням, затвердженим Указом Президента України № 73/95 від 20 січня 1995 р. Зокрема у цьому Положенні було визначено організаційну структуру управління Комітету, його завдання та функції. Так, ключові завдання Державного митного комітету України були пов'язані, насамперед, із забезпеченням економічної безпеки країни, розвитком міжнародного співробітництва, активізацією зовнішньоекономічної діяльності, боротьбою із контрабандою, удосконаленням митних процедур, захистом населенням, контролюванням за дотриманням законодавства. Слід зауважити, що у структурі завдань Комітету чітко простежується міжнародний вектор розвитку митної системи України та її гармонізації із міжнародними митними стандартами. Крім того, варто зазначити й про пропорційну наявність усіх рівноважливих базових функцій митниці, що відображають її безпекову, захисну, сервісну та контрольно-регулюючу складові [30].

Згадана вище реформа щодо виокремлення територіальних митних управлінь тривала близько двох років, оскільки згідно із Указом Президента України «Про Державну митну службу України» № 1145/96 від 29 листопада 1996 р. було створено новий однойменний центральний орган виконавчої влади у митній сфері на базі Державного митного комітету України. Таким чином відбулась кардинальна реорганізація структури управління митних органів та перехід з територіального на регіональний принцип. Ключовим

завданням Державної митної служби України було визначено захист економічних інтересів держави [31].

Відповідно до Наказу Державної митної служби України «Про створення регіональних митниць та митниць Державної митної служби України» № 564 від 20 грудня 1996 р. було ліквідовано територіальні митні управління та утворено регіональні митниці, які здійснювали контроль за роботою підпорядкованих їм митниць. Зокрема за регіональним принципом було утворено такі митниці: Київська регіональна митниця, Західна регіональна митниця, Карпатська регіональна митниця, Чорноморська регіональна митниця, Кримська регіональна митниця, Донбаська регіональна митниця, Східна регіональна митниця, Полтавська регіональна митниця, Дніпровська регіональна митниця. Також було створено чотири митниці прямого підпорядкування: Київську спеціалізовану митницю, Бориспільську митницю, Севастопольську митницю та Центральну спеціалізовану митницю [32].

У зв'язку із реорганізацією структури управління митних органів та зміною їх функціонального навантаження у 1996 р. зменшилась кількість митниць із 69 до 55 одиниць та митних постів із 268 до 199 одиниць.

Варто зазначити, що у період функціонування Державної митної служби України було створено Оперативну митницю у 1999 р., котра вперше почала реалізовувати окремі функції управління митними ризиками та завдання інформаційно-аналітичного характеру. Крім того, працівники Оперативної митниці зобов'язані були здійснювати контроль за митними правопорушеннями.

У 2003 р. на її основі було створено Центральне бюро аналізу ризиків та аудиту Державної митної служби України. Ключові завдання працівників цього Бюро були пов'язані із підвищенням рівня легальності міжнародної торгівлі та спрощенням митних процедур для законослухняних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності на засадах застосування сучасних

інформаційних технологій та методів аналізу ризиків і аудиту під час реалізації митного контролю [33].

Слід зауважити, що у 2005 р. регіональні митниці були ліквідовані, тоді як вже у 2006 р. було відновлено рішення про їхнє функціонування, однак у меншій кількості та з обмеженими повноваженнями щодо контролю за роботою підпорядкованих митниць. Так, станом на 2006 р. було створено лише п'ять регіональних митниць: Центральну, Західну, Східну, Кримську та Південну регіональні митниці. Варто зазначити, що у 2008 р. знову було прийнято рішення про припинення діяльності регіональних митниць.

В історії розвитку національної митної системи 2010 р. характеризувався організаційними змінами, що передбачали зменшення кількості митниць з 46 до 27 одиниць та приведення структури митних органів у відповідність до адміністративно-територіального поділу України. Такі зміни відображали наявність митниці в кожній області держави та окремо в м. Києві, м. Севастополі, Автономній Республіці Крим.

Відповідно до Положення про Державну митну службу України, затвердженого Указом Президента України № 582/2011 від 12 травня 2011 р. діяльність центрального органу виконавчої влади у митній сфері координувалась Кабінетом Міністрів України через Міністра фінансів. При цьому Державна митна служба втратила повноваження щодо формування державної політики у галузі митної справи, а лише мала право вносити пропозиції у цій сфері. Крім того, Голова Державної митної служби України лише виносив на розгляд проекти нормативно-правових документів у митній сфері, натомість ухвалення законодавчих актів належало до компетенції Міністерства фінансів [34].

Варто зауважити, що відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу» № 4652-VI від 13 квітня 2012 р. органам державної митної служби, які ведуть боротьбу із контрабандою, надано право на здійснення оперативно-розшукової діяльності. Такі зміни дали змогу

значною мірою посилити боротьбу з контрабандою на засадах зміцнення взаємодії митних і правоохоронних органів та оперативного обміну інформацією у цій сфері [35].

Другий етап розвитку митної системи України можна ототожнити із функціонуванням Державної митної служби України (1996—2012 рр.). Варто зазначити, що цей період характеризувався удосконаленням організаційної структури управління митних органів на засадах переорієнтації із територіального на регіональний принцип, запровадженням елементів управління митними ризиками, покращенням інформаційно-аналітичної роботи у митній сфері, посиленням митного контролю та боротьби із контрабандою, подальшим розвитком міжнародного напряму роботи митних органів та наближенням митного законодавства до європейських стандартів.

На підставі Указу Президента України "Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади" № 726/2012 від 24 грудня 2012 р. було утворено Міністерство доходів і зборів, яке створювалося шляхом реорганізації Державної митної служби України та Державної податкової служби України. Очевидно, що така реформа першочергово була спрямована на пріоритезацію фіскальної функції задля нарощення обсягів надходжень до державного бюджету. При цьому чимало науковців та практиків вбачають у цьому реорганізаційному кроці не лише цілі, пов'язані із розвитком фіскальної чи митної сфери, але й політичний підтекст, що, звісно, затьмарило ключові пріоритети та не могло негативно не вплинути на них [36].

Слід зазначити, що практика об'єднання та успішного функціонування митної та податкової служби існує у низці європейських держав (Данія, Естонія, Угорщина, Ірландія, Латвія, Португалія, Іспанія, Румунія, Словаччина, Словенія та ін.), однак для України така реформа призвела до глибокої адміністративно-інституційної кризи, наслідки котрої й дотепер негативним руйнівним чином визначають функціонування національної митної системи.

В організаційно-структурному аспекті усі підрозділи Державної митної служби об'єднали у Департамент митної справи при Міністерстві доходів і зборів. При цьому майже вдвічі було зменшено чисельність митного персоналу, що на той час становила близько 130 ос. Таке скорочення істотно звужувало функціональні можливості митних працівників, спричинило зростання навантаження на митний персонал та не забезпечувало належне виконання необхідного обсягу завдань щодо реалізації митної політики. Слід зауважити, що на фоні такого необгрунтовано скорочення структурні підрозділи колишньої Державної податкової служби були реорганізовані у понад 20 департаментів, котрі налічували близько 2 тисячі працівників. Варто також зазначити, що регіональні митниці були підпорядковані не Департаменту митної справи, а міністру доходів і зборів. Таким чином, можемо стверджувати, що така організаційно-структурна реформа характеризувалась вагомими недоліками, що призвели, насамперед, до втрати кадрового потенціалу у митній сфері, занепаду професійної складової митних працівників та поступового регресу національної митної системи.

У функціональному аспекті об'єднавча реформа також відображала чималі проблеми. Передусім, слід зазначити, що фіскальна функція для багатьох органів виконавчої влади, в тому числі й для митниці, є похідною функцією. Таке твердження обгрунтоване й у Митному кодексі ЄС та репрезентоване успішною практикою функціонування митних адміністрацій європейських держав. Натомість, в умовах об'єднання податкових і митних служб фіскальна функція повинна була стати пріоритетною для обох органів, що було цілком необгрунтовано [37].

Як зазначається у працях вчених, функціональне об'єднання фіскальної та митної сфер було реалізоване за принципом конвергенції, що не забезпечувало можливості врахування специфіки митної діяльності. Так, реформа передбачала об'єднання усіх підрозділів аудиту попри те, що податковий та митний аудит є цілком різними за змістовим наповненням і функціональним призначенням різновидами. За таких обставин не

враховувалась специфіка митного аудиту як форми митного контролю, а не лише контролю за сплатою податків. Підрозділи по боротьбі з контрабандою на кордоні були об'єднані із податковою міліцією, однак при цьому не було взято до уваги об'єктом контролю є товари, які переміщуються через кордон, а не порядок сплати податків. В організаційній структурі управління належним чином не був репрезентований важливий вектор функціонування митних органів — управління кордонами, що прямо не пов'язаний із фіскальною складовою. Отже, функціональний аспект об'єднання митної та податкової сфер призвів до руйнації ключових властивих функцій митної системи, пов'язаних, насамперед, із забезпеченням національної безпеки, захистом суспільства, боротьбою із контрабандою.

В таких умовах відбулось зниження рівня ефективності митного контролю за переміщенням товарів через кордон та протидії шахрайським операціям, оперативності та якості митного обслуговування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, втрата робочих контактів із зарубіжними правоохоронними органами, занедбання митної інфраструктури на кордонах, тощо.

Таким чином, третій етап в історії розвитку митної системи України можна ототожнити із функціонуванням митних органів у структурі Міністерства доходів і зборів (2012—2014 рр.). Цей період став своєрідним поштовхом до початку занепаду митної сфери за різними напрямками, а особливо негативний вплив зумовило фактичне припинення міжнародного митного співробітництва. Це не забезпечувало можливостей для прогресивного розвитку національної митної системи, запровадження прогресивних митних технологій та інструментів, якісного удосконалення та гармонізації митного законодавства із міжнародними нормами, тощо. Реорганізація митної та податкової служб у Міністерство доходів і зборів України мала на меті зміцнити фіскальну функцію, однак такий захід відбувався в основному не за рахунок удосконалення податкового обслуговування, а посилення фіскального тиску на платників податків. Це

підтверджується результатами дослідження Європейської бізнес-асоціації (ЕВА) впродовж IV кварталу 2012 — I кварталу 2013 р., які зумовили істотне зниження податкового індексу України у цей період [38].

Міністерство доходів і зборів України функціонувало близько 2 років та відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 160 від 21 травня 2014 р. було реорганізовано у Державну фіскальну службу України, діяльність якої координується Кабінетом Міністрів України. Як бачимо, така реформа не передбачала принципово якісних структурних та сутніснофункціональних змін, натомість статус центрального органу виконавчої влади був понижений з Міністерства на Службу. Зазначені зміни лише поглибили адміністративно-інституційну кризу у митній сфері та призвели до стагнації розвитку національної митної системи. В таких умовах митні органи не спроможні якісно та належним чином виконувати власні специфічні функції.

Чинна організаційна структура управління, що відображає об'єднання митної і податкової сфер у Державній фіскальній службі України, є немобільною, недостатньо адекватною та функціонально диверсифікованою, характеризується відсутністю стрижневої міцної управлінської вертикалі, належного рівня централізації управління, структурованої ієрархії рівнів управління, достатніх вертикальних і горизонтальних зв'язків між рівнями управління, чіткої керованості та визначеної відповідальності, оптимального функціонального навантаження, прозорості та об'єктивності при прийнятті рішень у митній сфері. Період із 2014 р. — дотепер можна виокремити у четвертий етап розвитку національної митної системи, що пов'язаний, насамперед, із функціонуванням митних органів в структурі Державної фіскальної служби України [39].

Таким чином, доцільно на підставі вивченого та проаналізованого історичного розвитку митної системи в умовах незалежної України було виокремити чотири ключові етапи за організаційноструктурним принципом (рис. 1.2).

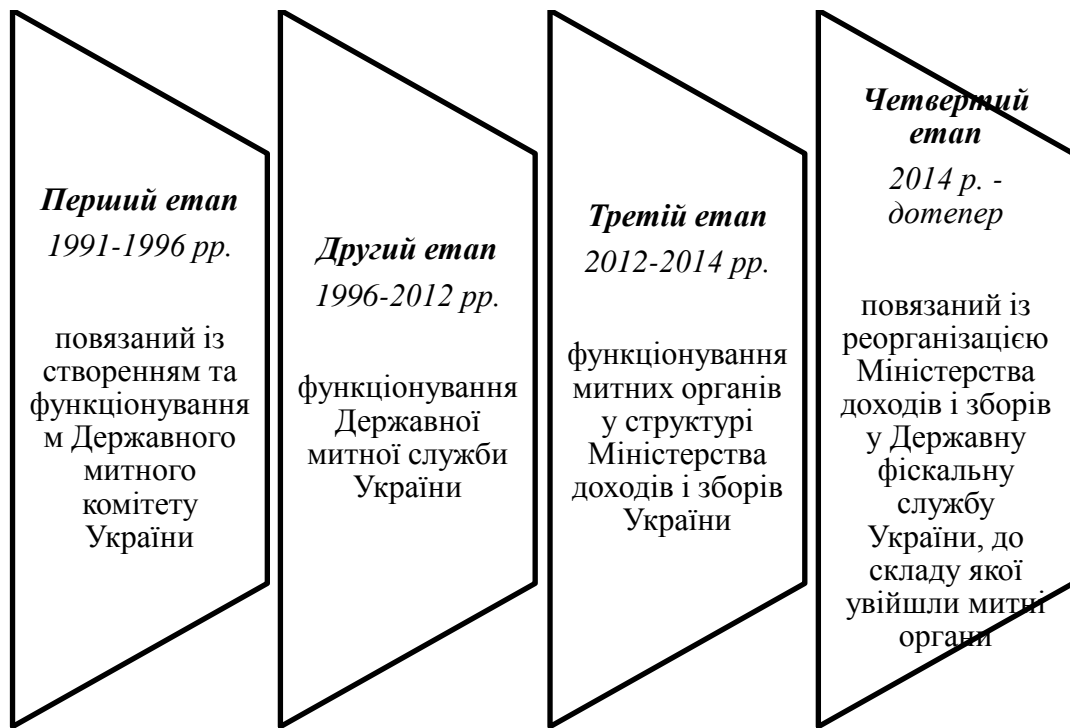

Рис. 1.2. Історичного розвитку митної системи в умовах незалежної України
Джерело: систематизовано автором [40-45]

Сучасна національна митна політика тісно пов'язана та перебуває у прямій залежності із митною політикою зарубіжних країн, митних союзів, міжнародних організацій, належить до тих видів діяльності держави, які мають транскордонне спрямування, потребують приведення до міжнародних правових норм для зближення національних правових систем у сфері митної справи.

Крім того, імідж держави є багатогранною структурою, яка враховує в себе систему цінностей держави, діяльність державних інститутів, правозахисних органів, економіки тощо. При цьому імідж формується багатьма факторами, одним із яких є якість надання митних послуг. У будь-якій країні світу митна система окреслює її державні кордони, утворюючи тим самим територіальну цілісність; є своєрідним бар'єром для переміщення небезпечної продукції через кордон, формуючи таким чином національну безпеку; виконує роль лакмусового індикатора для перевірки якості товарів,

здійснюючи захист суспільства від шкідливої та неякісної продукції; сприяє веденню законної міжнародної торгівлі підприємствами, спрощуючи митні процедури перетину кордону; активізує зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів господарської діяльності, підвищуючи рівень фінансово-економічного розвитку держави [46].

Минуле століття характеризується активним створенням економічних інтегрованих угруповань. Прикладом економічної інтеграції, яка не має аналогів, став Європейський Союз, що поєднує в єдиній митній, торговій, правовій і економічній політиці 27 європейських держав. Саме утворення, відповідно до договорів ЄС, стало стартовим майданчиком для процесу європейської інтеграції й початком створення єдиної Європи.

Разом з тим у світовій практиці існування інтеграційних угруповань найбільш поширеними типами економічної інтеграції є зона вільної торгівлі й митний союз. Крім цього, як показує світовий досвід, об'єднання у митний союз держав, близьких в географічному, економічному і політичному значенні, створює сприятливі умови для скоординованого управління митною справою на території країн, пов'язаних єдиними загальними митними інтересами, сприяє розвитку внутрішньої та зовнішньої діяльності, а також зміцнює їхні міжнародні зв'язки [47].

Розвиток і становлення митного регулювання ЄС прямо пов'язаний із створенням митного союзу на рівні ЄС, що передбачає загальний простір, в якому здійснюється вільний обіг товарів та осіб. При цьому вславлюється спільний для суб'єктів ЄС з метою вжиття заходів у сфері торгової, тарифної й нетарифної політики щодо третіх країн. Правовими актами ЄС визначено межі митної території Союзу, на якій, крім деяких випадків, застосовується єдине митне законодавство.

Становлення митного регулювання в країнах ЄС можна поділи на чотири основних етапів (табл. 1.1).

Етапи становлення митного регулювання в країнах ЄС

Назва етапу	Характеристика етапу
Перший етап	Початок створення митного союзу, який розпочався з підписання Договору про Європейське об'єднання вугілля та сталі. Згодом, у 1957 р. було скасовано усі митні збори на імпорту та експорт і збори, що мали еквівалентну дію, а також кількісні обмеження на імпорту та експорт деяких товарів і продуктів.
Другий етап	Підписання Договору про Європейське економічне співтовариство (1957 р.), відповідно до ст. 9 якого проголошувалося створення митного союзу. Колишні ж ст. 13 та 14 Договору зобов'язували держав-членів поступово відмінити мито і збори, що мали рівнозначний ефект на час перехідного періоду – з 1 січня 1958 р. по 31 грудня 1969 р., який був завершений достроково, а саме 1 липня 1969 р. Однак знадобилося більш ніж 20 років, щоб усунути рішеннями Ради, Комісії та Суду причини, що заважали вільній торгівлі між держави-членами.
Третій етап	Новий етап пов'язаний з прийняття Регламенту Ради (ЄЕС) від 23 липня 1987 р. про тарифну статистичну номенклатуру і про Єдиний митний тариф. На цьому етапі був прийнятий також Регламент Ради (ЄЕС) №918/83 від 28 березня 1983 р., що встановлює систему звільнень від обкладення митом ЄС.
Четвертий етап	Основний етап у становленні митного права ЄС пов'язаний з прийняття Регламенту Ради Європейського економічного співтовариства від 12 жовтня 1992 р. про затвердження Митного кодексу ЄС та прийняттям так званих Імплементуючих положень, затверджених Регламентом Комісії №2454/93 від 2 липня 1993.

Джерело: сформовано автором на основі [48]

Звертаючись до митного регулювання ЄС, слід згадати про його зв'язок не лише з національним, а й з міжнародним правом, бо діяльність міжнародних організацій та їх органів, зокрема ВМО, ГАТТ-СОТ, Європейської економічної комісії ООН, що пов'язана з встановленням нових стандартів і розроблення норм, спрямованих на врегулювання митних відносин, значно вплинула на розвиток митного права ЄС.

Так діяльність Всесвітньої митної організації спрямована на гармонізацію здійснення митної справи державами-членами. Важливою складовою цієї роботи є рекомендаційна уніфікація митного законодавства. Одна з основних функцій – це підготовка проектів конвенцій та поправок до конвенції, а також розробка рекомендацій, що забезпечують одноманітне

тлумачення і застосування конвенцій. Всі країни-члени ЄС є членами Всесвітньої митної організації, а також сторонами міжнародних угод, укладених під її егідою, згоду на обов'язковість яких надали в межах єдиної митної політики ЄС.

Варто згадати, що у правилах ГАТТ/СОТ містяться положення щодо митної справи, зокрема:

- митно-тарифне регулювання;
- митне оцінювання;
- антидемпінгові й компенсаційні мита;
- митні союзи та зони вільної торгівлі;
- збори й формальності, пов'язані з імпортом та експортом; заборона імпорту й експорту;
- контингентування імпорту та експорту та ін. [49].

Разом з тим, існує ще спеціальний орган – Робоча група з митних питань Європейської економічної комісії, що діє в Женеві як допоміжний орган Економічної та Соціальної ради ООН.

Європейська економічна комісія – це одна з п'яти регіональних економічних комісій, до її складу входять всі європейські держави. Вона має 15 головних органів, одним з них є Комітет з внутрішнього транспорту, який займається питаннями автомобільного, залізничного та річкового транспорту. Комітетом було підготовлено глосарій міжнародних митних термінів, який уніфікує митну термінологію і визначення митної операції європейських держав [50].

До її складу входять робочі групи з різних видів транспорту та Робоча група з митних питань (Група митних експертів). Ця група є практично специфічним органом для опрацювання митних питань у рамках Європейської економічної комісії. Вона була організована з метою створення активного міжнародного апарату, який повинен займатися розробленням і втіленням у життя уніфікованих митних систем, розвитком і удосконаленням

митної техніки, митного законодавства держав, а також спрощенням митних формальностей на кордонах.

За своєю діяльністю Робоча група з митних питань зробила великий внесок у розробку більш як 13 міжнародних митних конвенцій та інших міжнародних договорів, зокрема Митної конвенції про перевезення вантажів із застосування книжки МДП (Конвенція МДП) 1959 р. і 1975 р., Митної конвенції про контейнерні перевезення 1972 р. та Міжнародної конвенції про узгодження умов проведення контролю вантажів на кордонах 1982 р.

Оскільки норми міжнародних угод не мають прямої дії в системі права ЄС, то для виконання цих норм у межах правопорядку Європейського Союзу необхідними стали заходи з їх імплементації у право ЄС. Варто виокремити такі основні методи імплементації міжнародних договорів, до яких приєднався ЄС: посилення та трансформація.

Імплементація може відбуватись на рівні Ради, за необхідності – Парламенту і Комісії. Зауважимо, то лише індивідуальна трансформація не залишає сумніву в дії міжнародної норми у праві ЄС, тобто коли норма угоди в кожному конкретному випадку відтворюється в зобов'язальному акті органу ЄС, така імплементація передбачає перехід норми з міжнародного права в європейське право, дає змогу стверджувати про наявність прав та обов'язків, що впливають з міжнародної угоди, а також про наявність судового захисту таких прав у національних судах і Суді ЄС. Водночас вона не залишає можливості для будь-якого обмежувального тлумачення її Судом ЄС [51].

Здійснюючи порівняльний аналіз варто виокремити двоє основних складових:

- система митного регулювання ЄС вирішує два основних завдання, що обумовлюють специфіку норм митного права ЄС: забезпечення одноманітного застосування Єдиного митного тарифу та забезпечення свободи переміщення товарів територією Співтовариства;

- митний союз як форма економічної інтеграції держав є обов'язковою умовою подальших інтеграційних процесів, для успішного розвитку яких має бути створена самостійна система правового регулювання, бо звичайне поєднання міжнародно-правових та національних засобів правового регулювання не забезпечує ефективної реалізації цілей митного союзу, а відтак – можливості переходу до наступних ступенів інтеграції.

Доцільно зазначити, що митний союз став один з перших на якому базувався ЄС. З його появою було відмінено мита на внутрішніх кордонах та встановлено загальну систему оподаткування імпорту. Митний контроль на внутрішніх кордонах одночасно зник. Зараз митний контроль та митні служби зустрічаються лише на зовнішніх кордонах ЄС. На них покладено не лише функція контролювання товарного потоку, але й функції захисту навколишнього середовища, захист культурних цінностей та багато іншого.

Митний союз – це заміна двох або більше територій на одну митну територію таким чином, що мита й інші обмежувальні засоби регулювання торгівлі скасовуються щодо основної частини торгівлі товарами, які проходять з таких територій, а також ведуть єдину митну політику стосовно торгівлі товарами, не включеними до союзу. Спільний ринок передбачає, крім вільного руху товарів у рамках митного союзу, ще й вільного руху виробничих факторів – праці, капіталів, підприємств [52].

Взагалі митний союз представляє собою єдину торгову зону, в якій всі товари переміщуються вільно не залежно від того, чи були вони вироблені безпосередньо на території ЄС, чи були імплементовані.

Крім того, робота митних служб є досить комплексною. Європейський Союз встановлює тарифи на імпорт відповідно до положень міжнародних угод (здебільшого тих, які укладені Всесвітньою торговою організацією). Взагалі, всі імпорتنі товари тарифікуються. Середній рівень мита на промислові товари в Європейському Союзі становить 4%, але ЄС пропонує також ввіз товарів на умовах зниженого мита та безмитного перетину кордону для товарів деяких сусідніх країн, які є економічно розвинутими. До

цих країн відносяться країни Європейської економічної зони, такі як Ісландія, Ліхтенштейн, Норвегія, Швейцарія, колишні Британські, Французькі та Португальські колонії в Африці, Карибському і Тихоокеанському басейнах, а також деякі середземноморські країни. Існують особливі умови митного регулювання й щодо країн-кандидатів на вступ до ЄС.

Митний контроль відбувається за безпосередньої участі митних служб. Саме вони контролюють відповідності товарів, які перетинають кордон, міжнародним стандартам та стандартам ЄС.

Митні служби контролюють перетин кордону, тим самим захищаючи біологічні види, що знаходяться на грані зникнення. До того ж через процедури митного контролю захищаються національні культурні цінності.

Здійснюється контроль відповідно до транспортування певних видів технічних засобів, завдяки митним службам також контролюється дотриманням авторських прав (наприклад, митниця щороку вилучається мільйони контрафактних та піратських дисків). Все це, безумовно, вимагає високого рівня професіоналізму чиновників митної служби [53].

Митні органи виконують і статистичні функції, зосереджуючи відомості щодо статистики зовнішньої торгівлі. Наприклад, вони повинні вести реєстр товарів, на які можуть бути накладені квоти, з тих причин, що ці товари не відповідають рівню товарів Європейського союзу. Інформація, яку збирають митні служби під час дослідження товарних потоків, допомагає в розумінні економічних тенденцій, яке необхідне для визначення митної політики.

Ще одним завданням митної служб ЄС є контроль над перетином кордону фізичними особами з великими сумами грошей, як готівкою, так і чеками, з метою запобігання відмиванню грошей. Митні служби контролюють та запобігають процесові незаконного перетину кордону. Митні служби регулярно ведуть боротьбу з організованою злочинністю і співпрацюють з прикордонною поліцією (імміграційними службами) [54].

Цікавим фактом є те, що до 1988 р. митні служби ЄС використовували близько 150 різних форм документів та декларацій під час оформлення товарів. На сьогодні ця процедура спрощена й діє лише одна форма декларацій – Єдиний адміністративний документ. ЄС планує витратити значну суму коштів на автоматизацію всіх митних процедур, включаючи використання пристроїв для сканування вантажу, що значно прискорить роботу митної служби та зекономить час митного огляду.

Митні адміністрації багатьох європейських країн нині активно послуговуються системою ASYCUDA та її національними модифікаціями. Автоматизована система обробки митних даних ASYCUDA являє собою універсальну автоматизовану Митну систему управління даними, за допомогою якої можуть оброблятися всі процеси митного оформлення. Система дозволяє здійснювати електронну обробку декларацій, управління ризиками, обліковувати транзитні операції, а також прискорити оформлення товарів, накопичувати своєчасні й точні статистичні дані для фінансових і торгових цілей політики. Програмне забезпечення ASYCUDA може працювати на різних типах апаратних засобів у середовищі «клієнт – сервер».

Дані транзакцій і управління зберігаються в реляційній системі управління базами даних. Система враховує всі міжнародні норми і стандарти, що стосуються митного оформлення в порядку, встановленому ISO, Всесвітньою митною організацією, Організацією Об'єднаних Націй. Важливою характеристикою ASYCUDA є її гнучкість, тобто здатність налаштовуватись відповідно до національних особливостей окремих митних режимів, тарифів, митних правил і законодавства [55].

Це створило передумови для інсталювання даної автоматизованої системи обробки митних даних більш ніж у 90 країнах світу. Значний сектор серед країн-користувачів ASYCUDA становлять європейські країни, такі як Королівство Нідерланди, Франція, Литва, Латвія, Молдова тощо.

Використання у практиці діяльності митних адміністрацій країн ASYCUDA має забезпечити:

- сприяння торгівлі через нормалізацію форм і документів, стандартизацію даних, спрощення та автоматизацію митних процедур для прискорення оформлення товарів;

- підвищення рівня ефективності митного контролю за рахунок використання сучасних інструментів і методів, упровадження надійних процедур і забезпечення повного аудиту і механізмів контролю митних операцій;

- удосконалення митного управління і контролю шляхом забезпечення урядів країн-користувачів ASYCUDA точною і своєчасною статистичною інформацією про зовнішню торгівлю та доходи, котра в подальшому може бути використана для цілей торгової політики і прийняття управлінських рішень.

Система ASYCUDA забезпечує можливість скорочення часу, необхідного на здійснення митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон водними видами транспорту. Це, своєю чергою, приводить до скорочення часу перебування судна в порту, спрощує роботу митним адміністраціям, полегшує і пришвидшує дотримання митних формальностей декларантами та судновими адміністраціями. Крім того, ASYCUDA створює широкий спектр можливостей для міжнародної співпраці митних адміністрацій, у тому числі щодо обміну інформацією, виступає фактично платформою для уніфікації митних процедур митного контролю та митного оформлення на міжнародному рівні [56].

Разом з тим, митне регулювання в ЄС напряду не регулюється МК ЄС, бо не існує окремого розділу, як наприклад МКУ. Так в розділі, III МК ЄС наголошено на важливості проведення митного контролю щодо товарів, привезених на митну територію ЄС. Окремо розділом 2 врегульовано порядок пред'явлення товарів для митного контролю, а розділом 3 регулюється регулювання порядок декларування товарів. Здійснення митного контролю з боку митних служб залежить від походження товару і можливе

лише у випадку перетину товаром, особою або транспортним засобом зовнішнього кордону ЄС. На внутрішніх кордонах Європейського союзу митних контроль не здійснюється.

Практика митного регулювання в багатьох зарубіжних країнах демонструє послідовний підхід до єдиного законодавчого регулювання митних питань. Так, сучасне національне митне законодавство також формується за принципами міжнародного митного права. Більшість країн світу давно усвідомили, що розвиток взаємної торгівлі є благом для всіх, а єдині стандарти митного регулювання міжнародної торгівлі – це необхідність.

Митні кодекси більшості зарубіжних країн побудовані на загальній правовій основі – положеннях Кіотської конвенції, Рамкових стандартах Всесвітньої митної організації (раніше ця організація називалася Радою митного співробітництва) та міжнародних договорів. Як наслідок, митна справа в цих країнах має схожу організаційно-правову базу, хоча є свої особливості, обумовлені певними, але не за принциповими питаннями, відмінностями національних законодавств. Найкращі принципи і стандарти Європейського Союзу в галузі митної справи зосереджено в Митних прототипах (Customs Blueprints) комплексі заходів практичного характеру, розроблених європейськими митними експертами [57].

Це своєрідні стандарти, у порівнянні з якими можна оцінювати недоліки функціонування митних адміністрацій і вносити відповідні зміни до стратегії їх діяльності. Одним із 22 напрямів Митних прототипів є митний пост-аудит, який передбачає сприяння розвитку міжнародної торгівлі шляхом встановлення балансу між спрощенням торговельних процедур, з одного боку, і забезпечення ефективного митного контролю та безпеки – з іншого. Досвід розвинених країн Європи та світу у здійсненні митного контролю можна розглянути на прикладі митного пост-аудиту.

У Франції здійснення митного пост-аудиту полягає в тому, що по відношенню до суб'єктів зовнішньої торгівлі митними органами

здійснюється контроль за двома напрямками – формальний та документальний. Формальний – вибіркова перевірка відповідності виду, номенклатури, вартості та походження товарів представленими документами, перевірка обґрунтованості пільг тощо. Фундаментальний – суцільна перевірка правильності оформлення та повноти наявності необхідних документів шляхом їх читання та співставлення [58].

Під час перетину митного кордону представники митних органів Франції перевіряють 1% експорту та 5% імпорту вантажів. Решта 95% підлягають контролю протягом 1-3 років після оформлення митних документів. Перевагами організації такого митного контролю є: пришвидшення митного оформлення вантажів, що перетинають митний кордон; зростання ймовірності виявлення порушень митних правил або контрабанди під час послідуєчого контролю.

Вибірковий аудит спрямований на перевірку даних, заявлених при перетині кордону, а плановий аудит може здійснюватися з виїздом на підприємство для вивчення бухгалтерської документації та фактичної перевірки товарів або проводиться у місці розташування митного органу за наявною митною документацією.

Варто зазначити, що в таких країнах, як Великобританія, Португалія, Ірландія контроль за достовірністю нарахування і сплати податків та митних платежів здійснюється одним державним органом, а в Туреччині, Німеччині, Болгарії, Австрії, Італії контроль за правильністю нарахування і сплати митних платежів покладено на митний орган, а податків – на податковий орган. У структурі Центрального митного управління Болгарії створено Дирекцію «Наступного контролю», основною місією якої є розробка й сприяння впровадженню методичних рекомендацій щодо здійснення пост-аудиту дотримання вимог митного та акцизного законодавства [59].

Митні органи Болгарії з метою встановлення достовірності даних митної декларації мають право після випуску товарів здійснювати наступний контроль комерційних документів і даних про операції з імпорту та експорту

задекларованих товарів. Такий контроль здійснюється посадовими особами регіональних митних органів під час документальних перевірок. Об'єктом перевірки є товари, бухгалтерські книги, торгова, облікова та інша документація підприємства, що перевіряється.

Посадові особи підприємства, що перевіряється, зобов'язані сприяти митним органам при поясненні фактів і обставин, які мають значення для перевірки. Зокрема, надають облікову та іншу документацію; дають пояснення; готують довідки; надають завірені довідки документів; забезпечують доступ до службових приміщень, складів, кас; забезпечують місцем і створюють умови для здійснення перевірки та ін. [60].

Під час здійснення перевірки посадові особи митних органів у Болгарії з метою отримання доказів формують опис документів, що необхідні для проведення перевірки, а також уповноважені здійснювати обшук і вилучення, згідно чинного законодавства, документів, паперів та інших носіїв інформації, товарів, засобів обробки інформації, дотримуючись відповідних заходів щодо їх автентичності. Якщо немає іншої можливості забезпечення доказів, митні органи можуть опечатувати склади, офіси, каси, торговельні та інші приміщення. За результатами проведеної перевірки митні органи протягом 14 днів після її завершення складають письмову доповідь про її результати, яка у 7-денний строк подається (особисто або рекомендованим листом) на підпис підприємству, що перевірялося.

Підприємство може письмово заперечувати і подавати додаткові докази митному органу в 14-денний термін. У Болгарії документ, що регламентує сам процес проведення митного пост-аудиту називається «Керівництво для здійснення митного пост-аудиту» і розпочинається з того, що наводиться мета і цілі митного пост-аудиту. Окремо приділяється увага попередньому аудиту і графіку проведення аудиторських перевірок [61].

У той же час описана система аналізу і оцінки ризику, яка є невід'ємною складовою митного аудиту. У документі прописана методика проведення перевірки і наводиться організаційна схема проведення аудиту: вид і обсяг

аудиту, період часу для виконання перевірки, детально розписані стадії аудиту: підготовка, виконання і занесення інформації в документи. Окремим розділом зазначаються права і обов'язки осіб, що перевіряють і перевіряються. Документ регулює дії аудитора при виявленні різних фактів і обставин, які виникають у ході проведення аудиту: при виявленні незначних порушень, фактів злочину, при виявленні можливостей для юридичного припинення аудиту, при необхідності співпраці з іншими органами влади тощо.

Також зазначається необхідність обміну інформацією відповідно до міжнародних договорів про співпрацю та взаємодопомогу. Таким чином, враховуючи досвід Болгарії, необхідно розробити подібний документ, який би регламентував проведення митного пост-аудиту для працівників митних органів в Україні. Цікавим досвідом організації та здійснення митного аудиту з теоретичної та практичної точки зору серед країн – членів ЄС є досвід Республіки Ірландії.

В Ірландії аналогічно до України існує єдиний державний орган, відповідальний за адміністрування податків, зборів, митних платежів та обов'язкових соціальних внесків. Аналогічно до України митний аудит платників податків в Ірландії здійснюється у формі документальних перевірок, які можуть бути ініційовані контролюючим органом на протязі 3 років з дати прийняття декларацій [62].

На основі аналізу законодавства Ірландії, можна виділити такі аспекти організації та здійснення посадовими особами Відомства доходів Ірландії митного аудиту: ⇒ форми та заходи контролю за достовірністю декларування і сплати податків, зборів та митних платежів; ⇒ мета та завдання аудиторських перевірок; ⇒ особливості взаємодії посадових осіб Відомства доходів Ірландії з платниками податків до початку та під час проведення аудиторської перевірки; ⇒ особливості відбору платників податків для проведення аудиторської перевірки; ⇒ особливості застосування штрафних санкцій при встановленні аудиторською перевіркою

Відомства доходів Ірландії порушень платником податків законодавства щодо нарахування та сплати податків, зборів і митних платежів.

Особливістю контрольно-перевірочної роботи Відомства доходів Ірландії, в тому числі при здійсненні митного аудиту, є акцент не на фіскальній, а на контролюючій, консультуючій та профілактичній функціях, спрямованих на інформування та підвищення свідомого рівня дотримання платниками податків законодавства, прозорого декларування результатів господарської діяльності та налагодження доброзичливих відносин між контролюючим органом та суб'єктом господарювання.

Окремим видом аудиту в Ірландії є електронний аудит, який полягає у перевірці достовірності даних декларацій за допомогою баз даних інформаційних комп'ютерних програм та електронних копій документів, які надаються платником податків на запит контролюючого органу. При цьому цифрова інформація, в тому числі електронні копії документів, передається та зберігається на спеціальних зашифрованих інформаційних ресурсах. У Канаді право здійснювати переміщення товарів з використанням системи митного пост-аудиту надається не всім імпортерам, а лише їх окремим категоріям, які відповідають встановленим вимогам. Такі вимоги встановлюються окремо для різних категорій перевізників, зокрема існують правила для перевезення автомобільним, повітряним, залізничним транспортом, а також для контейнерних перевезень [63].

Митний пост-аудит у Великій Британії здійснюється вибірково до окремих суб'єктів ЗЕД, а також брокерів, які є найбільш ризиковими. Митний офіцер має право самостійно визначати обсяг перевірки, терміни перевірки тощо. Заслуговує на увагу досвід організації системи управління ризиками митними органами США. Зокрема, процес її створення тривав близько 20 років, а обсяги фінансування становили понад 3 млрд. дол. США. Результатом таких заходів стала можливість щорічно оформляти більше 20 млн. партій товарів. Такий обсяг був би неможливим без використання автоматизованої системи митного оформлення і митного контролю, а також

без створеної на її базі системи управління та аналізу ризиками. Весь процес митного оформлення і митного контролю ґрунтується на застосуванні системи управління ризиками [64].

На центральному рівні здійснюється розробка і контроль за застосуванням моделей ризиків за різними напрямками діяльності. Для кожної поставки в автоматичному режимі на основі моделей ризиків розраховуються бали, що мають кілька рівнів: мінімальний, можливий і максимальний ризик.

1.2. Теоретичні основи сутності та види контрабанди і способів її нейтралізації

Крім вище зазначеного, необхідно звернути увагу на теоретичне підґрунтя та особливості трактування поняття контрабанди під час митного оформлення товарів. Перш за все, звернемося до законодавчого обґрунтування, що визначено в ст. 201 Кримінального кодексу України: «контрабанда, тобто переміщення через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю культурних цінностей, отруйних, сильнодіючих, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, зброї або боєприпасів (крім гладкоствольної мисливської зброї або бойових припасів до неї), частин вогнепальної нарізної зброї, а також спеціальних технічних засобів негласного отримання інформації» [65].

Відомий правознавець Ю. Турчин тлумачить через призму історії, тобто «традиційне правопорушення», що з'явилося разом із становлення міждержавних торгових стосунків. Правові норми, що регулювали митний контроль здебільшого були запозичені у більш розвинених державах. Тому держава зіткнулась з непорозумінням місцевих купців та перевізників. В першу чергу, метою контрабандистів було уникнення від сплати податків [66].

Натомість В. Марко вважає, що відмінною рисою суспільної небезпеки контрабанди товарів комерційного призначення є те, що особа, що вчиняючи зазначений злочин завжди переслідує мету отримання незаконного прибутку. Така ситуація створює усі умови для того, щоб контрабандист самостійно розпоряджався зазначеними товарами, що являє собою здатність розподіляти. Але розподільчі суспільні відносини належать до категорії економічних, саме тому контрабанда суттєво деформує розподіл суспільної власності [3].

Контрабанда – це небезпечний прояв, який передбачає незаконне переміщення через митний кордон заборонених товарів, вона має різкий негативний вплив на економічні процеси та соціальний захист населення. Водночас контрабанді товарів і порушенню митних правил притаманні спільні риси – це незаконне переміщення і порушення встановлених митних правил і формальностей [67].

В. О. Юрченко вважає, що «суспільна небезпека контрабанди полягає в тому, що у разі протиправного переміщення через митний кордон України товарів та предметів порушується порядок державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, який включає у себе загальний, а щодо окремої групи товарів та предметів – спеціальний порядок переміщення їх через кордон» [68].

Науковець М. М. Литвин акцентує увагу на тому, що «боротьба з контрабандою є стратегічним пріоритетом у контексті досягнення належного рівня прикордонної безпеки держави» [69].

В. І. Волошин зазначає, що «ефективна протидія розвитку контрабандної діяльності на прикордонних територіях у контексті зміцнення економічної безпеки держави передбачає реалізацію таких організаційно-економічних заходів державі, пов'язаних із несплатою мита, інших податків (платежів) як під час переміщення через митний кордон України, так і у зв'язку з реалізацію контрабандних товарів на території України чи за її межами. Крім того, контрабанда заподіює шкоду встановленому порядку управління,

посягає на національну культурну спадщину українського народу, може зашкодити відносинам України з іншими державами [70].

Контрабанда завдає прямих економічних збитків державі, пов'язаних із несплатою мита, інших податків (платежів) як під час переміщення через митний кордон України, так і у зв'язку з реалізацією контрабандних товарів на території України чи за її межами. Крім того, контрабанда заподіює шкоду встановленому порядку управління, посягає на національну культурну спадщину українського народу, може зашкодити відносинам України з іншими державами.

Визначення поняття «контрабанда» дається в різних джерелах і для різних цілей неоднаково. О.П. Дячкін зазначає, що «воно має мінливий характер і залежить від соціально-політичних, економічних, часових, а також інших чинників [71].

Основними (в широкому розумінні) є такі визначення контрабанди:

- 1) незаконне, таємне перевезення або перенесення через державний кордон товарів, коштовностей тощо, заборонених або обкладених митом;
- 2) товари, коштовності тощо, які незаконно, таємно перевозять або переносять через кордон.

Тобто у першому понятті контрабанда розуміється як протиправне діяння, а у другому – як її предмет. Але обидва вони взаємопов'язані й не можуть існувати окремо».

Враховуючи вищезазначене, доцільно систематизувати поняття «контрабанда» з урахуванням особливостей дій її здійснення (табл. 1.2).

Таким чином, вивчення теоретичних підходів до поняття «контрабанди» дозволило запропонувати авторський підхід до нього, так під контрабандою пропонує розуміти умисна незаконна дія, яка передбачає переміщення товарів (ввезення/вивзення) через митних кордон поза визначеними митними органами України місць (митниць, митних постів) або поза становленим часом для проведення митного контролю.

Типологія поняття «контрабанда» з урахуванням особливостей дій її здійснення

Напрями здійснення контрабанди	Класифікація напрямів контрабанди
За інструментарієм приховання від митного контролю	з використанням тайників; наданням одним предметам вигляду інших; з поданням підроблених документів, одержаних незаконним шляхом, що містять неправдиві дані; під виглядом дипломатичного вантажу.
За способом переміщення	Поза місцем розташування митного органу; у місці розташування митниці, але поза зоною митного контролю; поза часом здійснення митного оформлення; з використанням незаконного звільнення від митного контролю.
За розмірами	Здійснення у великих розмірах (понад 1000 НМДГ); здійснена у середніх та малих обсягах.
За чисельністю учасників	Однією особою; групою осіб.

Джерело: систематизовано автором на основі [65-71]

До основних чинників, що призводять до поширення контрабанди, належить:

- недостатнє співробітництво правоохоронних та контролюючих органів України з відповідними органами суміжних з Україною держав щодо обміну інформацією про боротьбу з переміщенням товарів поза митним контролем або з приховуванням митного контролю;

- сприяння посадових осіб органів державної влади, зокрема правоохоронних та контролюючих, юридичним та фізичним особам у переміщенні через митний кордон України поза митним контролем або з приховуванням від митного контролю товарів, транспортних засобів, історичних та культурних цінностей тощо;

- недосконалість нормативно-правового регулювання імпорту товарів та відсутність дієвого контролю за реалізацією імпортованих товарів на внутрішньому ринку;

- недосконале, суперечливе регулювання діяльності щодо боротьби з контрабандою та порушення митних правил;

- наявність значної різниці між цінами на окремі групи товарів на світовому та внутрішньому ринках;

- безробіття серед мешканців прикордонних районів [72-74].

Також вагомою причиною є перевантаженість митниць та недостатня кількість технічних засобів для здійснення огляду, недосконале нормативно-правове регулювання імпорту товарів та недосконале регулювання діяльності щодо боротьби з контрабандою товарів. Та зокрема, немало важливою причиною є безробіття серед людей, які мешкають на прикордонних районах.

Разом з тим варто здійснити розподіл на типи контрабанди (рис. 1.3).

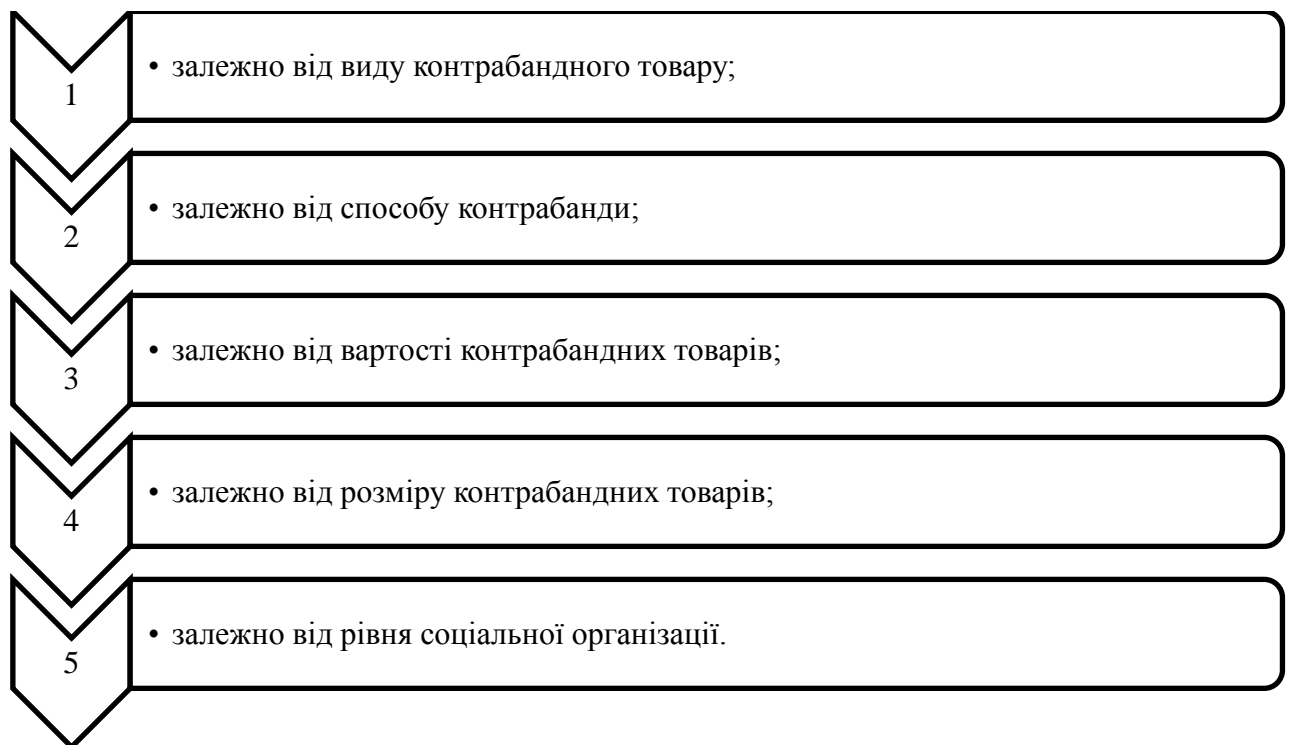

Рис. 1.3. Типи здійснення контрабанди

Джерело: сформовано автором на основі [76-78]

Разом з тим, відповідно до ст. 201 Кримінального кодексу України усі предмети контрабанди поділяються на предмети, яким притаманні спеціальні

ознаки, що надають підстави для кваліфікації їх незаконного переміщення через митний кордон України незалежно від розміру контрабанди:

- культурні цінності;
- отруйні, сильнодіючі, радіоактивні або вибухові речовини;
- зброя та боєприпаси (крім гладкоствольної мисливської зброї та бойових припасів до неї);
- спеціальні технічні засоби негласного отримання інформації [65].

Отже, розглянемо детальніше кожен категорію. Зокрема, культурні цінності – це об'єкти культури, що мають велике значення для художньої, історичної, етнографічної чи наукової галузей та повинні зберігатись, відтворюватись та охоронятись відповідно до закону України.

До таких цінностей належать оригінальні живописні, графічні чи культурні твори, предмети що пов'язані з історією держави та розвитку суспільства, музейні предмети які були знайдені під час археологічних розкопок, антикварні монети, ордени та медалі, печатки, різноманітні предмети які колекціонуються, зокрема рідкісні марки тощо.

Отруйні речовини – це отрути та токсини, які при потраплянні в організм людини через органи травлення, дихання чи через шкірні покриви можуть викликати смерть або психоневрологічні розлади, порушити дихання, а також функціонування серцево-судинної системи, уражати нирки, печінку тощо. Вони можуть бути мінерального походження, серед яких миш'як, ртуть, різноманітні пестициди тощо; рослинного походження можуть бути отрути, які виділені з отруйних грибів, зокрема мухомора чи блідої поганки; тваринного походження – отрута що виробляється зміями та іншими членистоногими тваринами; а також отрута змішаного походження, може бути хімічна чи штучна [79].

Сильнодіючими речовинами є різноманітні речовини лікарського, побутового, промислового чи іншого хімічного призначення, які здатні заподіяти шкоду живому організму. До таких речовин відносять камфору,

корвалол, новокаїн, фурацилін, інсуліни та вітаміни, нікотинова кислота, настойка прополісу, йод спиртовий та багато інших кислот, лугів та солей.

Незаконне переміщення таких речовин через кордон України тягне кримінальну відповідальність у тих випадках, коли кількість цих лікарських препаратів перевищує розміри, які є необхідними для лікування конкретної людини. Радіоактивні речовини це ядерне паливо, яке виділяє енергію ланцюговим методом шляхом поділу ядра поза ядерним реактором, а також радіоактивні відходи й речовини природного або штучного характеру, що містять радіоактивні ізотопи, які здатні випромінюватись.

Зброя – це пристрій, який застосовують у боротьбі для знищення супротивника. Зброя може бути вогнепальною та холодною [80].

Вогнепальна зброя – це усі види зброї, зокрема бойової, спортивної, мисливської, як виготовленої серійно, так і саморобної, у якій для пострілу використовується сила тиску газу, що утворюється при згоранні пороху чи інших горючих сумішей призначених для цього. Щоб зброя мала відношення до контрабанди вона повинна бути призначена для ураження живої цілі, в даному випадку людини або ж руйнування певних матеріальних об'єктів. Саме тому гладкоствольна мисливська рушниця, пневматична зброя, сигнальні та будівельні пістолети не є предметами контрабанди, у тому випадку, якщо вони не перероблені для ураження людей [81].

Щоб віднести зброю до предметів контрабанди, не має значення чи вона ввозиться у зібраному вигляді, чи ні, серед особистих речей, дитячих іграшок, тощо. Розглянемо також інший вид зброї - холодну зброю. Холодна зброя - це предмети, виготовлені для нанесення тілесних ушкоджень силою м'язів людини, або механічною силою (наприклад – арбалет), та призначені для нападу чи захисту, і не мають господарського чи побутового значення. Холодна зброя може бути клинкова та не клинкова, також може бути комбінована, яка поєднує в собі обидві вище наведені, окремо виділяють замасковану холодну зброю. Бойові припаси – різноманітні знаряддя, що містять вибухову речовину та призначені для стрільби або руйнування

шляхом вибуху. До таких знарядь належать патрони до вогнепальної зброї, міни, бомби, ядерні боєголовки, ракети, торпеди а також хімічні та бактеріологічні бойові припаси тощо. Патрони до гладкоствольних мисливських рушниць не є предметом контрабанди. Вибухові речовини – це сполуки та суміші хімічних речовин, що спроможні до вибуху під здійсненням зовнішнього імпульсу, до них належить динаміт, порох, тротил і тд. [82].

Кримінальний Кодекс України передбачає понесення кримінальної відповідальності за злочини пов'язані зі сферою обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів.

Отже, наркотичні засоби – це рослини, сировина та речовини природного чи синтетичного характеру, що класифікуються у міжнародних конвенціях, а також завдають небезпеку здоров'ю населення. Психотропні речовини – це природні чи штучні речовини, що класифікуються міжнародними конвенціями та несуть небезпеку для здоров'я людей у разі зловживання ними.

Прекурсори – це речовини, які використовуються для виготовлення наркотиків та психотропних речовин. Усі відомості вище зазначені речовини містяться у Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів. Даний перелік містить списки речовин, які є включеними до таблиць 1-4 згідно із Законом України “Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів” та міжнародних договорів. Перелік затверджено КМУ за поданням уповноважених органів виконавчої влади з питань охорони здоров'я [83].

У сучасних умовах «асортимент» предмета контрабанди надзвичайно різноманітний і час від часу змінюється залежно від потреб окремих груп населення. Ці потреби детерміновані соціально-економічною обстановкою в країні та соціальними й психологічними властивостями проживаючих у ній громадян. Поряд з ростом окремих видів контрабанди простежуються її

якісні зміни: контрабандною діяльністю займаються організовані злочинні групи зі стійкими міжнародними зв'язками [84].

У контрабанді наркотичних засобів спостерігається перехід від об'ємних (макова соломка) до менш об'ємних і «важких» наркотиків — опій, екстракт макової соломки, кокаїн тощо. Частіше зустрічаються випадки переміщення синтетичних наркотиків, прекурсорів. Певного поширення набуває контрабанда фальсифікованих лікарських засобів. Основними джерелами надходження на фармацевтичний ринок України таких лікарських засобів є контрабандне постачання виробниками (реалізаторами) лікарських засобів із-за кордону під виглядом інших товарів та випуск на невстановлених підприємствах фальсифікованих лікарських засобів та переміщення їх через кордон та ін.

Останнім часом спостерігається ріст контрабанди вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин. Джерелами і каналами надходження зброї та боєприпасів до контрабандистів, як правило, є:

- а) викрадення зброї із військових частин і баз;
- б) викрадення окремих деталей і механізмів на збройних заводах;
- в) ввезення зброї з країн СНД, Придністров'я, Дагестану, Північного Кавказу, із місць збройних конфліктів;
- г) придбання на території України у незнайомих осіб;
- г) райони військових стрільбищ, полігони, місця минулих бойових дій, де була знайдена зброя;
- д) кустарне виготовлення у підпільних майстернях та ін. [85].

Спосіб учинення контрабанди — це детермінована система дій злочинця із підготовки, виконання та приховування незаконного переміщення контрабанди через митний кордон, а також щодо використання результатів контрабандної діяльності. Найбільш типовими є два способами вчинення контрабанди (рис. 1.4.).

Розглянемо кожний із способів більш детально.

Переміщення поза митним контролем передбачає ввезення або вивезення товарів та інших предметів через митний кордон України поза визначеними митними органами України місцями (митниці, митні пости) або поза встановленим часом для проведення митного контролю. Найчастіше здійснюється шляхом об'їзду митних постів легковими та вантажними автомобілями. Рідше на практиці зустрічається переміщення шляхом обходу місць митного контролю пішоходами.

Приховування від митного контролю предметів контрабанди являє собою будь-який спосіб утаювання, що ускладнює їх виявлення: із використанням тайників або інших засобів «фізичного приховування», які утруднюють візуальне виявлення контрабанди; шляхом надання одним предметам вигляду інших; шляхом подання митному органу як підстави для переміщення предметів підроблених документів або таких, що одержані незаконним шляхом, містять неправдиві дані чи є підставою для переміщення інших предметів [87].

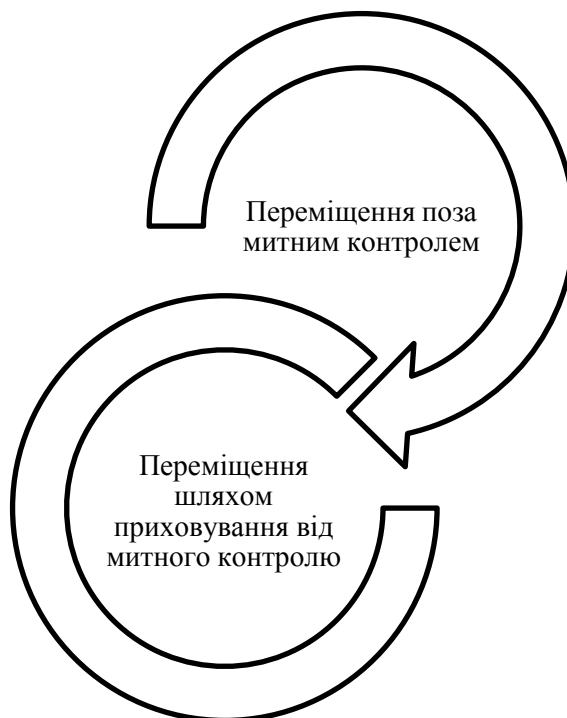

Рис. 1.4. Способи вчинення контрабанди

Джерело: сформовано автором на основі [86]

Тайниками слід вважати спеціально виготовлені, обладнані або пристосовані сховища, а також конструктивні ємкості, порожнини транспортних засобів, багажу та інші предмети, що попередньо підлаталися розборці, демонтажу або переобладнанню. Найбільш поширеними місцями приховування контрабандних предметів у автотранспорті є: шини ходових та запасних коліс; спеціально переобладнані або ж виготовлені паливні та водяні баки; ящики для інструмента з подвійними стінками та днищами; простір за передньою панеллю та декоративною обшивкою кабіни; пустоти між подвійними стінками вантажного приміщення; тайники, спеціально обладнані в балках, лонжеронах і шасі автомашини та ін.

В свою чергу фізичне приховування може бути:

1) З допомогою використання спеціальних сховищ (тайників), які є виготовлені з метою переміщення товарів через митний кордон України незаконно. Також обладнано та пристосовано конструктивні ємкості і предмети, які піддавались розбиранню чи монтажу.

2) З допомогою використання інших засобів та способів, які роблять складнішим процес перевірки предметів, зокрема це може бути приховування предметів в організмі чи на тілі людей чи тварин, в особистих речах, у різноманітних порожнинах транспорту, в продуктах харчування тощо.

3) Шляхом надання істотних змін зовнішніх ознак предметів та їхньої упаковки, що дозволяє приховати предмети контрабанди та надати їм вигляду дозволених предметів [88].

Документальне приховування розуміє під собою:

1) Користування підробленими документами. Такими вважаються як фальшиві, так і справжні документи до яких було внесено фальшиві відомості, а також документи з підробленим підписом, печаткою чи штампом;

2) Користування документами, які були одержані незаконно, тобто отримані без законних на те підстав чи з порушенням встановлених порядків;

3) Користування документами які містять неправдиві дані, зазвичай щодо суті угоди, найменування товарів, асортименту, ваги, кількості чи вартості товарів, щодо інформації відправника чи одержувача, країни з якої вивезено чи в яку ввозиться товар, не відповідає дійсності [89].

Підставою для переміщення товарів та транспортних засобів через митний кордон є такі документи, як митна декларація, контракт, ліцензія, товаросупровідний документ, дозволи відповідних державних органів тощо. Контрабанда це злочин з формальним складом. Якщо товари ввозяться через митну територію, або вивозяться через спеціальні митні зони на решту території, то контрабанда розглядається як завершений злочин у разі фактичного переміщення товарів через кордон.

На залізничному транспорті як місця для приховування найчастіше використовуються міжстельові простори, туалети, ящики для сміття, опалювальні печі вагонів, ями для постільної білизни, тайники в службових купе, акумуляторні ящики, плафони освітлення, різноманітні ніші, сидіння та спинки диванів, пустоти в столиках, у поручнях, попередньо розряджені вогнегасники та ін. Під «фізичним» приховуванням слід розуміти створення умов, за яких візуальне виявлення предметів контрабанди під час митного контролю ускладнене.

Залежно від об'єктів митного контролю до інших засобів фізичного приховування, що утруднюють виявлення предметів контрабанди, можна віднести, зокрема, приховування безпосередньо на тілі контрабандиста; у тілі людини (у внутрішніх порожнинах та ковтальним способом); безпосередньо в одязі, взутті та особистих речах; в особистому багажі та ручній поклажі; у легальних товарах та вантажах; у транспортних засобах; у міжнародних поштових відправленнях та ін. [90].

Приховування контрабанди — це умисна дія злочинця, що полягає у перешкоджанні встановлення об'єктивної істини про незаконне переміщення через кордон шляхом приховування, знищення, маскування або

фальсифікації слідів контрабанди і контрабандиста, спрямовану на повне або часткове ухилення винуватого від кримінальної відповідальності.

Практика показує, що невід'ємною частиною способу вчинення контрабанди є використання результатів злочинної діяльності. За кримінальним правом контрабанда вважається закінченою з моменту фактичного переміщення предмета посягання через митний кордон, за наявності однієї з ознак, зазначених у законі. При ввезенні товарів (предметів, речовин) на митну територію України — з моменту фактичного перетину кордону, а при вивезенні — з моменту подання митної декларації або іншої дії, безпосередньо спрямованої на реалізацію наміру ввезти або вивезти предмети. У криміналістичному аспекті істотно важливим є те, що і після вищезазначеного моменту закінчення контрабанди злочинна діяльність продовжується. Вона виявляється у використанні результатів контрабандної діяльності. Це можуть бути дії, наприклад, із реалізації контрабандних предметів та отриманню прибутку або ж використання предметів контрабанди для власних потреб (зброї, наркотиків, спецтехніки тощо) [91].

Способи реалізації і використання предметів контрабанди зумовлені особливостями особи злочинця та властивостями таких предметів (речовина, порошок). Предмети контрабанди можуть реалізовуватися: безпосередньо контрабандистом, за допомогою посередників, через кримінальні структури, через родичів або знайомих.

Проміжною ланкою використання результатів контрабанди є способи транспортування та зберігання таких предметів, що є важливим джерелом криміналістичної інформації. Місцями зберігання предметів контрабанди можуть бути квартири, гаражі, склади (власні, знайомих, родичів або орендовані). Для зберігання та реалізації предметів контрабанди (наркотики, збр зброя) можуть використовуватися порожні склади на підприємствах [92].

При переміщенні контрабанди поза митним контролем «слідова картина» припускає наявність різних матеріальних слідів транспортних засобів: сліди хитання, ковзання, гальмування і пробуксовки коліс, утворені в результаті

руху транспорту. При використанні тайників та інших засобів фізичного приховування, що утруднюють виявлення предметів контрабанди і привертають увагу такі сліди, як:

а) дефекти швів, сполучених частин покриття підлоги кузова (фургона) автомобіля, металевої та пластмасової апаратури різних вузлів транспортних засобів;

в) сліди на поверхні попільничок;

г) сліди свердління, розрізу, розпилу, нашарування при зварюванні, сліди металізації;

г) сліди стружки при виготовленні тайників у дерев'яних частинах транспортного засобу [93].

Певний інтерес можуть викликати сліди фарбування деяких місць, нові частини в транспортному засобі, сильне забруднення вузлів і механізмів, наявність нових дверних петель, вилучення або додаткове встановлення деталей у вузлах, заміна кріпильних деталей тощо. При вчиненні контрабанди шляхом фальсифікації митних та інших документів найбільш розповсюдженими є: сліди підробки митних документів шляхом підчистки, дописки, травлення, заміни частин документів; сліди підробки відтисків печаток і штампів.

Найбільш характерним місцем учинення контрабанди є зона митного контролю. Це, як правило, приміщення митниці, купе вагона, борт літака, оглядовий майданчик для автомобілів, борт морського чи річкового судна, спеціально відведені місця для проведення митного контролю, оглядові бокси, а також місця нелегального переходу державного кордону та ін. Вибір часу учинення контрабанди зумовлений певними закономірностями. Якщо час вчинення контрабанди не зв'язаний з розкладом транспорту, то злочинці, як правило, намагаються вибрати другу половину ночі або кінець зміни митного наряду, що пов'язано зі стомленістю в цей період часу та послабленням уваги працівників митниці. Узагальнення практики показує, що найчастіше контрабанда вчиняється вночі, рідше — вдень. Інколи

контрабандисти планують вчинення контрабанди у вихідні, святкові чи передсвяткові дні або ж у погану погоду [94].

Проте, не має значення, чи вдалося винному перевезти товари контрабанди за межі митного контролю чи ні, адже контрабанда визнається закінченою після здійснення дій, щодо реалізації наміру ввезти чи вивезти товар, - з моменту виявлення їх на митному контролі.

Суб'єктом злочину є фізична особа, яка досягла шістнадцятирічного віку, яка є осудною, і в тому числі, яка користується дипломатичним імунітетом. Діяльність службової особи, яка посприяла здійсненню незаконного переміщення товарів через митний кордон, розглядається як пособництво у контрабанді, та за наявних підстав, як злочин у службовій діяльності. Якщо декларування деяких предметів, не відбулось з необережності, то воно не містить ознак складу злочину.

Також не може бути притягнута до кримінальної відповідальності особа, яка добросовісно помилилась щодо класифікації предмету щодо культурної цінності чи отруйної речовини. Тому, необхідно відмітити, що контрабанда товарів це одна із складових економічної злочинності у сфері господарської діяльності та обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів. А також слід звернути увагу на те, що це предметний злочин, за який передбачено кримінальну відповідальність згідно Кримінального кодексу України.

Дестабілізуючий вплив розвитку контрабандної діяльності на прикордонних територіях України створює ряд загроз для економічної безпеки держави (рис. 1.5).

Прикордонні території як місце безпосереднього розвитку контрабандних відносин характеризуються недостатньою ефективністю використання наявного в них природно-ресурсного потенціалу та переваг географічно-територіального розміщення. Це зумовлено недостатнім рівнем інвестиційної привабливості прикордонних територій, нерозвиненістю їх фінансової, ринкової, соціальної, побутової інфраструктури, управлінською

кризою та погіршенням людського капіталу, що зумовлено як внутрішньою, так і зовнішньою трудовою міграцією.

Рис. 1.5. Загрози для економічної безпеки держави при здійсненні контрабандної діяльності на прикордонних територіях

Джерело: систематизовано автором

Для полегшення процесів структуризації ризиків виникнення контрабанди в прикордонній зоні та розробки ефективного організаційно-економічного інструментарію стосовно боротьби з нею доцільною є систематизація прикордонних територій за характером їх розвитку:

1) до першої категорії належать території, у межах яких розташована розвинена мережа спеціалізованих пунктів пропуску через державний кордон, митні пости, дорожня і транспортно-логістична інфраструктура, що стимулює процеси соціально-економічного розвитку прикордонних територій, є джерелом формування зайнятості для місцевого населення та забезпечення надходжень до місцевого бюджету. Такі прикордонні території характеризуються відносною розвиненістю, багатофункціональністю та вищим рівнем якості життя населення, яке на них проживає;

2) друга категорія характеризується відсутністю на їх території об'єктів митно-пропускної інфраструктури через державний кордон, що стримує темпи соціально-економічного, інноваційного та культурного розвитку цих прикордонних територій. Водночас для останніх характерними є розвиненість дорожньо-транспортного сполучення, ведення несільськогосподарських видів економічної діяльності, наявність горизонтально-вертикальних зв'язків між суб'єктами господарювання;

3) третя категорія – це території, що характеризуються переважно периферійним і монофункціональним типом розвитку, занедбаністю інфраструктури, низьким рівнем їх взаємної інтеграції та кооперації, нерозвиненістю регіонального господарського механізму. Це ускладнює організацію належного контролю за перетином державного кордону на всій лінії його протяжності [95].

Слід відзначити, що до цієї категорії належить основна частина прикордонних територій України, що посилює дію ризиків і загроз не лише економічної, але й соціальної безпеки держави. Досліджуючи розвиток контрабанди на прикордонних територіях, поряд з системно-організованою злочинною діяльністю, головними мотивами якої є уникнення сплати митних

зборів та отримання надприбутків, доцільно виділити поширену практику здійснення дрібної контрабанди жителями прикордонних територій України, насамперед підакцизних товарів (алкоголю, тютюну тощо).

Вона головним чином зумовлена низьким рівнем доходів населення та відсутністю робочих місць на прикордонних територіях. Така діяльність є основним джерелом доходів місцевих жителів, здійснення якої дозволяє задовольняти їх основні фізіологічні та соціально-економічні потреби. Безперечно, що масштаби цього виду контрабанди не є настільки суспільно-небезпечними як з боку представників організованих злочинних груп, однак це не нівелює її протиправного характеру [96].

Такі обставини вимагають дотримання комплексного підходу до формування організаційно-економічних механізмів боротьби з контрабандою з урахуванням об'єктивних передумов її виникнення, у тому числі й шляхом декриміналізації окремих аспектів прояву контрабандної діяльності та стимулювання процесів соціально-економічного розвитку прикордонних територій України.

Ефективна протидія розвитку контрабандної діяльності на прикордонних територіях у контексті зміцнення економічної безпеки держави передбачає реалізацію таких організаційно-економічних заходів:

- облаштування державного кордону України сучасним обладнанням для захисту від незаконного перетину на всій лінії його протяжності, оснащення пунктів спостереження засобами моніторингу, зв'язку, сигналізації тощо;
- раціоналізація процесу митного оформлення транспортних вантажів шляхом зменшення кількості бюрократичних процедур, скорочення часу на їх проведення на засадах автоматизації, використання спеціалізованих пристроїв, обладнання та програмного забезпечення, мінімізації контактів між працівниками митниці та безпосередніми перевізниками вантажів;
- оптимізація переліку найменувань продукції, товарів, матеріальних цінностей та інших вантажів, на які поширюються ставки митних зборів (з подальшою можливістю їх зниження або ж скасування), відповідно до

положень зовнішньоторговельних міждержавних угод, балансів виробництва та споживання продукції на внутрішньому ринку, інтересів вітчизняних експортерів та імпортерів;

– декриміналізація окремих аспектів контрабанди шляхом легалізації деяких видів діяльності, що мають низький рівень суспільної небезпеки, формування механізмів і стимулів для детінізації контрабандних потоків, використання інструментів митної амністії, створення суб'єктами господарювання прозорих схем ведення зовнішньоторговельної діяльності;

– розбудова мережі пунктів пропуску через державний кордон і митних постів на прикордонних територіях України, покращення їх технічного оснащення сучасними засобами оформлення митних документів, фото та відео спостереження, обробки та систематизації інформації, сканування вантажів і транспортних засобів тощо;

– покращення кадрового складу Державної прикордонної служби України, Державної фіскальної служби України та правоохоронних органів шляхом перегляду наявних підходів до підбору працівників з обов'язковим їх проходженням перевірки на детекторі брехні, орієнтації поряд з професійними здібностями, досвідом і знаннями на наявність у них високих моральних та етичних якостей, використання інструментів ефективного розвитку, навчання та кар'єрного зростання кадрів, формування механізмів їх взаємного контролю, забезпечення прозорості діяльності цих служб і їх підзвітності громадським організаціям;

– стимулювання процесів соціально-економічного розвитку прикордонних територій України на засадах розбудови фінансової, ринкової, дорожньо-транспортної та інших видів інфраструктури, створення в їх межах технологічних бізнес-парків, венчурних та інноваційних фондів, бюджетної децентралізації та зниження рівня інерційності управління регіональним розвитком;

– провадження цілеспрямованої послідовної інформаційної політики запобігання розвитку контрабандної діяльності, що має на меті

популяризацію легального ведення бізнесу, роз'яснення серед населення антисоціального характеру контрабанди та невідворотності настання відповідальності за її вчинення [97-100].

Послідовна реалізація розроблених організаційно-економічних заходів боротьби з контрабандою на прикордонних територіях України дозволить забезпечити підвищення рівня їх інвестиційної привабливості, надходження додаткових фінансових ресурсів до Державного бюджету, декриміналізацію діяльності підприємницьких структур, захист національних інтересів держави, покращення системи перетину через державний кордон, керованість процесу балансування параметрів розвитку внутрішнього споживчого ринку, раціоналізацію міждержавних зовнішньоторговельних відносин, що в комплексі призведе до формування потужних резервів для зміцнення економічної безпеки держави.

1.3. Роль забезпечення економічної безпеки підприємств в протидії контрабанді

Сповільнення суспільного розвитку значно вплинув процес формування ринкових відносин в Україні який супроводжується глибокою соціально-економічною кризою. Дефіцит державного бюджету, інфляція, спад виробництва, безробіття та значне погіршення життя населення все це єдиний комплекс проблем, який виник у зв'язку із ринковими трансформаціями. Значні негативні економічні явища набувають ще більшого масштабу у зв'язку з відсутністю науково обґрунтованої стратегії національного розвитку, основаної на економічно безпечних орієнтирах, що передбачає розроблення теоретичних засад і використання якісно нових наукових підходів до формування економічної безпеки держави.

Доцільно більш детально розглянути саме сутність поняття «економічної безпеки держави».

Категорія «економічна безпека» та її структурні, функціональні компоненти, в тому числі за рівнями ієрархії управління, почали вивчатися в Україні відносно недавно – з початку 90-х роках минулого століття, що певною мірою пов'язано із здобуттям Україною незалежності, формуванням державності, становленням національних, в тому числі економічних інтересів.

У сучасній науковій періодиці можна зустріти різні тлумачення поняття «економічна безпека держави»:

– це кількісна та якісна характеристика економічних властивостей системи з погляду її здатності до самовиживання та розвитку в умовах дестабілізуючої дії непередбачуваних і важкопрогнозованих зовнішніх та внутрішніх факторів [101];

– це стан найбільш ефективного використання ресурсів для нейтралізації загроз і забезпечення стабільності в сучасності та майбутньому [102];

– це стан захищеності суб'єкта господарювання від усіх внутрішніх і зовнішніх загроз з метою якнайефективнішого використання наявних ресурсів для реалізації інтересів відповідно до його стратегічних цілей і завдань [103];

– це процес, спрямований на створення умов для безперервного пристосування (адаптації) господарської діяльності або економічного функціонування до зміни в зовнішньому оточенні в процесі досягнення поставленої мети [104].

Узагальненою є позиція Л. Абалкіна, який визначає економічну безпеку держави як сукупність умов і факторів, що забезпечують незалежність національної економіки, її стабільність та стійкість, здатність до постійного оновлення й самовдосконалення [105].

Перелік визначень поняття економічної безпеки держави можна продовжувати, а тому цілком доречно підмітив російський учений А.

Михайленко, що «... прийнятного визначення економічної безпеки поки що не існує» [106].

Дослідниця В.О. Гончарова [107] розуміє під національною економічною безпекою держави такий стан національної економіки, при якому зберігається стійкість і здатність до несприятливих умов розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів. Авторка переконана: перешкоджаючи впливу різноманітним загрозам, неодмінно можна досягти стійкого рівня економічної безпеки держави.

Подібну думку щодо трактування економічної безпеки держави має і А. Ревенко [108]: це – «стан економічної системи, що характеризується стійкістю щодо впливу ендогенних (внутрішніх) та екзогенних (зовнішніх) чинників, які створюють загрозу для суспільства».

Фахівці Національного інституту стратегічних досліджень запропонували таке тлумачення поняття економічної безпеки: «Економічна безпека – це такий стан національної економіки, який дає змогу зберігати стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз і здатний задовольнити потреби особи, суспільства, держави» [109].

В. І. Мунтіян [110] називає економічною безпекою держави загальнонаціональний комплекс заходів, спрямованих на постійний та стабільний розвиток економіки держави, що містить механізм протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам. Група вчених, визначаючи категорію економічної безпеки держави, за основу беруть передумови для економічної незалежності.

Наприклад, А. Степаненко та М. Герасимов [111] під економічною безпекою держави розуміють такий стан економіки, що забезпечує її зовнішню незалежність і внутрішню стабільність. Інші науковці для трактування поняття економічної безпеки зосередили свою увагу на самовідтворенні та саморозвитку.

Я. Жаліло стверджує, що економічна безпека держави – це «складна багатофакторна категорія, що характеризує здатність національної економіки

до розширеного відтворення з метою задоволення на визначеному рівні потреб і власного населення, і держави, протистояння дестабілізуючій дії чинників, що створюють загрозу стійкому збалансованому розвитку країни; забезпечення кредитоспроможності національної економіки у світовій системі господарювання» [112].

На думку таких вчених, як: О. Бандурка, В. Духова, К. Петрова, І. Червякова [113] стверджують, що економічна безпека держави це стан і здатність економічної системи протистояти небезпеці руйнації її організаційної структури і статусу, а також перешкодам досягнення мети розвитку.

Г. Пастернак-Таранущенко [114] вважає, що економічна безпека держави – це стан, за якого вона забезпечена можливістю створення і розвитку розуму для плідного життя її населення, перспективного розвитку її економіки в майбутньому, та зростання добробуту її мешканців.

О. Новікова, Р. Покотиленко [115] економічна безпека держави – це стан захищеності економічних інтересів особи, суспільства, держави від економічних загроз та впливаючих на них інших загроз національній безпеці.

Науковець, С. Ілляшенко [116] вважає, що економічна безпека держави - це стан ефективного використання ресурсів та існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам, і забезпечує тривале виживання та стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.

На думку, О. Буковської та Н. Пойда-Носик [117] економічну безпеку держави слід розглядати як стан національної економіки, за якого забезпечується захист національних інтересів, стійкість до внутрішніх та зовнішніх загроз, здатність до розвитку та захищеність життєво важливих інтересів людей, суспільства і держави.

На думку, В. Забродский, Н. Кизим [118] під економічною безпекою держави слід розуміти кількісну й якісну характеристику властивостей, що

відображає здатність «самовиживання» і розвитку в умовах виникнення зовнішньої і внутрішньої економічної загрози».

Дещо іншої думку притримується Х. Маховські [119] визначає це поняття як стан держави, при якому забезпечується висока міра незалежності від стратегічних партнерів, тобто тих, які потенційно можуть впливати на політичні рішення, які будуть неприйнятні з комерційної точки зору.

Складовими економічної безпеки країни згідно з «Методикою розрахунку рівня економічної безпеки України», затвердженою Міністерством економіки України, є: макроекономічна, фінансова, зовнішньоекономічна, інвестиційна, науково-технологічна, енергетична, виробнича, демографічна, соціальна, продовольча безпека [120]:

1) Макроекономічна безпека — це стан економіки, при якому досягається збалансованість макроекономічних відтворювальних пропорцій.

2) Фінансова безпека — це такий стан бюджетної, грошово-кредитної, банківської, валютної системи та фінансових ринків, який характеризується збалансованістю, стійкістю до внутрішніх і зовнішніх негативних загроз, здатністю забезпечити ефективне функціонування національної економічної системи та економічне зростання.

3) Зовнішньоекономічна безпека — це такий стан відповідності зовнішньоекономічної діяльності національним економічним інтересам, який забезпечує мінімізацію збитків держави від дії негативних зовнішніх економічних чинників і створення сприятливих умов розвитку економіки завдяки її активній участі у світовому розподілі праці.

4) Інвестиційна безпека — це такий рівень національних та іноземних інвестицій (за умови їхнього оптимального співвідношення), який здатний забезпечити довгострокову позитивну економічну динаміку, якщо є належний рівень фінансування науково-технічної сфери, створено інноваційну інфраструктуру та адекватні інноваційні механізми.

5) Соціальна безпека — це такий стан розвитку держави, при якому вона здатна забезпечити гідний і якісний рівень життя населення незалежно від впливу внутрішніх і зовнішніх загроз.

6) Науково-технологічна безпека — це такий стан науково-технологічного та виробничого потенціалу держави, який дає змогу забезпечити належне функціонування національної економіки, достатнє для досягнення та підтримки конкурентоздатності вітчизняної продукції, а також гарантування державної незалежності за рахунок власних інтелектуальних і технологічних ресурсів.

7) Енергетична безпека — це такий стан економіки, який забезпечує захищеність національних інтересів у енергетичній сфері від наявних і потенційних загроз внутрішнього та зовнішнього характеру, дає змогу задовольняти реальні потреби в паливно-енергетичних ресурсах для забезпечення життєдіяльності населення та надійного функціонування національної економіки в режимах звичайного, надзвичайного та воєнного стану.

8) Демографічна безпека — це такий стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, при якому забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України.

9) Продовольча безпека — це такий рівень продовольчого забезпечення населення, який гарантує соціально-економічну та політичну стабільність у суспільстві, стійкий та якісний розвиток нації, сім'ї, особи, а також сталий економічний розвиток держави.

На нашу думку, дану кваліфікацію варто в рамках економічної безпеки має зайняти й митна безпека, адже в умовах глобалізації рівень розвитку економіки та добробуту населення залежать не лише від ефективності внутрішньої економічної політики держави. На них активно впливають

чинники глобального характеру. Одним із таких елементів є забезпечення митної безпеки держави.

В укріпленні економічної безпеки України беруть участь усі органи державної влади. До компетенції органів доходів і зборів з питань митної справи входять такі питання економічної безпеки України, як боротьба з контрабандою, незаконними валютними операціями, порушенням митних правил, наповнення державного бюджету та здійснення заходів державного регулювання у сфері захисту економічних інтересів держави та учасників зовнішньоекономічної діяльності [121]. Головною ж функцією митних органів у галузі забезпечення економічної безпеки держави є вплив на усіх учасників суспільних відносин, який спонукає їх дотримуватись усталених митно-правових норм.

Доцільно розглянути дане поняття більш детальніше.

Н. І. Гавловська, О. В. Осадчук та Є. М. Рудніченко вважають, що митна безпека є комплексом ефективних економічних, правових, політичних та інших заходів держави із захисту інтересів народу та держави у митній сфері. Вона відіграє важливу роль у системі економічної безпеки держави загалом та фінансової безпеки зокрема, тому що орієнтована на гарантування економічних інтересів у зовнішньоекономічній та фінансовій сферах водночас [122].

М. О. Губа митну безпеку держави визначає як стан захищеності митних інтересів України, який забезпечується завдяки ефективній реалізації державної податкової політики та політики в галузі державної митної справи, характеризується надійним функціонуванням митної системи, безпечністю митного простору країни, відкритістю національної економіки та прийнятним рівнем експортно-імпоротної залежності держави і ґрунтується на врахуванні фіскально-регуляторних пріоритетів країни та інтересів платників митних платежів [123].

М. М. Левко під митною безпекою розуміє захищеність митних інтересів суб'єктів господарювання, держави та міжнародної спільноти, за якої

забезпечуються сталий розвиток, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у митній сфері та інших сферах державного управління у разі виникнення негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам, нейтралізація яких входить до компетенції митних органів [124].

П. В. Пашко та П.Я. Пісной під митною безпекою розуміють стан захищеності економічних інтересів держави в митній галузі, який дає можливість у різних зовнішніх і внутрішніх умовах незалежно від будь-яких загроз забезпечити:

- а) переміщення через митний кордон товарів і транспортних засобів;
- б) здійснення митного регулювання, пов'язаного із встановленням та справлянням податків і зборів;
- в) застосуванням процедур митного контролю та митного оформлення із застосуванням заходів митно-тарифного і нетарифного регулювання;
- г) проведення боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил, а також виконання інших покладених на митні органи завдань шляхом ефективної реалізації митної справи [125].

Але з такою точкою зору авторів важко погодитись, оскільки вбачається недоцільним обмежувати визначення митної безпеки категорією «економічні інтереси». Вважаємо, що сутність поняття митної безпеки необхідно розкривати за допомогою категорії «митні інтереси», яка є значно ширшою.

Так, відповідно до ч. 2 ст. 6 Митного кодексу України митна безпека – це стан захищеності митних інтересів України. А згідно з ч. 1 ст. 6 МК митні інтереси – це національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи.

Під забезпеченням митної безпеки розуміють [126] застосування в митній справі сукупності засобів, здатних протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам та викликам у сфері митних економічних відносин; забезпечити можливість досягнення необхідного рівня захищеності, надійності та

усталеності митних органів шляхом створення ефективного регуляторного організаційно-економічного механізму.

До митних інтересів, захист яких забезпечує митну безпеку України, можна зарахувати:

- створення сприятливих умов для полегшення торгівлі, сприяння транзитові, прискорення товарообігу і пасажиропотоку через митний кордон;
- своєчасне й повне стягнення податків і митних зборів;
- ефективну організацію боротьби з порушеннями митних правил та їх запобігання;
- наближення митного законодавства до світових вимог, розвиток міжнародного співробітництва в царині митної справи;
- недопущення ввезення на територію держави неякісних товарів, використання і споживання яких становить небезпеку для здоров'я населення;
- недопущення ввезення продукції низького морально-етичного змісту, що пропагує міжнаціональні конфлікти, сепаратизм тощо.

Головним суб'єктом забезпечення митної безпеки є органи доходів і зборів, оскільки ними безпосередньо здійснюється державна митна справа. Адже, основна мета забезпечення митної безпеки полягає у досягненні необхідного рівня надійності та ефективності митної системи. Йдеться про досягнення усталеної та передбачуваної роботи митної служби, достатнього рівня сприяння зовнішньоекономічній діяльності в нестабільних зовнішніх і внутрішніх умовах, забезпечення зниження ризиків, а також виявлення та нейтралізацію ризик-чинників, які безпосередньо впливають на стан реалізації митної справи й опосередковано – на її зовнішньоекономічну діяльність та ефективність [127].

Особливістю забезпечення митної безпеки України є те, що діяльність митних органів спрямована на поточний митний аудит, тобто перевірку митної вартості товарів, визначення країни походження товару, перевірку тарифної класифікації, правильності нарахування митних платежів,

ідентифікацію ризикових контрагентів та перевірку інших документів і відомостей безпосередньо при митному оформленні товарів й транспортних засобів, що технічно ускладнює митне оформлення, створює часові незручності при транспортуванні товарів, суттєво знижує фізичну пропускну спроможність митних постів та, відповідно, негативно впливає на обсяги експортно-імпортних операцій. Натомість одними із головних критеріїв оцінки митної безпеки є стан реалізації митного постаудиту як складової системи аналізу ризиків.

Разом з тим, джерелами загроз митній безпеці можуть бути:

- спонтанність природних процесів і явищ, стихійні лиха, які унеможливають належний перебіг процесів зовнішньоекономічних відносин; випадковість (наприклад, як чинник суб'єктивного неналежного здійснення митних процедур);

- зіткнення суперечливих інтересів (від воєн до конкуренції між суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності);

- імовірнісний характер науково-технічного прогресу з його впливом на сучасні технічні засоби митного контролю;

- неможливість однозначного пізнання об'єкта, неповнота й недостовірність інформації про нього (явище, актуальне для митних органів, які не мають права на провадження оперативно-розшукової діяльності, а інформацію про суб'єкта ЗЕД отримують від самого суб'єкта);

- незбалансованість основних компонентів господарського та управлінського механізмів митної служби, що підтверджується частими реорганізаціями системи [128].

Через постійні зміни у податковому та митному законодавстві, нестабільність фінансової ситуації в державі, тіньову економіку митна безпека, як складова економічної безпеки країни, залишається під загрозою. Якщо ж митна безпека держави не буде забезпечена належним чином, то це може негативно вплинути на стан соціально-економічного розвитку країни

Головними завданнями, з якими найчастіше зустрічається країна в процесі розроблення системи попередження загроз митній безпеці є:

- запобігання зростанню обсягів контрафактних товарів; - боротьба з контрабандою, митними правопорушеннями, відмиванням доходів одержаних злочинним шляхом;

- здійснення контролю за переміщенням валютних та культурних цінностей під час перетину ними митного кордону держави;

- застосування тарифних та нетарифних санкцій; - контроль за правильністю визначення бази оподаткування та повнотою сплати митних та інших обов'язкових платежів;

- взаємодія з іншими правоохоронними та контролюючими органами з метою упередження порушень чинного законодавства, що може призвести до значної шкоди національним інтересам;

- боротьба з корупцією, яка тягне за собою зменшення обсягів так званого «тіньового» сектору та обсягів «чорного» та «сірого» імпорту [129-130].

Тому варто відзначити, що митна безпека в процесі захисту національних інтересів держави та суспільства згідно чинного законодавства України, а також ратифікованих договорів та угод про міжнародне співробітництво повинна забезпечити: переміщення через митний кордон України товарів і транспортних засобів; здійснення митного регулювання, пов'язаного з установленням розмірів податків і зборів та повнотою їх справляння; застосування митних процедур, заходів митно-тарифного й нетарифного регулювання; проведення робіт, направлених на боротьбу з контрабандою та порушеннями митних правил; виконання інших покладених на митні органи завдань шляхом ефективної реалізації митної справи

Таким чином, митна безпека як складова економічної безпеки держави виступає своєрідним комплексом (системою) ефективних економічних, правових, політичних та інших заходів держави і суспільства із захисту

інтересів (у тому числі інтересів власності) народу та держави в зовнішньоекономічній сфері.

Важливою функцією митних органів у процесі забезпечення митної безпеки є контроль за повнотою митних стягнень. Цей висновок підтверджує той факт, що порівняння статистики зовнішньої торгівлі України та статистичних даних її провідних торговельних партнерів, зокрема країн ЄС та СНД свідчить про наявність вагомих розходжень, які щороку сягають від 10 до 30% [131].

Маються на увазі товари, які враховані в статистиці зовнішньої торгівлі ЄС як експорт до України, повинні бути відображені в статистиці зовнішньої торгівлі України як імпорт з відповідної країни-партнера. Ці розбіжності пояснюються не стільки методологічними відмінностями у веденні статистики (наприклад, для визначення ціни експортного товару не враховуються витрати на транспортування та страхування, які враховуються вже під час оформлення цих товарів як імпорту в Україну), скільки поширенням тіньових схем у процесі здійснення експортно-імпортних операцій (наприклад, недекларування товарів, маніпуляції з митною вартістю та країною походження товару), що веде до зменшення податкового зобов'язання або звільнення від оподаткування.

Іншу важливу нішу займає і економічна безпека підприємств, адже в кризових умовах функціонування підприємств та їх ефективна господарська діяльність знаходяться в прямій залежності від системи економічної безпеки. Саме через те, що підприємства самостійно несуть відповідальність за результати своєї господарської діяльності, економічна безпека стала однією з найважливіших проблем сьогодення [132].

Доцільно розглянути поняття економічної безпеки підприємств

На думку Г. В. Козаченко, економічна безпека підприємства – це захищеність діяльності підприємства від негативних впливів зовнішнього і внутрішнього середовища, спроможність швидко усунути різноманітні загрози або пристосуватися до зовнішніх умов без негативних наслідків для

підприємства. Крім того, економічна безпека підприємства – найефективніше використання ресурсів, які забезпечують стабільне функціонування підприємства [133].

Н. Капустін [134] вважає економічну безпеку підприємства, як сукупність чинників, які забезпечують незалежність, стійкість, здатність до прогресу в умовах дестабілізуючих факторів.

Науковець М. Бендіков [135] розуміє економічну безпеку підприємства, як захищеність його науково-технічного, технологічного, виробничого та кадрового потенціалу від прямих або непрямих загроз.

На думку О. А. Грунін [136] економічна безпека підприємств – це стан господарчого суб'єкта, при якому він при найбільш ефективному використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, послаблення або захисту від існуючих небезпек та загроз або інших непередбачених обставин і в основному забезпечує досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику

М.І. Камлик [137] вважає захищеність науково-технічного, технологічного, виробничого і кадрового потенціалу підприємства від прямих (активних) і опосередкованих (пасивних) загроз.

Вчений В. Л. Ортинський [138] визначає під економічною безпекою підприємств розуміти захищеність потенціалу підприємства (виробничого, організаційно-технічного, фінансовоекономічного, соціального) від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих економічних загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення.

В. Шликов розглядає економічну безпеку підприємства, як “ ... стан захищеності життєво важливих інтересів підприємства від реальних і потенційних джерел небезпеки чи економічних загроз” [139].

На думку К. В. Ковалев [140] економічна безпека підприємств – це такий стан захищеності його діяльності від негативних впливів зовнішнього середовища, а також здатність швидко усунути різноваріантні загрози або

пристосуватися до існуючих умов, що не позначаються негативно на його діяльності.

Кириченко О.С. [141] під економічною безпекою підприємств пропонує розуміти здатність ефективно і стабільно здійснювати господарську діяльність шляхом використання сукупності взаємопов'язаних діагностичних та контрольних заходів фінансового характеру, які повинні оптимізувати використання ресурсів підприємства та нівелювати вплив негативних факторів внутрішнього і зовнішнього середовища

Огляд підходів, запропонованих вітчизняними та зарубіжними вченими дозволив нам виокремити низку основоположних параметрів понятійного апарату «економічна безпека підприємств» і розглядати їх в таких аспектах як (рис. 1.6):

- Економічна безпека підприємства як забезпечення умов збереження його майна і комерційної таємниці. В результаті виходу підприємств на міжнародний ринок, використання новітніх технологій, посилення конкурентної боротьби проблема збереження інформації набула особливої актуальності. Дану точку зору поділяє А. П. Дикий, Я. В. Соколов;

- Економічна безпека як захист від недобросовісної конкуренції та наявність конкурентних переваг. Прихильником такого підходу є А. А. Одинцов та В. В. Белокуров;

- Економічна безпека підприємства як захищеність підприємства від зовнішніх і внутрішніх загроз. Такого підходу дотримується більшість науковців, зокрема В. В. Шликов, А. О. Єпіфанов, К.В. Коваленко та Т. Сухорукова, М. А. Бендікова;

- Економічна безпека підприємства як стан стійкості, рівноваги та найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів для стабільного функціонування підприємства. Така позиція простежується у наукових дослідженнях А. Е. Шевелева, О. А. Груніна, Н. О. Підлужної, І. А. Белоусової, С. Ф. Покропівного, Т. Б. Кузенко та С. І. Ілляшенко та ін.;

- Економічна безпека як залежність від гармонізації інтересів підприємства з інтересами суб'єктів його зовнішнього середовища (Г. В. Козаченко);

- Економічна безпека підприємства як стан виробничої системи, за якого досягається стійкість та прогресивний розвиток підприємства. Такої думки дотримуються В. Л. Тамбовцева, Ю. Г. Лисенко, М. І. Камлик.

Для економічної безпеки підприємства характерна сукупність якісних і кількісних показників, найважливішим серед яких є рівень економічної безпеки.

Рис. 1.6. Сучасні підходи до трактування поняття «економічна безпека підприємств»

Джерело: сформовано автором на основі [142-146]

Рівень економічної безпеки підприємства – це оцінка стану використання корпоративних ресурсів за критеріями рівня економічної безпеки підприємства. З метою досягнення її найбільш високого рівня

підприємство повинно провести роботу із забезпечення максимальної безпеки основних функціональних складових своєї роботи. Чинники, що формують відповідний рівень економічної безпеки підприємства, різноманітні і в кожній галузі виробництва мають свою специфіку [147].

На рівень економічної безпеки підприємства впливають різноманітні чинники. Чинники економічної безпеки підприємства різноманітні і в кожній галузі виробництва мають свою специфіку. Однак, є загальні типові чинники, які впливають на рівень економічної безпеки підприємства незалежно від форм власності й галузі виробництва. Це безпосередні чинники виробництва, стабільний попит на продукцію, надійність постачальників, зовнішня конкуренція, надійний захист комерційної таємниці, компетентність керівництва підприємства.

Однак є загальні, типові чинники, що впливають на рівень економічної безпеки підприємства незалежно від форм власності та галузі виробництва (рис. 1.7).

Головна мета економічної безпеки підприємства полягає в тому, щоб гарантувати його стабільне та максимально ефективне функціонування в теперішньому часі і високий потенціал розвитку в майбутньому. До основних функціональних цілей економічної безпеки підприємства належать:

- 1) забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності підприємства;
- 2) забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу;
- 3) досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством;
- 4) досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративних НДДКР;
- 5) мінімізація руйнівного впливу результатів виробничогосподарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- 6) якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства;

Безпосередньо саме виробництво	розміщення підприємства; природні ресурси та умови їх розміщення на цій території; доступність використання та якісні показники; трудові ресурсів; виробнича інфраструктура⁴ соціально-економічна інфраструктура; матеріальні можливості населення .
Стабільний попит на продукцію	укладені довготермінові контракти на реалізацію продукції зі споживачами; рівень конкурентоспроможності продукції; якісно-гарантійні показники виробів; обґрунтовані прогнози щодо стабільності ринку певного виду продукції; державне та регіональне замовлення на виготовлену продукцію.
Надійність постачальників	довготермінові договори на поставку необхідної сировини і матеріалів, враховуючи терміни постачання та їхні якісні показники; знати можливості постачальників і не допускати монопольності в їх поставках.
Зовнішня конкуренція на продукцію	відповідати міжнародним стандартам; за якісними показниками і сервісним обслуговуванням бути конкурентоспроможною; мати обґрунтовану та прогнозовану перспективу; бути конкурентноспроможною щодо продукції, яка імпортується в нашу країну, з метою скорочення ввезення в Україну продукції, яку можуть виготовляти вітчизняні підприємства.
Надійний захист комерційної таємниці	держава має гарантувати таємницю на науково-технічні досягнення, розроблення нових технологій, інтелектуальна власність, ноу-хау, у тому числі й комерційні таємниці.
Компетентність керівництва	найважливіші чинники, які можуть найбільш активно впливати на рівень економічної безпеки підприємства, - це високий професіонал керівництва і команди його менеджерів
Економічне регулювання діяльності підприємства	полягає у захисті власного товаровиробника незалежно від форм власності на засоби виробництва; регулювання державної податкової політики; сприяння виробництва, враховуючи економічні, територіальні та інші аспекти; сприяння виробництву продукції, яка ввозиться як критичний імпорт; державне замовлення на товари, які фінансуються за рахунок бюджету

Рис. 1.7. Чинники впливу на рівень економічної безпеки підприємств незалежно від форм власності та галузі виробництва

Джерело: систематизовано автором на основі [148-153]

7) забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів підприємства та відділів організації;

8) ефективна організація безпеки персоналу підприємства, його капіталу та майна, а також комерційних інтересів [154].

До найбільш значущих функцій системи економічної безпеки підприємства належать такі: прогнозування, виявлення, попередження, ослаблення небезпек і загроз, забезпечення захищеності діяльності підприємства та його персоналу, збереження майна та ін.

Функціонування системи забезпечення економічної безпеки підприємства має ґрунтуватися на таких принципах: законності, адекватної відповідності можливим загрозам безпеці, компетентності, адаптивності, цілісності і системності.

Функціонування системи економічної безпеки підприємства має бути:

- безперервним - оскільки не завжди є можливість точно встановити час початку дії тієї або іншої загрози;

- плановим - діяльність із забезпечення безпеки організується на основі єдиного задуму, викладеного в комплексній програмі і конкретних планах по окремих напрямках безпеки;

- централізованим - у рамках певного підприємства має забезпечуватися централізованість процесу забезпечення безпеки;

- цілеспрямованим - захищається те, що повинно захищатися на користь конкретної мети, а не все підряд;

- універсальним - заходи безпеки мають перекривати шляхи загроз незалежно від місця їх можливої дії, виникнення чи походження [155].

Отже, для забезпечення економічної безпеки підприємства характерна сукупність якісних і кількісних показників, найважливішим серед яких є рівень економічної безпеки. Рівень економічної безпеки підприємства - це оцінка стану використання корпоративних ресурсів за критеріями рівня економічної безпеки підприємства та ефективності його діяльності.

Функціональні складові економічної безпеки - це сукупність основних напрямів його економічної безпеки, суттєво відмінних один від одного. Таким чином, економічна безпека підприємства є системою, що складається з кількох функціональних складових, які для кожного конкретного підприємства можуть мати різні пріоритети залежно від характеру діяльності, а отже - існуючих загроз. Основним фактором, що визначає стан економічної безпеки, є володіння підприємством стійкими конкурентними перевагами [156].

Враховуючи все вище зазначене в ході дослідження ми дійшли до висновку, що в науковій літературі не достатньо вивчено поняття економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді, тому ми пропонуємо під «забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді», під яким пропонується розуміти сукупність заходів, які здійснюють органи державної влади та підприємства для ідентифікації, нейтралізації та прогнозування можливих випадків контрабанди з використанням технологій блокчейну.

Новизна такого підходу полягає у створенні централізованої (на рівні державних митних органів) та децентралізованих (на рівні окремих підприємств, які здійснюють митні операції) інформаційних систем на основі технологій блокчейну, які дозволяють зміцнити надійність експортно-імпортних операцій та знизити потенційні загрози економічній безпеці держави та вказаних підприємств.

Висновки до першого розділу

За результатами дослідження, проведеного у першому розділі дисертації, на основі критичного аналізу наукових джерел досліджено зарубіжний та вітчизняний досвід регулювання митних операцій задля протидії контрабанді, теоретичні основи сутності та види контрабанди і способи її нейтралізації, а також роль забезпечення економічної безпеки підприємств в протидії контрабанді.

1 Проведено історичний аналіз зародження та розвитку боротьби з контрабандою в Україні, починаючи з початку XIV століття по сьогодні, що дозволило систематизувати основні історичні етапи боротьби з контрабандою в Україні в період з XIV по XXI століття. Так виокремлено ключові етапи боротьби з контрабандою за допомогою організаційно-структурним принципом: перший етап (1991-1996 рр.) пов'язаний зі створенням та функціонуванням Державного митного комітету України; другий етап (1996-2012 рр.) функціонування Державної митної служби України; третій етап (2012-2014 рр.) функціонування митних органів у структурі Міністерства доходів і зборів України; четвертий етап (2014-до тепер.) пов'язаний з реорганізацією Міністерства доходів і зборів Державну фіскальну службу України, до складу якої увійшли митні органи.

2. Вивчено досвід використання програми ASYCUDA в діяльності митних адміністрацій 90 країн світу, в тому числі країн Європейського союзу, яка має забезпечити: сприяння торгівлі через нормалізацію форм і документів, стандартизацію даних, спрощення та автоматизацію митних процедур для прискорення оформлення товарів; підвищення рівня ефективності митного контролю за рахунок використання сучасних інструментів і методів, упровадження надійних процедур і забезпечення повного аудиту і механізмів контролю митних операцій; удосконалення митного управління і контролю шляхом забезпечення урядів країн-користувачів ASYCUDA точною і своєчасною статистичною інформацією про зовнішню торгівлю та доходи, котра в подальшому може бути

використана для цілей торгової політики і прийняття управлінських рішень.

3. Вивчення теоретичних підходів до поняття «контрабанда» дозволило запропонувати авторський підхід до систематизації особливостей її здійснення за такими ознаками: за інструментарієм приховання від митного контролю; за способом переміщення; за розмірами; за чисельністю учасників. Вивчення вказаної специфіки сприяло розробці авторського поняття, яке під контрабандою пропонує розуміти умисна незаконна дія, яка передбачає переміщення товарів (ввезення/вивезення) через митний кордон поза визначеними митними органами України місць (митниць, митних постів) або поза встановленим часом для проведення митного контролю. Систематизовано основні чинники, що призводять до поширення контрабанди, що дозволило узагальнити основні типи її здійснення (залежно від виду контрабандного товару; залежно від способу контрабанди; залежно від вартості контрабандних товарів; залежно від розміру контрабандних товарів; залежно від рівня соціальної організації).

4. Вивчення теоретичних підходів до понять «економічна безпека держави», «митна безпека» та «економічна безпека підприємств», а також особливості заходів щодо протидії контрабанді, дало змогу синтезувати їх у поняття «забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді», під яким пропонується розуміти сукупність заходів, які здійснюють органи державної влади та підприємства для ідентифікації, нейтралізації та прогнозування можливих випадків контрабанди з використанням технологій блокчейну. Новизна такого підходу полягає у створенні централізованої (на рівні державних митних органів) та децентралізованих (на рівні окремих підприємств, які здійснюють митні операції) інформаційних систем на основі технологій блокчейну, які дозволяють зміцнити надійність експортно-імпортних операцій та знизити потенційні загрози економічній безпеці держави та вказаних підприємств.

5. Проведені дослідження щодо протидії контрабанді для забезпечення економічної безпеки підприємств довели відсутність напрацювань у сфері використання технологій блокчейну для мінімізації загроз митної безпеки.

6. За результатами проведеного дослідження, опубліковано одну статтю [61] та одні тези доповіді на науковій конференції [48], крім того додатково відображають наукові результати [42, 53, 56].

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПРАКТИЧНИХ АСПЕКТІВ ПРОТИДІ КОНТРАБАНДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Вплив контрабанди на економічну безпеку держави та підприємств

Економічна безпека кожної держави тісно пов'язана з основними показниками її розвитку, до яких належить бюджетна політика, валовий внутрішній продукт та торговельний баланс. Аналіз статистичних даних та інших матеріалів Держаної служби статистики України (Держстату), Національного банку України (НБУ), Міністерства фінансів України, Міністерства економіки, торгівлі та сільського господарства України й повідомлень ЗМІ показує, що в 2020 р. вітчизняна економіка в цілому зазнала прямого й опосередкованого негативного впливу пандемії COVID-19.

Вивчення доходів та видатків державного бюджету України за останні роки (табл. 2.1), свідчить про наявність , дефіциту державного бюджету, який постійно збільшується (рис. 2.1).

Таблиця 2.1

Державний бюджет України протягом 2008-2020 рр.

Рік	Доходи		Витрати		Кредитування		Сальдо (дефіцит бюджету)	% ВВП
	млн. грн.	% ВВП	млн. грн.	% ВВП	млн. грн.	% ВВП		
2008	231686,3	24,44	241454,5	25,47	2732,5	0,29	-12500,7	-1,32
2009	209700,3	22,96	242437,2	26,54	2780,3	0,30	-35517,2	-3,89
2010	240615,2	22,23	303588,7	28,04	1292	0,12	-64265,5	-5,94
2011	314616,9	23,90	333459,5	25,33	4715	0,36	-23557,6	-1,79
2012	346054	24,56	395681,5	28,08	3817,7	0,27	-53445,2	-3,79
2013	339180,3	23,31	403403,2	27,73	484,7	0,03	-64707,6	-4,45
2014	356957,7	22,78	430108,8	27,45	4919,4	0,31	-78070,5	-4,98
2015	534648,7	27,01	576848,3	29,14	2950,9	0,15	-45150,5	-2,28
2016	616274,8	25,86	684743,4	28,73	1661,6	0,07	-70130,2	-2,94
2017	793265,0	26,59	839243,7	28,3	1870,9	0,06	-47849,6	-1,60
2018	928108,3	26,08	985842,0	27,7	1514,3	0,04	-59247,9	-1,66
2019	998278,9	25,12	1072891,5	26,66	3437,0	0,09	-78049,5	-1,96
2020	1076016,7	25,66	1288016,7	30,71	5096,1	0,12	-217096,1	-5,18

Джерело: складено автором на основі [192]

Отже, починаючи з 2008 року дефіцит державного бюджету стабільно збільшувався до 2020 року, а його максимальне значення було зафіксоване за результатами 2020 року, та було нерозривно пов'язане з політичними та економічними процесами цього періоду.

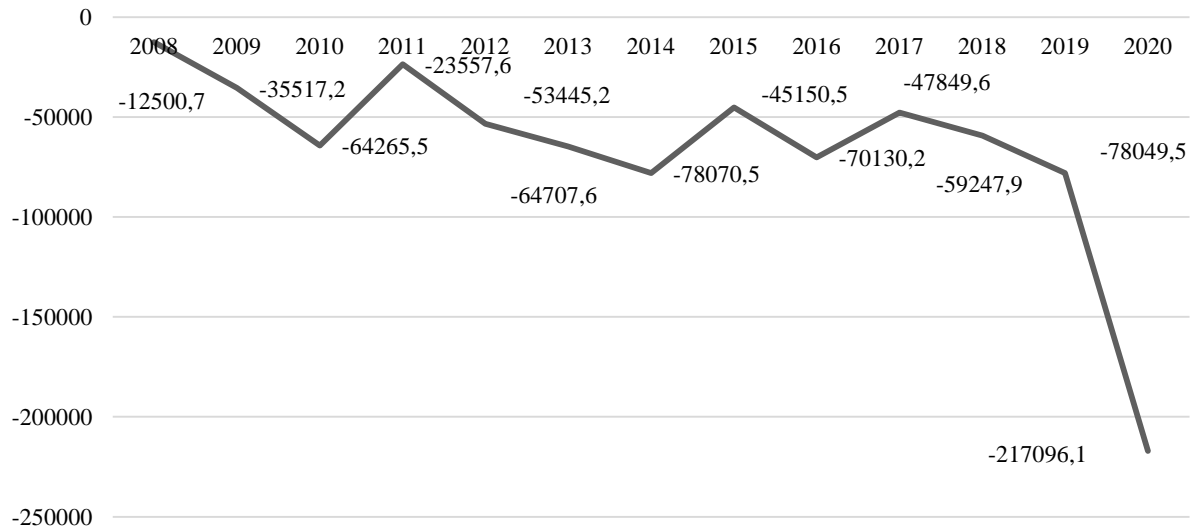

Рис. 2.1. Дефіцит державного бюджету України з 2008-2020 рр.,
млн. грн.

Джерело: складено автором на основі [192]

Платіжний баланс країни являє собою статистичний звіт, у якому в систематизованому вигляді наведено зведені дані про зовнішньоекономічні операції резидентів даної країни з нерезидентами за певний період.

У табл. 2.2 представлено показники платіжного балансу України з 2008-2020 рр.

Отже, з 2008 року найбільший негативний показник зведеного платіжного балансу був зафіксований у 2009 році, у період розгортання світової фінансово-економічної кризи. Низький показник 2014 року також є свідченням того, що для вітчизняної економіки у той період розпочалися кризові тенденції.

**Платіжний баланс України (основні статті) за 2008-2020 рр.,
млн. дол. США**

Статті платіжного балансу	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Рахунок поточних операцій	-12781	-1736	-3016	-10233	-14335	-16518	-4596	5035	-1866	-3473	-6432	-4124	5267
Рахунок операцій з капіталом	28	599	188	101	40	-60	400	456	92	-4	37	38	-3
Фінансовий рахунок	-9690	12589	-7859	-7677	-10120	-18601	9111	4642	-3120	-6043	-9272	10056	3274
Зведений баланс	-3063	-13726	5031	-2455	-4175	2023	-13307	849	1346	2566	2877	5980	1990

* мінус – ріст ** мінус – погашення

Джерело: складено автором на основі [192]

Відомості по зведених платіжних балансах за останні роки представлено на рис. 2.2.

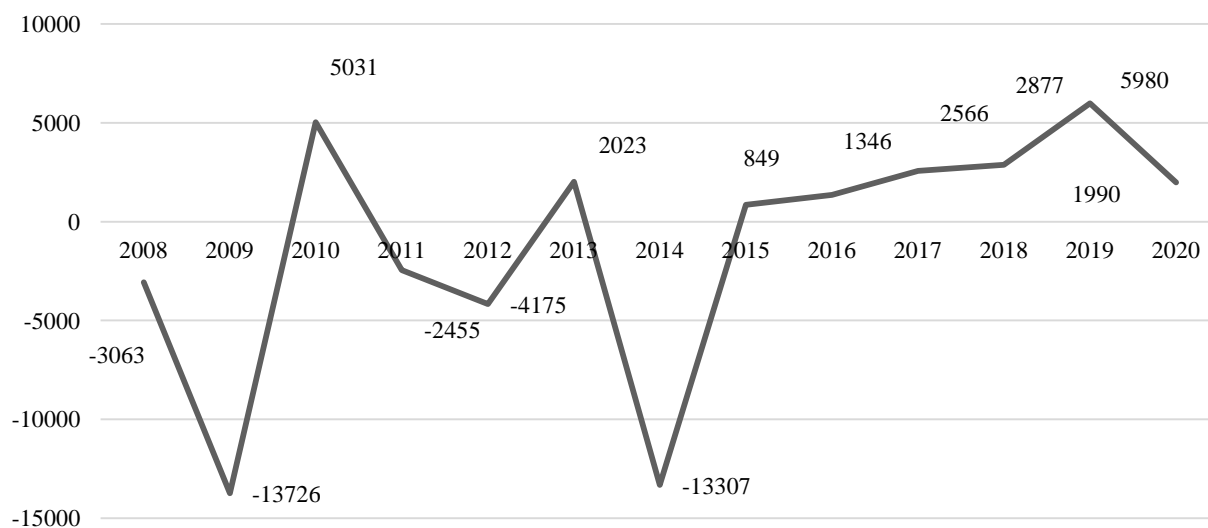

Рис. 2.2. Зведений платіжний баланс України протягом 2008-2020 рр., млн. дол. США

Джерело: складено автором на основі [192]

Розглянемо торгівельний баланс України за 2008-2020 роки (табл. 2.3).

**Торгівельний баланс України протягом 2008-2020 рр.,
млн. дол. США**

Номінальний ВВП за рік		Експорт товарів і послуг	% ВВП	Імпорт товарів і послуг	% ВВП	Сальдо (експорт - імпорт)	% ВВП
2008	948056	444859	46,9	-520588 -	-54,9	-75729	-8,0
2009	913345	423564	46,4	-438860	-48,0	-15296	-1,7
2010	1082569	549365	50,7	-580944	-53,7	-31579	-2,9
2011	1316600	707953	53,8	-779028	-59,2	-71075	-5,4
2012	1408889	717347	50,9	-835394	-59,3	-118047	-8,4
2013	1454931	681899	46,9	-805662	-55,4	-123763	-8,5
2014	1566728	770121	49,2	-834133	-53,2	-64012	-4,1
2015	1979458	1044541	52,8	-1084016	-54,8	-39475	-2,0
2016	2383182	1174625	49,3	-1323127	-55,5	-148502	-6,2
2017	2982920	1430230	47,9	-1618749	-54,3	-188519	-6,3
2018	3558706	1608890	45,2	-1914893	53,8	-306003	-8,6
2019	3974564	1636416	41,2	-1947599	-49,0	-311183	-7,8
2020	4194102	1637399	39,0	-1681526	-40,1	-44127	-1,1

Джерело: складено автором на основі [192]

Економічні потрясіння початку 2015 року, пов'язані з різкою девальвацією гривні і ескалацією військового конфлікту, негативно позначилися на обсязі зовнішньої торгівлі України. З початку 2015 року спостерігається скорочення як експорту, так і імпорту. У той же час, наслідком девальвації стало поліпшення балансу зовнішньої торгівлі, який починаючи з лютого був позитивним, тобто експорт товарів стабільно перевищував їх імпорт.

Не дивлячись на постійне зростання валового внутрішнього продукту України, яке відбувається за останні роки, частка експорту у ВВП мала тенденцію до зростання в період з 2009 по 2011 рр., а також у 2015 р., а інші роки – мала місце тенденція до поступового зниження. Водночас, частка імпорту в загальній сумі ВВП мала тенденція до зростання протягом 2009-2012 рр., зниження у 2013-2014 рр., незначне зростання у 2015 р. з подальшим зниженням даного показника.

Слід відзначити, що протягом останніх двох років спостерігається найшижче значення показників частки експорту та імпорту в загальній сумі ВВП починаючи з 2008 року.

Отримані результати дослідження свідчать про відсутність організованого процесу експортно-імпортних операцій та наявність високого рівня загроз митній безпеці України та її економічній безпеці в цілому. Додатковим фактором, який впливає на зниження експортно-імпортних операцій також є використання більшістю країн технологій блокчейну при оформленні митних операцій, що в Україні поки не використовується.

Розміри прямих іноземних інвестицій в Україну з 2008 по 2020 рік представлено на рис. 2.3.

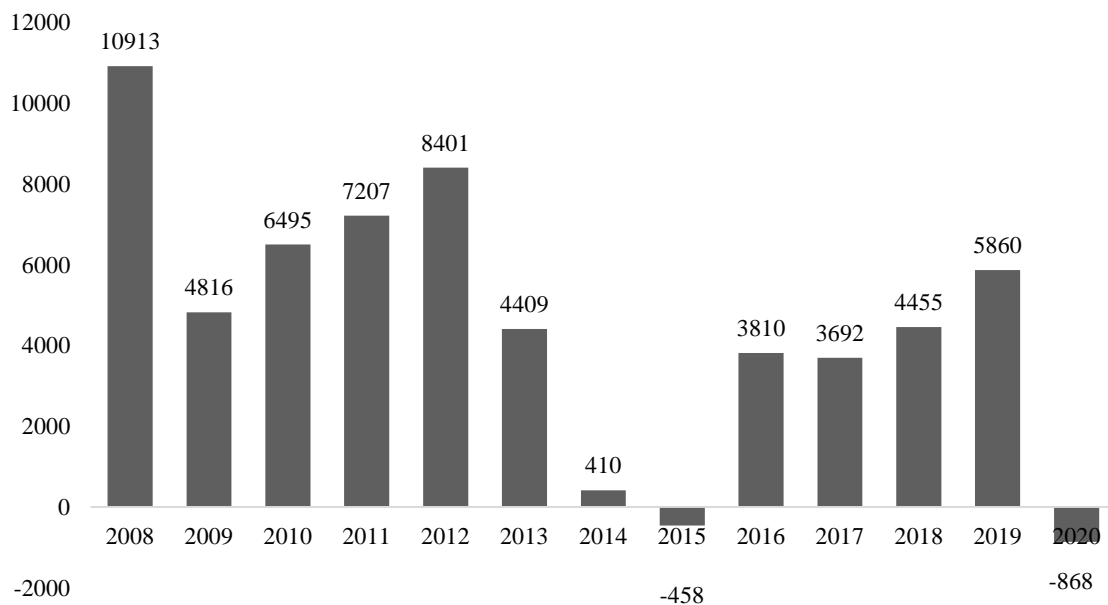

Рис. 2.3. Прямі іноземні інвестиції в Україну з 2008 по 2020 роки, млн. дол. США

Джерело: складено автором на основі [192]

Отже, спостерігається скорочення обсягів прямих іноземних інвестицій в Україну, в період з 2013 по 2015 рр., стрімке підвищення протягом 2016-2019 років. Проте станом на кінець 2020 р. відбувся відтік іноземних інвестицій з економіки, що свідчить про недовіру закордонних партнерів до процесів, які відбуваються в Україні, що негативно впливає на стан її економічної безпеки.

Одним із найважливіших макроекономічних показників для кожної країни є обсяг її валового внутрішнього продукту, оскільки саме цей показник відображає ринкову вартість усіх кінцевих товарів і послуг, вироблених за рік у всіх галузях економіки на території держави для споживання, експорту та накопичення, незалежно від національної приналежності використаних факторів виробництва.

Динаміку ВВП Україні за останні роки представлено у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Динаміка ВВП України з 2008 по 2020 роки, млн. грн.

Рік	Номінальний ВВП (в фактичних цінах)			Номінальний ВВП в USD (в млн. дол.)*		
2008	948056	+227325	+31,5%	179382	+36663	+25,7%
2009	913345	-34711	-3,7%	117152	-62230	-34,7%
2010	1082569	+169224	+18,5%	136420	+19268	+16,4%
2011	1316600	+234031	+21,6%	165239	+28819	+21,1%
2012	1408889	+92289	+7,0%	176308	+11069	+6,7%
2013	1454931	+46042	+3,3%	182026	+5717	+3,2%
2014	1566728	+111797	+7,7%	131805	-51505	-28,1%
2015	1979458	+412730	+26,3%	90615	-41190	-31,3
2016	2383182	+403724	+20,40	93270	+2655	+2,9
2017	2982920	+599738	+25,20%	112154	+18884	+20,2%
2018	3558706	+575786	+19,3%	130832	+18678	+16,7%
2019	3974564	+415858	+11,7%	153781	+22949	+17,5
2020	4194102	+219538	+5,5	155582	+1801	+1,2

Джерело: складено автором на основі [192]

У результаті, за інформацією Держстату, в I кварталі 2020 р. валовий внутрішній продукт (ВВП) України скоротився на 1,3 % проти I кварталу 2019 р., у II кварталі 2020 р. впав уже на 11,4 %, як порівняти з аналогічним періодом 2019 р. Проте в III кварталі 2020 р. скорочення ВВП проти аналогічного періоду 2019 р. було вже значно меншим. Так, у повідомленні Національного банку України зазначається, що «у III кварталі 2020 року реальний ВВП скоротився на 3,5 % у річному вимірі. Водночас в умовах відновлення споживчого попиту та ділової активності після пом'якшення карантинних обмежень реальний ВВП у III кварталі, як порівняти з II кварталом, зріс на 8,5 % у сезонно скоригованому вимірі».

При цьому номінальний ВВП у 2020 р. у доларовому еквіваленті зріс на 1,2% в порівнянні з попереднім роком, що є нижчим навіть рівня 2013 р. та 2016 р., коли в Україні спотерігалась не найкраща політична та економічна ситуації. За 2020 рік номінальний ВВП країни становив 4194,1 млрд грн. Порівняно із 2019 роком він зменшився (у постійних цінах 2016 року) на 4,0%. У розрахунку на одну особу номінальний ВВП України за 2020 рік становив 100,47 тис. грн. Державний комітет статистики уточнив, що зміна дефлятора минулого року становила 9,8%.

Як повідомляв Укрінформ, Міністерство розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства прогнозує зростання ВВП у 2021 році на 4,6% при інфляції 7,3%.

Також цікаво буде прослідкувати структуру ВВП України за кінцевим його використання (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

**Структура ВВП України за кінцевим використання з 2008 по 2020 роки,
в млн. грн.**

Рік	Споживчі витрати		Валове накопичення		Експорт товарів і послуг		Імпорт товарів і послуг		Номінальний ВВП за рік
	Відсоток до попереднього року	Відсоток до попереднього року	Відсоток до попереднього року	Відсоток до попереднього року	Відсоток до попереднього року	Відсоток до попереднього року	Відсоток до попереднього року		
2008	758902	+35,9%	264883	+30,3%	444859	+37,6%	-520588	+42,9%	948056
2009	772826	+1,8%	155815	-41,2%	423564	-4,8%	-438860	-15,7%	913345
2010	914230	+18,3%	199918	+28,3%	549365	+29,7%	-580944	+32,4%	1082569
2011	1105201	+20,9%	282474	+41,3%	707953	+28,9%	-779028	+34,1%	1316600
2012	1269601	+14,9%	257335	-8,9%	717347	+1,3%	-835394	+7,2%	1408889
2013	1350220	+6,3%	228474	-11,2%	681899	-4,9%	-805662	-3,6%	1454931
2014	1409772	+90,0%	220968	+14,1%	770121	+49,2%	-834133	-53,2%	1566728
2015	1715636	+86,7%	303297	+15,3%	1044541	+52,8%	-1084016	-54,8%	1979458
2016	2018854	+84,7%	512830	+21,5%	1174625	+49,3%	-1323127	-55,5%	2383182
2017	2552525	+85,6%	618914	+20,7%	1430230	+47,9%	-1618749	-54,3%	2982920
2018	3196756	+89,8%	667953	+18,8%	1608890	+45,2%	-1914893	-53,8%	3558706
2019	3785133	+95,2%	500614	+12,6%	1636416	+41,2%	-1947599	-49,0%	3974564
2020	3923203	+93,5%	315026	+7,9%	1637399	+39,0%	-1681526	-40,1%	4194102

Джерело: складено автором на основі [192]

Як наголошують фахівці НБУ, «ключовим фактором падіння ВВП залишалось подальше скорочення інвестицій. Зменшення валового нагромадження основного капіталу поглибилося до 23,8 % р/р (у розрахунку рік до року. – Прим. авт.) і спостерігалось майже в усіх видах діяльності,

попри поліпшення фінансових результатів підприємств. Бізнес утримувався від інвестицій через поширення захворюваності й невизначеність щодо розвитку пандемії. Негативний вплив також мала невирішеність окремих питань в альтернативній енергетиці. Істотне нарощення капітальних інвестицій продемонстрували лише поштова та кур'єрська діяльність через розвиток служб доставки та онлайн-торгівлі.

Натомість споживчий попит відновився. Цьому сприяло пом'якшення карантинних обмежень, зростання доходів громадян і надолуження виконання видатків бюджету. Загалом споживчі витрати домогосподарств зросли на 1,0 % р/р. Збільшилося також споживання державного сектора – на 8,2 % р/р. Наприклад, помітно зросли витрати бюджету на дорожню інфраструктуру, медицину та оборону».

Зазначимо, що в різних галузях економіки минулорічне скорочення українського ВВП теж було різним. При цьому до негативного впливу на економіку епідемії COVID-19 в Україні додалися ще й несприятливі для сільського господарства погодні умови. Як наслідок, у 2020 р. особливо високі темпи скорочення ВВП спостерігались у сфері розміщення й організації харчування (II кварталі: –58,1 %, III кварталі: –17,9 %), наданні деяких видів послуг, зокрема у сфері готельного й туристичного бізнесу (II квартал: – 27,1 %, III квартал: – 25,1 %), у сільському господарстві (II квартал: – 29,1 %, III квартал: –11,1 %), на транспорті (II квартал: – 26,9 %, III квартал: – 8,2 %) й переробній промисловості (II квартал: – 14,7 %, III квартал: – 5,6 %).

Загалом негативний вплив пандемії COVID-19 на вітчизняну економіку відбувався по різних каналах, що й позначилося на різних темпах скорочення ділової активності в різних її секторах. Так, якщо на скорочення ділової активності, наприклад, у сфері розміщення й організації харчування, готельного й туристичного бізнесу вирішальне значення мало пряме впровадження урядом ряду обмежень і заборон, то на економічні результати сільського господарства, не враховуючи, звичайно, несприятливих погодних

умов, негативний вплив мали впроваджені свого часу транспортні обмеження, заборона проведення сільськогосподарських ярмарків, де насамперед продавались великі обсяги плодово-овочевої продукції, й деякі інші чинники, пов'язані з пандемією COVID-19. Спад економічної активності у сфері вантажних і пасажирських перевезень був обумовлений скороченням попиту на транспортні послуги, насамперед в межах України, знову-таки через пандемію COVID-19. З іншого боку, спад економічної активності в переробній промисловості був пов'язаний зі скороченням як внутрішнього, так і зовнішнього попиту на продукцію цього сектора вітчизняної економіки через пандемію COVID-19.

Проаналізовані показники у переважній більшості демонструють і підтверджують продовження негативних тенденцій у вітчизняній економіці на початку 2021 року.

Враховуючи те, що контрабанда тісно пов'язана з фінансово-кредитною системою в державі, зовнішньоекономічною діяльністю, паливно-енергетичною сферою, сферою оподаткування та легального підприємництва, приватизації, інвестицій. Значна частина експортно-імпорتنих товаропотоків в Україні має контрабандне походження, що негативно впливає на стан розвитку вітчизняної економіки, дестабілізує внутрішній ринок та є основою для вчинення корупційних дій в державних та місцевих органах влади. Збитків зазнають інтереси вітчизняного товаровиробника.

Це дає підстави стверджувати, що контрабанду слід вважати однією з найнебезпечніших загроз національній безпеці України на сучасному етапі. Ця загроза посилюється й за рахунок зовнішніх чинників, зокрема політики транснаціональних корпорацій та злочинних організацій, спрямованій на використання кримінальних схем у зовнішньоекономічній діяльності, через що більшість фінансових потоків перебуває поза оподаткуванням, розширюється тіньовий сектор економіки [191-193].

Контрабандна діяльність посилюється в умовах високого рівня корумпованості чиновників, представників правоохоронної системи та суспільства загалом. Це не лише ускладнює розробку ефективних організаційно-економічних механізмів боротьби з контрабандою на прикордонних територіях України, але й активізує діяльність кримінальних угруповань та активізує розвиток тіньових процесів в економіці.

Доцільно проаналізувати обсяги контрабандних поставок в Україну (рис. 2.4).

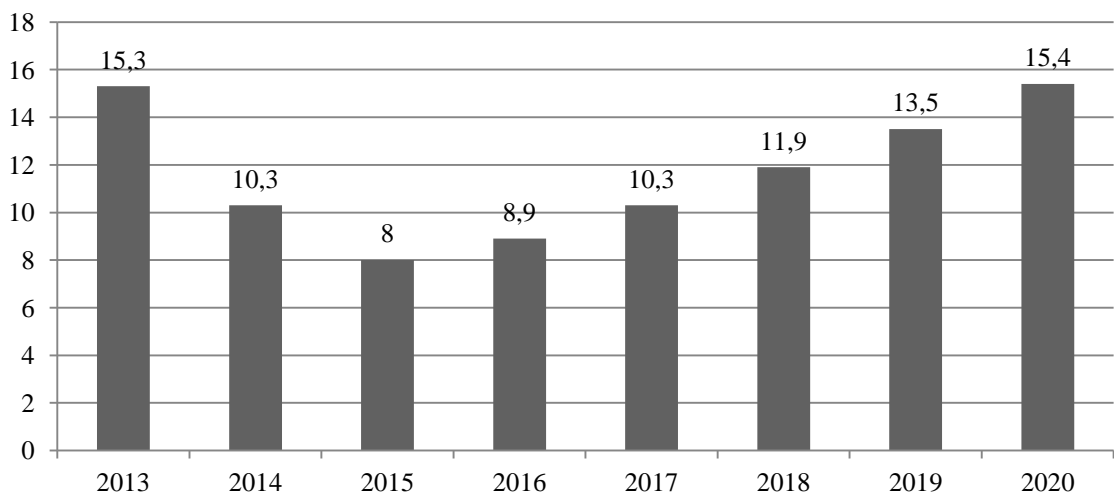

Рис. 2.4. Обсяги контрабандних поставок в Україну, млрд. дол.
Джерело: систематизовано автором на основі [194]

Для розуміння розмірів явища досить подивитися на одну цифру — розрив статистичних даних щодо вартості імпорту в Україну лише шести країн-сусідів (Білорусь, Словаччина, Польща, Молдова, Румунія і РФ) в минулому році склав близько 5,5 млрд дол. США. Для порівняння, ця цифра співставна із усім бюджетом на українську армію у 2021 році.

За даними Державної прикордонної служби України, останніми роками першість в контрабандних потоках для ввезення в країну займають автомобілі, тютюн і алкоголь — 17% від виявленого контрабандного імпорту, а для вивезення — тютюнові вироби та автомобілі — сумарно близько 50% незаконного експорту.

Для прикладу, лише в минулому році було затримано 11,9 млн пачок сигарет і 49,1 тис літрів алкоголю. Причому тіньова частина у цих групах зростає разом з ростом акцизів.

Наприклад, за даними дослідницької групи Kantar — тіньова частина тютюнової продукції становила у 2016 році — 1,1%, у 2017 — 2,3%, у 2018 — 4,4%, у 2019 — 6,6%, у 2020 — 6,9%, а у 2021 році досягла рекордних 12,8%.

Окрему увагу звернемо на розподіл контрабандних поставок за основними категоріями товарів. Як бачимо, найбільш ризикогенними товарними групами є: машини та електроніка 22,64%, хімічна продукція 14,8%, транспорт 11,2%, текстиль та одяг 10,2%, та аграрний сектор — в середньому по 7% на кожну підгалузь: продукти тваринного походження продукти рослинництва і продукти харчування.

Якщо акцентувати увагу на географічному розподілі, то найбільші порушення у торгівлі спостерігаються з «сусідами» України по сухопутному кордону та найбільшими торгово-економічними партнерами в зовнішніх відносинах: Польща (16,7%), Російська Федерація (15,7%), Німеччина (9,5%), Угорщина (7,1%) та Китай (3,9%).

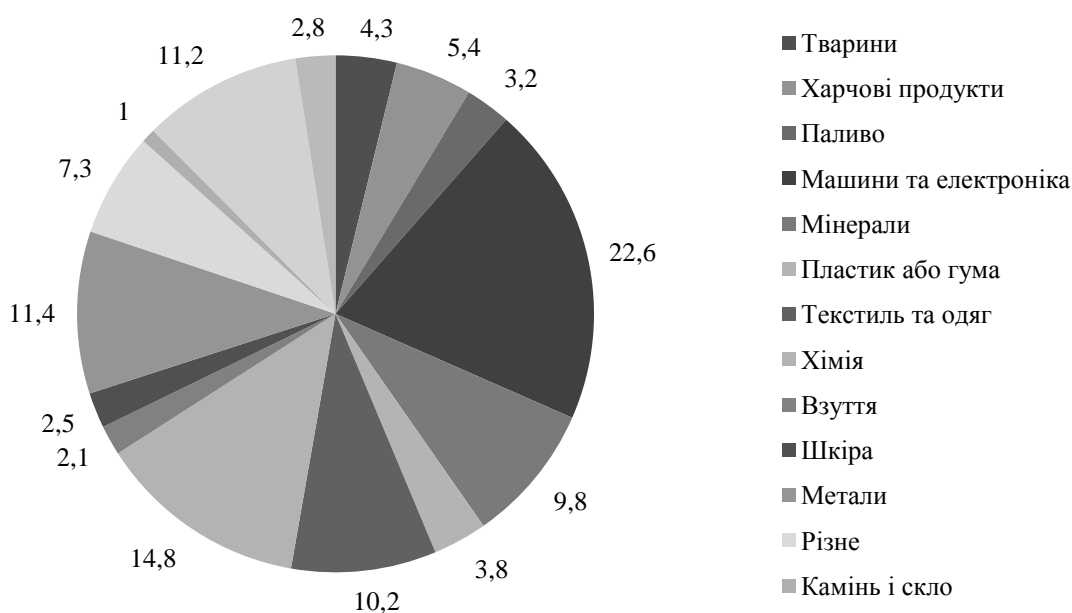

Рис. 2.5. Розподіл контрабандних поставок в Україну за товарними групами, 2020 (%)

Джерело: систематизовано автором на основі [194]

Окремо важливо відмітити, що оцінка питомої ваги Китаю в контрабандних потоках є дещо заниженою порівняно із фактичною, що пов'язано із згаданими вище “чорними” поставками. Так, рівень тіньової економіки в Китаї складає в середньому 12,1%, що еквівалентно \$1,5 трлн; значна частка експорту відвантажується в тіньовому режимі та не відображається у торговій статистиці КНР.

Відзначимо, що частково різниця між офіційними експортом-імпортом на прикладі Польщі та Угорщини також може бути пояснена тим, що країни ЄС мають єдину митну територію і часто при поставках товарів в Україну проводять митне оформлення експорту в митницях на кордоні з Україною. Відповідно ці поставки рахуються експортом прикордонної країни, зокрема Польщі, Угорщини тощо. В Україні ці поставки враховуються в імпорті за країною походження товару, а у випадках, коли країна походження не декларується або зазначається як «ЄС», як імпорт з Угорщини (країна відправлення товару).

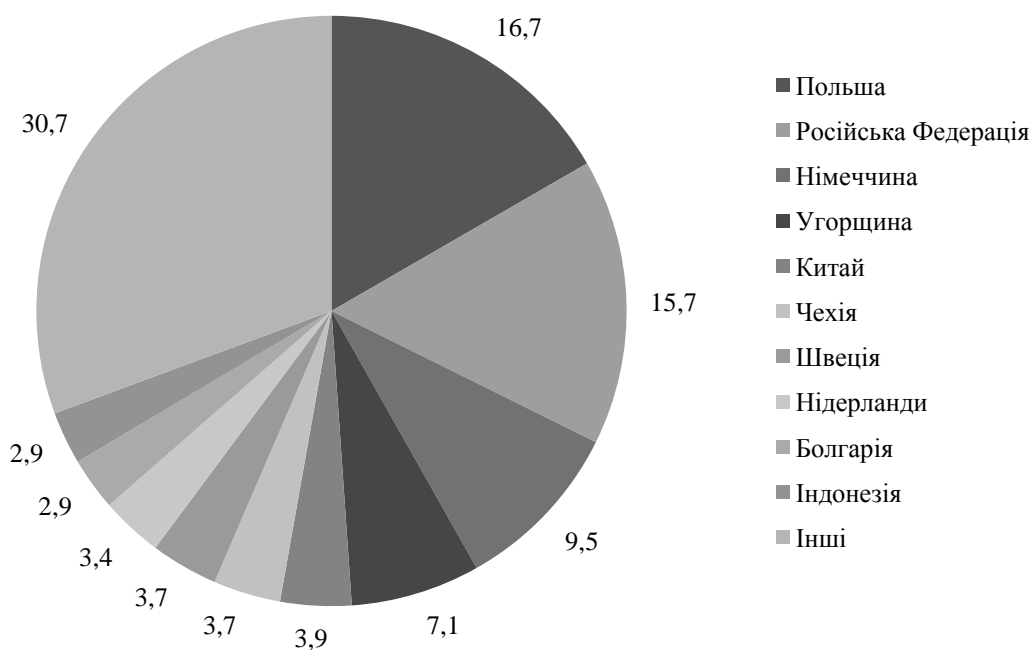

Рис. 2.6. Основні країни-джерела контрабандних поставок в Україну, %
Джерело: систематизовано автором на основі [194]

Наприклад, французький товар, який український підприємець купив у німецького дилера, оформлений на експорт у польській митниці на кордоні з Україною, в ЄС буде рахуватись експортом Польщі, а в Україні імпортом з Франції (за країною походження товару). Або, до прикладу, якщо в Польщі оформлено експорт до України фініків, інжиру, ананасів, авокадо, манго та аналогічних продуктів на суму 949 тис. дол. США, які в імпорті України враховані відповідно до своїх країн походження товару – Бразилії, Ізраїлю, Іспанії, Панами, Перу та інших.

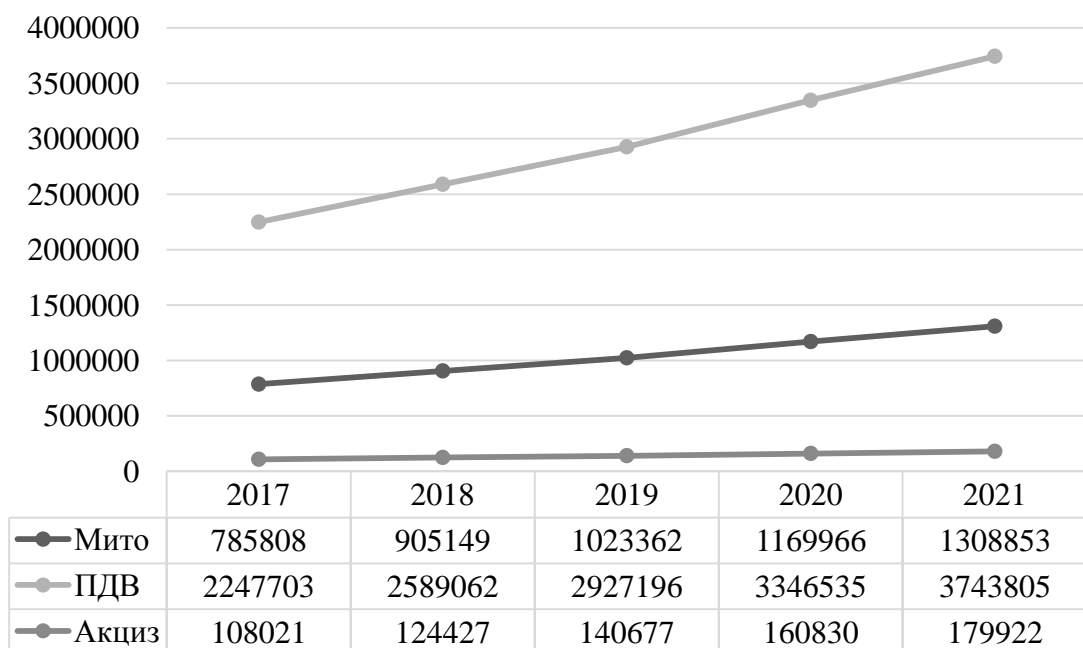

Рис. 2.7. Узагальнені дані по поточним втратам бюджету, акцизу та мита через існування контрабандних схем, тис. дол США

Отже, з вищепроведеного аналізу можна зробити висновки про те, що на сьогодні в Україні переважають негативні тенденції розвитку, які безпосередньо впливають на економічну безпеку держави та суб'єктів господарювання, що сприяє розвитку контрабанди при здійсненні митних операцій.

2.2. Діагностика загроз економічній безпеці підприємств задля протидії контрабанді

Особлива небезпека контрабанди для держави полягає в тому, що через контрабандні операції збитків зазнають інтереси вітчизняного товаровиробника, оскільки саме нелегальне ввезення іноземних товарів зменшує попит на вітчизняну продукцію, призводить до ліквідації виробництв, зниження конкурентоспроможності українських підприємств на внутрішньому ринку та їх переміщення за кордон.

Задля діагностики загроз економічній безпеці підприємств шляхом протидії контрабанди було проведено опитування представників органів митного контролю, працівників служби економічної безпеки підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність та науковців.

Експертне опитування проводилось в період з 06 лютого по 06 квітня 2021 року. Всього за вказаний період було опитано 100 експертів (N=100). Абсолютна більшість (85 зі 100) мають досвід роботи понад 10 років, 10 експертів – понад 20 років. Серед експертів 62 особи мають ступінь доктора наук, а 25 – кандидата наук. Майже половина учасників опитування (49 осіб) мають спеціальне звання в органах внутрішніх справи, а 25 – інші спеціальні звання.

За сферою діяльності абсолютна більшість (80 зі 100) представляють заклади освіти, займаючись фундаментальними і прикладними дослідженнями за спеціальностями «Право», «Фінанси, банківська справа та страхування», «Економіка». Серед експертів 51 жінка та 49 чоловіків.

Експертне опитування проводилось у працівників наступних підприємств, установ та організацій:

- Міністерство внутрішніх справ України
- Державна митна служба України
- Державна податкова служба України
- Дніпровська митниця

- Асоціація платників податків України
- Інститут стратегічних досліджень при Президентові України
- Університет митної справи та фінансів
- Університет державної фіскальної служби України
- Національна академія внутрішніх справ
- Львівський державний університет внутрішніх справ
- Харківський національний університет внутрішніх
- Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
- ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»
- АТ «Фармак»
- ТОВ «Хенкель Баутехнік»

Всім респондентам було запропоновано відповісти на питання щодо впливу ключових факторів на економічну безпеку держави (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Оцінка найбільш небезпечних на сучасному етапі економічних загроз державі

Джерело: розроблено та систематизовано автором

Так, найбільший вплив на економічну безпеку підприємств при здійсненні митних операцій мали такі загрози, як: зниження податкових надходжень (76%) та конкуренція на міжнародному ринку товарів і послуг (68%).

Респондентам було запропоновано відповісти на питання щодо вплив загроз на економічну безпеку підприємств при здійсненні митних операцій (рис. 2.9).

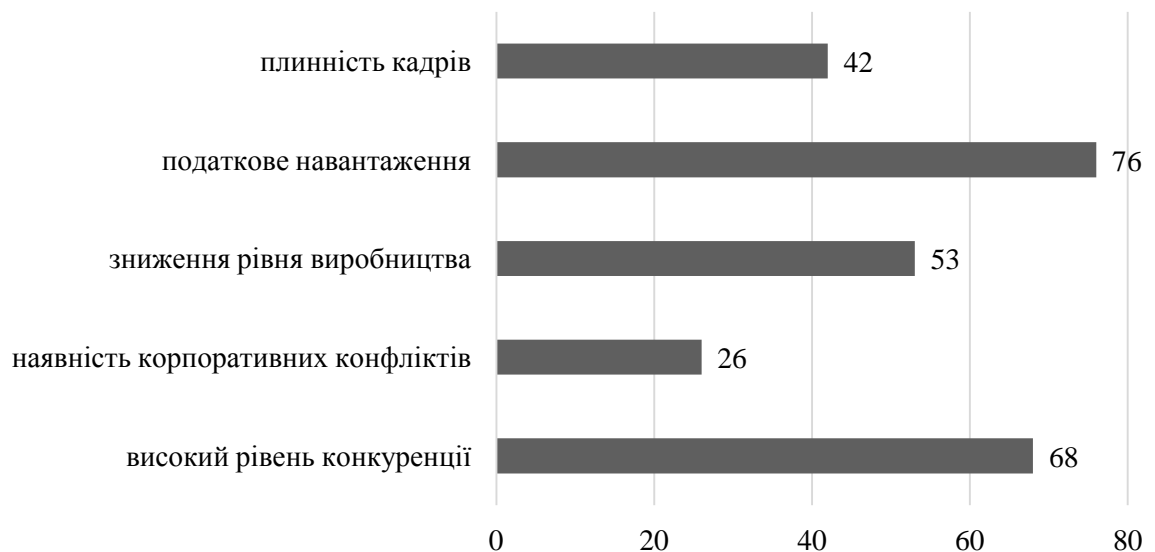

Рис. 2.9. Оцінка впливу загроз на економічну безпеку підприємств при здійсненні митних операцій

Джерело: розроблено та систематизовано автором

Так, найбільший вплив на економічну безпеку підприємств при здійсненні митних операцій мали такі загрози, як: податкове навантаження (76%) та конкуренція на ринку (68%).

Під час опитування респонденти вказали на можливість контрабандного ввезення товарів за окремим групами (рис. 2.10). Найбільшу можливість контрабанди респонденти з числа представників органів митного контролю передбачають по деревині та виробам з дерева (76%), товарам хімічної галузі (60%) та транспортним засобам (55%). Працівники служби економічної безпеки підприємств відзначили у своїх відповідях виробу з каменю, гіпсу, цементу, дорогоцінне каміння (44%), продукцію тваринництва (41%) та

паливні матеріали (36%). На думку науковців, які взяли участь у опитуванні, можливість контрабанди є досить значною при митних операціях щодо купівлі-продажу деревини та виробам з дерева (59%), транспортних засобів (48%) та паливних матеріалів (42%).

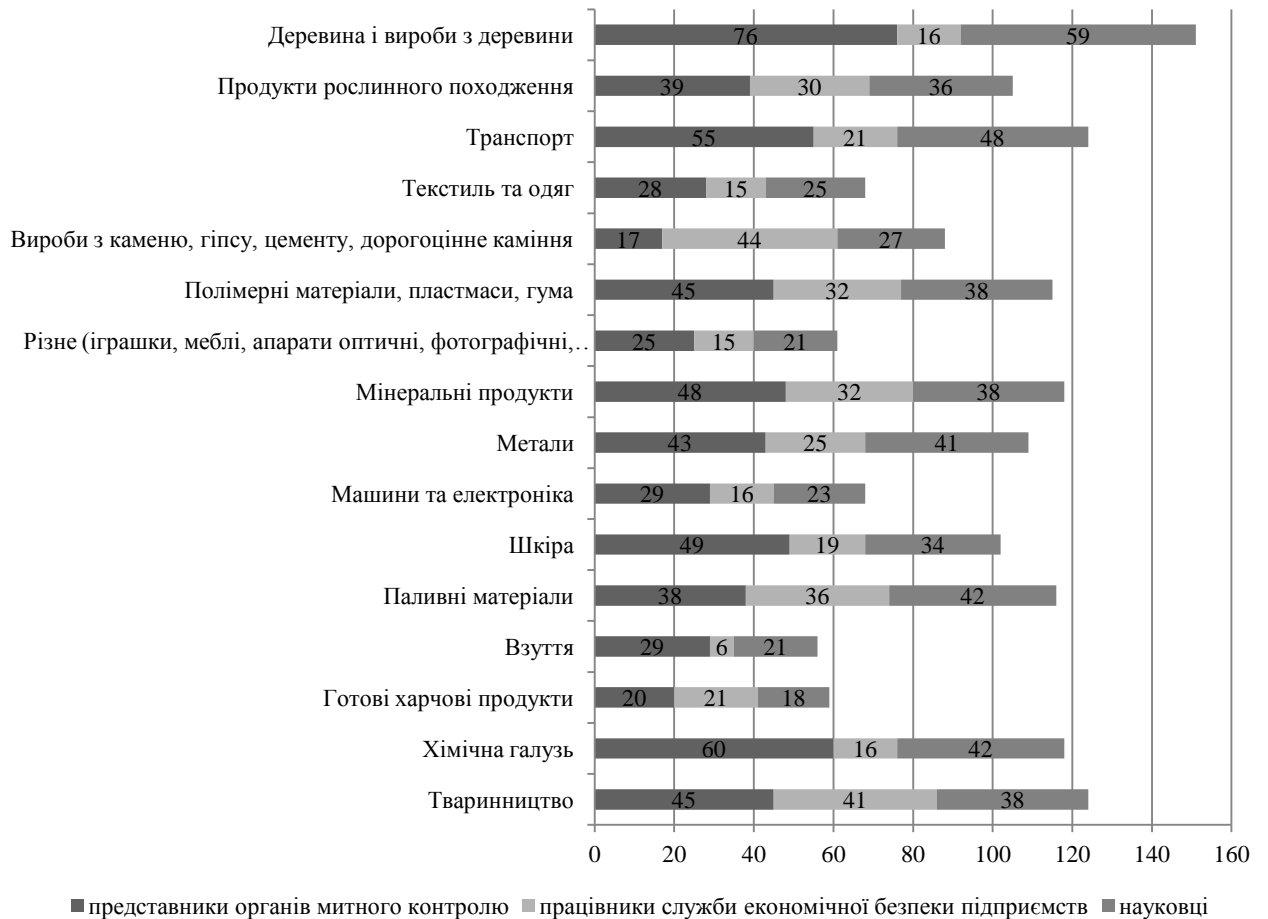

Рис. 2.10. Відповіді респондентів щодо можливості контрабандного ввезення товарів за окремим групами, %

Джерело: розроблено та систематизовано автором

Респонденти також відповіли на питання про ступінь поінформованості щодо схем здійснення контрабанди, зазначивши, що найбільш відомими є (рис. 2.11).

Рис. 2.11. Типові схеми контрабандного імпорту в Україні

Джерело: систематизовано автором на основі [195]

Відповіді рецензентів сприяли більш детальному вивченню типових схем контрабандного імпорту в Україні та можливостей їх нейтралізації.

«Зеленка» - суть даної схеми полягає у переміщенні товарів поза пунктами пропуску на кордоні: товари без документів ввозяться так званою «зеленкою» (полями, лісами, підземними тунелями, по річках, на літаках і т. п.).

Для ілюстрації загострення ситуації варто згадати лише про скандал із так званим «приватним кордоном» на Закарпатті, коли прикордонна земля продавалась місцевою владою приватним особам під сільськогосподарське використання [197].

Пізніше ці ділянки просто перетворились на перевалочні пункти контрабандистів, які захищені від прикордонників законодавством про приватну власність. А очікувати ордерів на обшук немає сенсу так, як контрабандного товару там уже не буде. Для боротьби з такою складною і інтегрованою системою ми пропонуємо запуск наступних кроків дій:

- Підвищення матеріального забезпечення прикордонників, в першу чергу оплати праці - для зменшення корупційних чинників, так як результативність боротьби з цією схемою контрабанди майже повністю залежить від людського фактору.

- Обладнання «проблемних» зон кордону системою прихованого цілодобового спостереження, що дозволить швидко реагувати у випадках порушення законодавства. Кількість таких ділянок насправді незначна і вони добре відомі. Також необхідно ліквідувати ділянки «приватного кордону», де частина кордону знаходиться в приватній власності.

- Посилення забезпечення силових структур прикордонних органів, як технічного характеру (транспорт, зброя, прилади спостереження і т.д.) так і професійної підготовки кадрів [196].

Також, важливо виділити інші види «зеленої» контрабанди в Україні, зокрема — морську. До прикладу, коли вантажний корабель заходить в територіальні води України, робить зупинку під час якої розвантажується невеличкими катери на 80-90% — і лише тоді заходить в порт. Така ситуація зумовлена тим, що на даний момент повноваження митних органів обмежуються лише портовою територією і поки судно не зайшло в порт — вони не можуть без особливих підозр взяти на контроль і провести перевірку. Для вирішення цієї проблеми ми пропонуємо наступне:

- Посилення патрулювання вод. Розширити зону впливу митних служб на усі територіальні води України, з правом перевірки всіх суден на предмет достовірності документації на транспортуваний товар.

- Можливість приставляти на підозрілі судна інспектора / спостерігача з митної служби, який контролюватиме подальший рух судна в порт.

«Порожняки». Оформлення транспортних засобів з товарами (в т. ч. мікроавтобусів) як таких, що переміщуються «порожніми». Ця схема завжди зав'язана на людському факторі. На сьогодні наявність в так званому порожньому транспорті незадекларованого вантажу здійснюється працівниками митниці без будь-якого зовнішнього контролю. Допомогти в

ліквідації подібних обладунків можуть мобільні скануючі системи, які в останні роки Україна почала активно замовляти для зон митного контролю. На жаль навіть такі ініціативи не залишились поза корупційними скандалами, як то блокування закупівель шляхом подання скарг до Антимонопольного комітету, придбання неякісного обладнання та завищення очікуваної вартості товару [197].

Для вирішення цієї проблеми необхідно продовжити обладнання усіх митних пунктів спеціальними сканерами, що перевірятимуть завантаженість транспортних засобів та вноситимуть відповідну інформацію в спеціальну єдину інформаційну систему, а також звірятимуть фактичну характеристику товару із тою, що декларується перевізником / імпортером.

При прибутті ТЗ на регіональну митницю для розвантаження відбуватиметься повторна процедура сканування і перевірка чи не було зроблено підміни вантажу чи його відвантаження «в дорозі». Така база даних і принцип її функціонування — не дозволить працівникові митниці в односторонньому порядку сфабрикувати результати сканування та їх звірення з транспортними документами. А такому випадку митник та особа, що перетинає кордон не мають особистого контакту і той же час митник односторонньому порядку не може ввести зміни в базу даних про результати сканування вантажу [196].

Схеми під час переміщення товарів: *«перерваний» транзит* (товари під час ввезення в Україну заявляються як «транзитні» з подальшим їх вивантаженням на території України та формальним закриттям «транзиту»); підміна товарів після їх ввезення на митну територію України на шляху слідування у внутрішню митницю призначення; зникнення товарів, які не випущені у вільний обіг та знаходяться під митним контролем, з міст їх зберігання (складів та місць тимчасового зберігання, територій портів та аеропортів). Для нейтралізації даної схеми необхідно дотримуватись наступних кроків:

1. Приєднання України до спільної транзитної процедури ЄС/ЄАВТ, використання загально-європейської електронної транзитної системи (NCTS) та інших сучасних технологій контролю за доставкою товарів;

2. Впровадження обов'язкового пломбування транспортних засобів та гарантування забезпечення сплати митних платежів під час переміщення товарів митною територією України;

3. Впровадження системи спеціальних транзитних спрощень: загальна фінансова гарантія; самостійне накладення пломб спеціального типу; авторизований вантажовідправник; авторизований вантажоодержувач;

4. Запровадження обміну митною інформацією на момент митного оформлення товарів та використання її для розширення можливостей системи аналізу ризиків: аналіз операції на предмет їх ризикованості ще до прибуття товарів в Україну, обґрунтоване визначення форм митного контролю.

«Піджаки» — схема передбачає створення досить чисельної групи осіб, які проносять партію продукції на територію України. Вони користуються пільгами, що їх надає законодавство для фізосіб, які перетинають кордон з товаром, придбаним не для комерційного перепродажу. Наразі, нагадаємо, сумарна вартість ввезених товарів, що не обкладаються податком, складає до 500 євро (до 1000 євро в аеропортах). Здавалося б, банальна схема, однак відсутність в українському законодавстві обмежень відносно «натільного» перевезення товарів за часовим критерієм, дозволяє ділкам перетинати кордон десятки разів за добу [195].

Наприклад, «піджаки» — це поколіннями усталена практика додаткового тіньового заробітку для жителів прикордонних місцевостей. В силу особливостей їх місця проживання і відносної дохідності участі в «піджачних» перевалках товарних партій – контрабанда виступає «живою» альтернативою працевлаштуванню або легальному підприємництву.

Як наслідок ігнорування даної проблеми, наразі цілий ряд роздрібних мереж, користуючись аутсорсинговими послугами компаній, що

спеціалізуються на даній схемі, імпортують до 60-80% обсягів свого асортименту. Відповідно, боротьба з подібними роздробленими джерелами контрабанди повинна, виконуючи правоохоронну та економічну функцію, враховувати і соціальний аспект. Оскільки сьогодні контрабандист- «піджак» сприймає будь-які зусилля по наведенню порядку на кордоні –виключно як спробу позбавити його заробітку. І таке невдоволення «піджаків» вміло використовується основними бенефіціарами, які шляхом тонкого маніпулювання рівнем соціальної напруги успішно тиснуть на органи влади для збереження статус-кво [197].

При цьому, протидія “піджачній” схемі не вимагає виділення значних ресурсів із бюджету та зводиться до забезпечення повноцінного інформаційного обміну між базами даних митниці та прикордонної служби, а також дотриманні вимог діючого закону про право безмитного ввезення товарів лише при знаходженні за кордоном більше 24 годин і в’їзді не частіше одного разу на 72 години. При виконанні даних вимог — затратить «піджачних» схем зросте до рівня, який ліквідує їх, або трансформує у виключно кримінальні схеми контрабанди сигарет, алкоголю та інших високоакцизних груп з високою маржинальністю [195].

Доцільно запропонувати певні кроки для покращення існуючої системи, які включають в себе:

- збереження норм, відповідно до яких, якщо фізична особа була відсутня в Україні менше ніж 24 години або в’їжджає в Україну частіше одного разу протягом 72 годин, то неоподаткований мінімум становить 50 євро;

- вдосконалення організації та забезпечення практичної реалізації обміну інформацією між базами даних Держприкордонслужби та ДФС (Держмитслужби) щодо контролю частоти переміщення громадян, з метою забезпечення ефективного виконання зазначених вище норм.

«Поштова контрабанда» — окремий напрямок схем із нормами безоподаткованого імпорту (товари на суму не більше 150 євро в одному

відправленні): надання товарним комерційним партіям вигляду малих поштових відправлень, їх подрібнення під норму до 150 євро з подальшим ввезенням на підставних фізичних осіб [197].

В основному така корупція базується на розриві в інформаційних потоках з країнами-торговельними партнерами України. В усьому розвиненому світі митні органи в онлайн-режимі обмінюються даними про вхідні / вихідні партії товару і супроводжуваними митними деклараціями.

Наприклад, при підготовці на експорт контейнера з Польщі в США, лише заповнивши митну декларацію — митник в США вже бачить Вашу компанію як суб'єкта ЗЕД або імпортера в США, який повинен отримати цей вантаж. Тобто, існує подвійний контроль торгових потоків.

Відповідно, в Україні існує дві основні проблеми, що забезпечують життєздатність контрабанди: Існуючі прогалини в законодавстві, які формують проблему відсутності інструментів боротьби з порушенням митних правил. Наприклад, законодавством не передбачено обов'язкове пломбування транспортних засобів і 80% вантажів, що переміщуються по території України, не гарантуються імпортером.

В результаті вантаж можна просто підмінити чи «втопити». Аналогічно, контроль переміщення посилок від кордону до місць сортування (так звана «поштова контрабанда) — не передбачений на нормативно-правовому рівні. Таким чином, на шляху проходження відправлень можливі будь-які махінації з вантажем [195].

Для зменшення випадків «поштової контрабанди» доцільно:

1. Посилити контроль за переміщенням міжнародних поштових та експрес-відправлень від пункту пропуску на кордоні до сортувальної станції або місця міжнародного поштового обміну шляхом впровадження:

- подання електронного документа контролю доставки;
- запровадження обов'язкового гарантування доставки;
- Пломбування транспортних засобів.

2. Запровадити такі додаткові критерії (умови) для отримання статусу експрес-перевізника та поштового оператора як:

3. Надання митниці попередньої інформації про посилки (найменування, кількість, вартість товарів, інформація про одержувача тощо);

4. Автоматизація процесів накопичення даних про посилки (реєстри, ідентифікація, онлайн-доступ до інформації), переведення всіх процесів виключно в електронну форму.

5. Закріпити базові положення, якими запроваджуються використання виключно електронних реєстрів міжнародних поштових та експрес-відправлень, ідентифікація отримувачів, спрощення процедур декларування та сплати митних платежів, у тому шляхом використання веб-сервісів, надання експрес-перевізникам та поштовим операторам статусу податкових агентів.

6. Створення на центральному рівні програмно-інформаційного комплексу, з використанням якого здійснюється адміністрування посилок та накопичення відповідної інформації, а також здійснюється автоматизоване нарахування та сплата митних платежів тощо [195].

Недостовірне декларування: заниження ваги (враховуючи, що умовною одиницею індикативів по митній вартості є долар США/кг нетто, заниження ваги нетто дозволяє зменшити митні платежі); заниження митної вартості (приховування фактичної вартості товарів та підлаштування митної вартості під граничні індикативи); декларування товарів не своїм товарним кодом (декларування товарів в товарних підкатегоріях з меншою ставкою ввізного мита); декларування товарів не своїм найменуванням, використання товарів групи «прикриття» (високовартісний товар декларується як низьковартісний; повна підміна найменувань, наприклад, замість побутової техніки декларується плитка керамічна; недостовірне декларування кількісних та якісних характеристик товарів, приховування торгових марок та виробника товарів [196].

Держава повинна забезпечити умови та заключити договори з, хоча б, основними торговими партнерами та країнами із спільним кордоном на прикладі грузинського досвіду, про 100% обмін інформацією з країнами звідки імпортується, і куди експортуються товари (поки по даних питанню немає жодних успіхів через недовіру до нашої конфіденційності інформації) Це дозволить чітко бачити маску товарів, що мають прибути до нас в Україну та ефективно боротись з неправдивим декларуванням товарів, що переміщуються через митний кордон. Одночасно з цим мають працювати попередньо відмічені сканери для перевірки вантажу. За результатами сканування, якщо митник не може чітко зрозуміти який саме товар транспортується, відбуватиметься огляд вантажу самими митниками, для запобігання незаконного перевезення однотипних товарів [196].

«Майданчики» («модні фірми») - створення фірм-імпортерів, які отримують від митниці «особливі умови» (тарифи, «гра» з вагою та кодами тощо) для масштабного ввезення імпортних високоліквідних товарів, що ставить легальний бізнес у неконкурентне середовище. Дана схема із задіянням фірм, що працюють в основному на орендованих поблизу митниць територіях та мають певні «особливі умови» для розмитнення великих партій вантажу. Для прикладу: весни, коли митники на місцях давали роз'яснення щодо недопущення оформлення товарів за митною вартістю нижче так званих ризиків, окремим фірмам вдавалось провозити товар на 30–60% дешевше від конкурентів. Особливу популярність ця схема здобула в Одеському порті та порті Чорноморська, а окремі представники цього виду бізнесу встигли засвітитись навіть у Борисполі [197].

Що стосується макроекономічного ефекту, то реальна проблема контрабанди полягає не у втратах бюджету, а спотворенні внутрішнього ринку та принципів конкуренції від чого страждає, в першу чергу, легальний бізнес. Відповідно, враховуючи значимість проблеми контрабанди, очевидно, що підхід до її вирішення має бути комплексним. Тобто, складатися не лише з посилення / покращення контролю на митниці і кордоні, а й включати в

себе закриття прогалин на внутрішньому ринку, що дають життя контрабандним схемам. Одна з таких прогалин — це право суб'єктів спрощеної системи оподаткування реалізовувати товари без будь-якої первинної документації на них. Тобто, без документів, що пояснюють походження товарів. Звичайно, контрабандний товар можна реалізовувати і «купивши» необхідні документи в ГФС, але така схема вже кримінально карається, є набагато більш ризиковою і дорогою. Паралельно, масовий «продаж» фальшивих первинних документів з боку фіскальної служби неможливий в поточних інституційних рамках; НАБУ, НАЗК, антикорупційна прокуратура та журналісти-розслідувачі істотно знизили можливість такого маневру [196].

Відсутність у «спрошенців» обов'язку мати прибуткові документи на товар в комплексі з можливістю продавати його без касового апарату породжує можливість збувати будь-яку кількість нелегально ввезеного товару. Відповідно, поки збут контрабанди буде можливий через зловживання спрощеною схемою оподаткування — вся «спрошенка» постійно буде під часто невиправданим тиском фіскальних / контролюючих органів та зрозумілою критикою зі сторони “білого” бізнесу на загальній системі оподаткування [196].

Паралельно, важливо відмітити, що на практиці – боротьба із можливістю реалізовувати контрабандні товари на внутрішньому ринку через ССО може мати більшу віддачу ніж нові програми бо боротьбі із корупцією на митниці / прикордонній службі.

Оскільки, існуючий масштаб службових зловживань неможливий без підтримки відповідними політичними партіями, що “отримали” митницю в результаті міжфракційних домовленостей. Відповідно, дії Уряду по реальній протидії контрабанді – наштовхнуться на відповідну критику бенефіціарів контрабанди, медіа-атаки та блокування через судову систему будь-яких рішень, як це наразі відбувається із конкурсом на голову митної служби. В той же час, перехід до обов'язкового зберігання первинних документів,

пояснюючих походження товару як не зашкодить добропорядним учасникам ССО, так і не буде сприйнята основними бенефіціарами контрабанди, як пряма загроза «бізнесу» [197].

Відповідно, в Україні існує дві основні проблеми, що забезпечують життєздатність контрабанди варто віднести такі:

1) *Існуючі прогалини в законодавстві, які формують проблему відсутності інструментів боротьби з порушенням митних правил.* Наприклад, законодавством не передбачено обов'язкове пломбування транспортних засобів і 80% вантажів, що переміщуються по території України, не гарантуються імпортером. В результаті вантаж можна просто підмінити чи «втопити». Аналогічно, контроль переміщення посилок від кордону до місць сортування (так звана «поштова контрабанда») — не передбачений на нормативно-правовому рівні. Таким чином, на шляху проходження відправлень можливі будь-які махінації з вантажем.

2) *Недотримання норм діючого законодавства, інакше кажучи — корупція на митниці та у прикордонній службі.* З одного боку, як показують нам успішні кейси «Нафтогазу» і «Аграрного Фонду» — часткове вирішення проблеми лежить в рівні заробітних плат співробітників цих відомств та імплементації західних корпоративних стандартів. З іншого, важливі і відповідальність держслужбовців в даних відомствах з невідворотністю покарання [197].

На думку експертів, середньозважена оцінка контрабандного ввезення за кожною із основних схем, може мати такий вигляд (табл. 2.6).

Як видно з таблиці 2.6, недостовірне декларування найчастіше здійснюється по деревині та виробам з деревини (76%). Поштова контрабанда здійснюється найчастіше по машинах та електроніці (20%). Метод «піджаки» використано готові харчові продукти (33%). Схеми «під час транзиту» найчастіше використовуються при митних операціях з металами (13%). Схему «порожній автотранспорт» найчастіше використовуються при митних операціях з виробами з каменю, гіпсу, цементу, дорогоцінним

камінням (22%), паливними матеріалами (20%) та шкірою (18%). А метод «зеленка» найчастіше використовується при митних операціях з виробами з каменю, гіпсу, цементу, дорогоцінним камінням (44%) та паливними матеріалами (36%).

Таблиця 2.6

Кінцева таблиця є середньозваженою оцінкою контрабандного ввезення за кожною із основних схем, %

Номенклатура за WITS секторам	Зеленка	Порожній автотранспорт	Під час транзиту	Піджаки	Пошта	Недостовірне декларування
Тваринництво	41	1	4	8	0	45
Хімічна галузь	16	16	0	0	0	60
Готові харчові продукти	21	9	1	33	7	20
Взуття	6	13	4	19	18	29
Паливні матеріали	36	20	7	0	0	38
Шкіра	19	18	5	4	0	49
Машини та електроніка	16	6	7	11	20	29
Метали	25	15	13	1	1	43
Мінеральні продукти	32	5	9	0	0	48
Різне (іграшки, меблі, апарати оптичні, фотографічні, твори мистецтва)	15	12	3	17	15	25
Полімерні матеріали, пластмаси, гума	32	12	7	0	0	45
Вироби з каменю, гіпсу, цементу, дорогоцінне каміння	44	22	8	0	0	17
Текстиль та одяг	15	5	1	19	18	28
Транспорт	21	11	12	0	0	55
Продукти рослинного походження	30	4	12	9	0	39
Деревина і вироби з деревини	16	4	4	0	0	76

Джерело: систематизовано автором на основі [198]

Якщо агрегувати дані відповідно до об'ємів контрабанди по галузях — отримаємо наступну розбивку питомої ваги кожної із основних схем в загальних обсягах контрабанди.

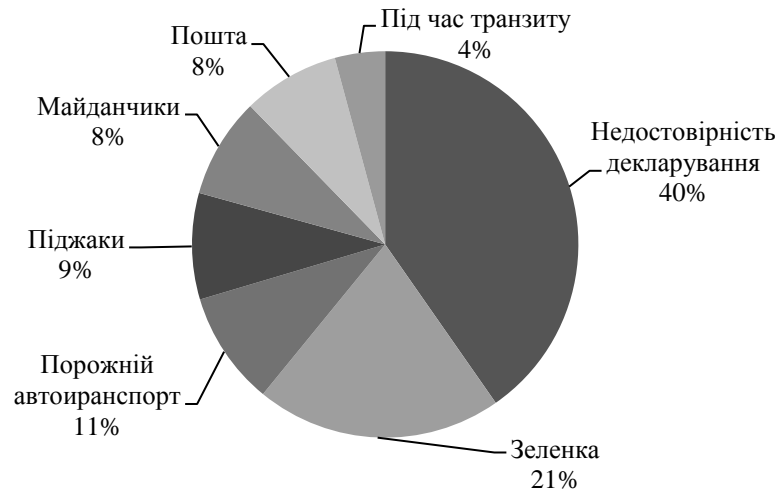

Рис. 2.12. Частка схеми в контрабанді товарів

Джерело: сформовано автором на основі даних [198]

Проведене опитування та аналіз його результатів дозволили з'ясувати, що: дестабілізуючий вплив розвитку контрабандної діяльності на прикордонних територіях України створює ряд загроз для економічної безпеки держави: знижує обсяги фінансових надходжень до Державного бюджету; посилює рівень криміналізації економічних відносин і перешкоджає процесам їх лібералізації; стимулює розвиток корумпованих відносин як серед суб'єктів підприємницької діяльності, так і представників органів державної влади; негативно впливає на динаміку та структуру ВВП та формує передумови для недоотримання доданої вартості; активізує розвиток недобросовісної конкуренції; деформує справедливий розподіл суспільних благ між різними соціальними верствами населення; унеможлиблює контроль за рівнем якості та процесом потрапляння контрабандної продукції і товарів до кінцевих споживачів, що підвищує ризики для життя і здоров'я останніх; стимулює розвиток тіньової економіки та формування непрозорих економічних схем; ускладнює процеси ефективного регулювання зовнішньоторговельних міждержавних відносин; стимулює формування демпінгових цін на контрабандну продукцію і товари; створює умови для можливості потрапляння на територію держави нелегальної продукції (зброя, наркотики тощо).

2.3. Оцінювання впливу контрабанди на економічну безпеку підприємств та держави.

За даними Державної митної служби України, на обліку в митних органах станом на початок 2019 року перебувало 114,8 тис. осіб митних відносин. Протягом періоду, що досліджувався, їх кількість зросла до 138,1 тис. осіб, або на 20,3 відс., проте станом на кінець 2020 року мало місце незначне скорочення приросту осіб митних відносин порівняно з аналогічним періодом 2019 року (на 688 осіб) (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Аналіз даних обліку в митних органах осіб митних відносин

Станом на		Кількість осіб, які здійснювали операції з товарами	Фактично здійснювали митні формальності	
			од.	%
2018		114773	46816	40,8
2019		133117	49100	36,9
Відхилення	+/-	18344	2284	-
	%	116,0	104,9	-
2020		138103	33939	24,6
Відхилення	+/-	4986	-15161	-
	%	3,7	30,9	-

Джерело: [199]

За поясненнями Держмитслужби, на сповільнення динаміки приросту облікованих осіб митних відносин, які фактично здійснювали митні формальності у січні–квітні 2020 року, вплинули зміни, внесені Законом № 141 з 07.11.2019 до статті 455 Митного кодексу щодо запровадження обліку декларантів, перевізників, гарантів, АЕО, інших підприємств тощо з деякими винятками, а також загальне зниження економічної активності у світі внаслідок пандемії коронавірусної інфекції.

Аудитом встановлено, що забезпечення обліку транспортних засобів митними органами протягом періоду, що досліджувався, здійснювалося за фактом перетину ними кордону на в'їзд чи виїзд. Отже, якщо один

транспортний засіб декілька разів за звітний період в'їжджав в Україну та виїжджав з неї, то він декілька разів обліковувався митними органами.

Сумарна вартість експорту товарів у 2019 році збільшилася на 5,9 % порівняно з 2018 роком; на кінець 2020 року – зменшилася на 1,7% порівняно з відповідним періодом 2019 року. Водночас обсяги експорту товарів у ваговому вимірі на кінець 2020 року збільшилися на 6,0 %, зокрема за рахунок збільшення експорту зернових культур, жирів, олії, руди і шлаків.

Аудитом встановлено, що форми та обсяги митного контролю протягом періоду, що досліджувався, обиралися посадовими особами митних органів на підставі результатів застосування системи управління ризиками та/або АСУР. За даними Держмитслужби, кількість митних декларацій (МД), щодо яких зафіксовано реагування АСУР та посадовими особами митних органів прийнято рішення про необхідність проведення митних формальностей, протягом 2019 року та на кінець 2020 року становила 1 681,6 тис. МД, з яких за допомогою АСУР опрацьовано 93,5 відс. МД.

Таблиця 2.8

Аналіз результатів опрацювання митних декларацій щодо дотримання митних формальностей

Назва митного режиму	Кількість							
	2019	питома вага, %	у т. ч. встановлено розбіжності, невідповідності, порушення	% розбіжностей до МД	2020	питома вага, %	у т. ч. встановлено розбіжності, невідповідності, порушення	% розбіжностей до МД
МД, щодо яких зафіксовано реагування АСУР								
Всього, у т.ч.	1320411	100,0	200514	15,2	251474	100,0	23606	9,4
Експорт	212398	16,1	5486	2,6	35059	13,9	983	2,8
Імпорт	1060247	80,3	39	5,2	212175	84,4	22452	10,6
МД, за якими рішення про необхідність проведення митних формальностей прийнято посадовою особою митного органу								
Всього, у т.ч.	90006	100,0	17492	19,4	19715	100,0	4073	20,7
Експорт	12223	13,6	1220	10,0	1579	8,0	276	17,5
Імпорт	74349	82,6	15746	21,2	17432	88,4	3689	21,2
Разом	1410417	-	218006	15,5	271189	-	27679	10,2

Джерело: [199]

Протягом періоду, що досліджувався, розбіжності, невідповідності та порушення встановлені в 245,7 тис. МД, або 14,6 %. Відсоток встановлення розбіжностей, невідповідності та порушень за митними деклараціями, щодо яких рішення про необхідність проведення митних формальностей прийнято посадовими особами митних органів, є більшим, ніж встановлено за допомогою АСУР (19,4 проти 15,2 % у 2019 році та 20,7 проти 9,4 % на кінець 2020 року), при цьому посадовими особами митних органів забезпечувалося лише 6,5 відс. опрацювань МД. Отже, результативність виявлення розбіжностей, невідповідностей та порушень за допомогою АСУР була нижчою, ніж за рішеннями, прийнятими посадовими особами митних органів.

Так, у 2019 році митницями в 39,5 тис. випадках здійснено корегування (збільшення) задекларованої суб'єктами ЗЕД митної вартості товарів на суму 12,9 млрд гривень. На кінець 2020 року здійснено корегування митної вартості в 6,5 тис. випадках на суму 2,8 млрд грн, що в 2,4 раза за кількістю та в 1,6 раза за сумою менше, ніж за аналогічний період 2019 року, сума донарахованих платежів – менше на 44,5 %.внаслідок несплати суб'єктами ЗЕД донарахованих митними органами за результатами корегування митної вартості товарів митних платежів, які ними не оскаржувались, у 2019 році та січні–квітні 2020 року до державного бюджету не надійшло 994,2 млн гривень [200].

Результати правоохоронної діяльності митниць ДФС упродовж періоду аудиту свідчать про сталу динаміку кількості виявлених митницями ПМП (табл.).

Безпосередньо митницями ДФС протягом 2019–2020 років та I кварталу 2021 року розглянуто 23029 справ про ПМП та застосовано адміністративних стягнень у вигляді штрафів на суму понад 1,2 млрд гривень. Отже, якщо кількість розглянутих митницями ДФС справ про ПМП протягом 2020 року збільшилась у 1,8 раза до показника 2019 року, то застосування ними адміністративних стягнень у вигляді штрафів, навпаки, зменшилось майже на

10 відс., а показник штрафів за I квартал 2021 року становить лише 13 % застосованих адміністративних стягнень 2020 року. Різке зменшення сум накладених штрафів спостерігається й за рішеннями суду.

Таблиця 2.9

**Стан розгляду складених митницями ДФС протоколів про ПМП,
тимчасове вилучення предметів правопорушень, застосування
адміністративних стягнень за справами про ПМП протягом 2019–2020,
та I кв. 2021 років**

Показник		2019	2020	I кв. 2021	Всього
Складено протоколів про ПМП	кількість	17808	23235	5999	47042
	на суму	1800	2000	497,5	4297,5
Тимчасово вилучено предмети правопорушень	справ	8531	7952	1970	18453
	на суму	646,5	628	131,2	1405,7
Розглянуто митницями справ про ПМП		7004	12839	3186	23029
Застосовано митницями адміністративне стягнення у вигляді штрафу на суму		615,6	556	73,0	1244,6
Передано справ про ПМП до суду	кількість	9711	8828	1976	20515
	на суму	1770	1900	480	4150
Прийнято рішення судом	конфіскація предметів правопорушень на суму	898,5	357	90,7	1346,2
	накладено штрафів на суму	830	302	85	1217
Сума стягнутих штрафів	накладених митницями	20,4	31,3	9,8	61,5
	за рішенням суду	18,6	18,2	5,5	42,3

Джерело: [200]

Одна з причин різної динаміки розглянутих протоколів і сум застосованих адміністративних стягнень протягом 2019–2020 років – збільшення кількості тимчасового ввезення і транзиту транспортних засобів та складених протоколів про порушення резидентами порядку транзиту транспортних засобів (порушення статті 470 Митного кодексу), кількість яких протягом 2020 року збільшилась у 2,4 раза порівняно з кількістю протоколів за 2019 рік.

Аналіз фактичних надходжень (стягнень) до державного бюджету штрафів засвідчує, що протягом 2019–2020 років та I кварталу 2021 року із

застосованих митницями ДФС штрафів до державного бюджету загалом надійшло лише 5 відс. нарахованих, а за рішеннями суду – 4 відсотки. Аудитом встановлено, що найчастіше до адміністративної відповідальності за вчинення ПМП притягуються громадяни-резиденти, посадові особи підприємств-резидентів. У разі накладення значної суми штрафів унеможлиблюється вжиття заходів щодо їх стягнення з таких осіб. Якщо штрафи добровільно не сплачені, то примусове виконання постанов у справах про порушення митних правил зводиться до фіксування державними виконавцями факту відсутності майна, належного особі-правопорушнику, яке може бути стягнуто.

Отже, діюча процедура примусового виконання постанов у справах про порушення митних правил, а також визначення обов'язків щодо добровільної сплати таких стягнень є недосконалою. Як наслідок, заходи, вжиті органами ДФС і державної виконавчої служби протягом дослідженого періоду щодо стягнення адміністративних штрафів за порушення митних правил, були неефективними і малорезультативними [199].

У разі виникнення сумнівів щодо дійсності документів про походження товару чи достовірності відомостей, що в них містяться, включаючи відомості про країну походження товару, митні органи зверталися до компетентного органу, що видав документ, або компетентних організацій країни, зазначеної як країни походження товару, із запитом про проведення перевірки цих документів про походження товару чи надання додаткових відомостей. Кількість випадків непідтвердження документами походження товару або визнання документів недостовірними у 2019 році становила 2 831 од., що в 4,5 раза більше, ніж за 2018 рік, проте сума сплачених митних платежів з урахуванням штрафних санкцій – 25,9 млн грн, що на 14,0 відс. більше, ніж сплата у 2018 році. За 2020 року кількість таких документів становила 682 од., що удвічі більше, ніж за запитами митниць за аналогічний період 2019 року, до бюджету сплачено 3,3 млн грн, що в 5,5 раза менше, ніж за 2019 року.

Аналіз кількості документів, за якими походження товару не підтверджено, або документів, які визнано недостовірними

Показник	2018	2019	2019/ 2018, %	2020
Кількість документів, шт	633	2831	в 4,5 раза	682
Сума сплачених платежів з урахуванням штрафів, тис. грн	22718	25907	114	3306

Джерело: [199]

Отже, протягом 2019 року та 2020 року, незважаючи на істотне збільшення випадків виявлення документів, за якими походження товару не підтверджено, або документів, які визнано недостовірними, суттєво зменшилася сплата митних платежів з урахуванням штрафів, а саме: за один виявлений недостовірний документ у 2018 році в середньому сплачено 35,9 тис. грн, у 2019 році – 9,2 тис. грн, у 2020 року – 4,8 тис. гривень [200].

Аналіз результатів правоохоронної діяльності митниць ДФС і Держмитслужби упродовж періоду, що досліджувався, свідчить, що у січні–квітні 2020 року кількість встановлених порушень збільшилася порівняно з аналогічним періодом 2019 року на 4,4 відс., але сума нарахованих платежів зменшилася в 2,1 раза (табл.).

Незважаючи на суттєве зменшення з 2019 року оскаржень суб'єктами ЗЕД рішень митних органів, відсоток їх виконання та сплати донарахованих платежів і штрафів зменшився, зокрема у 2020 року порівняно з аналогічним періодом 2019 року в 1,7–2 раза. Крім того, відповідно до статей 470, 478–480 і 485 Митного кодексу за недоставлення суб'єктами ЗЕД товарів до митного органу призначення та недотримання умов митних режимів у 2019 році і 2020 року застосовано 1,4 тис. штрафів до посадових осіб суб'єктів ЗЕД на суму 398,7 млн грн, рівень сплати яких становив лише 1,6 %. Протягом періоду, що досліджувався, внаслідок несплати нарахованих платежів за порушення суб'єктами ЗЕД доставлення товарів до митного органу

призначення та порушення умов митних режимів, до бюджету не надійшло 426,3 млн гривень.

Таблиця 2.11

Аналіз результатів здійснення митними органами контролю за доставкою суб'єктами ЗЕД товарів до митного органу призначення та дотриманням ними умов митних режимів

Показники	2019	2020	2021
Кількість встановлених порушень, шт	478	499	501
Сума нарахованих платежів, млн грн	13,3	6,4	8,4
Складено адміністративних протоколів, шт.	457	518	523
Заведено справ за ст. Митного кодексу, шт.	419	510	541
- на суму, млн грн	64,2	124,3	118,9
Застосовано штрафів за ст. Митного кодексу, шт.	297	342	357
- на суму, млн грн	230,9	36,8	86,4
Кількість оскаржених рішень митних органів, шт	53	14	31
Сума оскарження платежів, млн грн	2,1	0,2	2,1
Оскаржено адміністративних протоколів, млн грн	1,7	0,07	0,6
Кількість виконаних рішень митних органів, шт.	279	171	193
Сплачено платежів, млн грн	7,8	1,9	3,9
Оплачено адміністративних протоколів, шт.	264	168	178
% виконання рішень митних органів за кількістю	58,4	34,3	42,8
% виконання рішень митних органів за сумою	58,6	29,7	34,2
% виконання адміністративних протоколів	57,8	32,4	41,3
Стягнуто штрафів за ст. Митного кодексу, млн грн	1,2	1,5	1,7
% стягнення штрафів	0,5	4,1	1,8
Недонадходження до бюджету, млн грн	233,1	39,6	87,3

Джерело: [199]

Щодо проведення документальних виїзних перевірок суб'єктів ЗЕД, згідно із законодавством, чинним у 2019 році, митні органи такі перевірки не здійснювали. Наказом ДФС від 22.09.2016 № 792 "Про проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства України з питань державної митної справи" повноваження з їх проведення було покладено на ГУ ДФС в областях та м. Києві, Офіс ВПП, планування документальних планових перевірок здійснювалося згідно з Порядком № 524. За інформацією Держмитслужби, у 2019 році ГУ ДФС всього проведено 37 документальних планових перевірок суб'єктів ЗЕД, при цьому 9 ГУ ДФС взагалі не проведено таких перевірок, а 7 – по одній [200].

За результатами 34 планових перевірок (91,3 відс.) встановлено порушення щодо сплати митних платежів. Зокрема, у 2019 році донараховано 6,5 млн грн грошових зобов'язань з митних та інших платежів, з яких сплачено до бюджету 2,6 млн грн, або 39,8 відс. донарахованих в 2019 році сум (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Аналіз результатів перевірок суб'єктів ЗЕД, проведених підрозділами аудиту територіальних органів ДФС і Держмитслужби

Показники		2019	2020	Всього
Планові перевірки	Кількість перевірок	37	-	37
	Донараховано, млн. грн.	6,5	-	6,5
	Узгоджено, млн. грн.	3,1	-	3,1
	Рівень узгодження, %	47,8	-	47,8
	Сплачено до бюджету з урахуванням перевірок попередніх періодів, млн грн	11,8	-	11,8
	у т. ч. за перевітками звітного року	2,6	-	2,6
	Рівень сплати, % узгоджених сум	83,3	-	83,3
	Рівень сплати, % донарахованих сум	39,8	-	39,8
Позапланові перевірки	Кількість перевірок	774	86	860
	Донараховано, млн. грн.	477,1	25,7	502,8
	Узгоджено, млн. грн.	328,2	16,0	344,2
	Рівень узгодження, %	68,8	62,4	68,5
	Сплачено до бюджету з урахуванням перевірок попередніх періодів, млн грн	42,2	2,8	45,0
	у т. ч. за перевітками звітного року	25,4	0,6	26,0
	Рівень сплати, % узгоджених сум	7,7	3,9	11,6
	Рівень сплати, % донарахованих сум	5,3	2,5	7,8
Разом	Кількість перевірок	811	86	897
	Донараховано, млн. грн.	483,6	25,7	509,3
	Узгоджено, млн. грн.	331,3	16,0	347,3
	Рівень узгодження, %	68,5	62,3	68,2
	Сплачено до бюджету з урахуванням перевірок попередніх періодів, млн грн	28,0	0,6	28,6
	Рівень сплати, % узгоджених сум	8,4	3,8	8,2
	Рівень сплати, % донарахованих сум	5,8	2,3	5,6

Джерело: [199]

Податковий борг за результатами проведених у 2019 році планових документальних перевірок становив 0,5 млн гривень. Крім того, протягом 2019 року ГУ ДФС проведено 774 позапланові документальні перевірки дотримання платниками податків вимог законодавства України з питань

митної справи, за результатами 763 (98,6 %) з них встановлено порушення щодо сплати митних та інших платежів на суму 477,1 млн грн, з них сплачено до бюджету 25,4 млн грн, або 5,3 % донарахованих сум, сума податкового боргу становила 292,9 млн гривень.

Після реорганізації ДФС повноваження щодо проведення документальних перевірок дотримання вимог законодавства з питань митної справи, у тому числі своєчасності, достовірності, повноти нарахування та сплати у повному обсязі митних платежів, і зустрічних звірок перейшли до митниць Держмитслужби. Встановлено, що ДФС доручено ГУ ДФС забезпечити інвентаризацію матеріалів щодо можливих порушень законодавства України з питань державної митної справи з метою передачі невідпрацьованих до відповідних митниць Держмитслужби⁵⁵, але за відсутності дієвої взаємодії між ГУ ДФС і митницями Держмитслужби не всі невідпрацьовані матеріали передані до відповідних митниць.

Зокрема, аудитом виявлено по одній такій справі в ГУ ДФС у Дніпропетровській і Запорізькій областях. Водночас ГУ ДФС у Дніпропетровській області листом від 26.11.2019 № 41/7д/99-99-14-04-02-09 передано до Дніпровської митниці матеріали перевірки ТОВ "Клімар" для складання ППР за встановленими ГУ ДФС порушеннями щодо заниження податкових зобов'язань на 0,8 млн грн зі сплати мита та 2,0 млн грн ПДВ [200].

На час завершення аудиту питання винесення ППР та/або стягнення податкових зобов'язань залишалось невирішеним, що створило ризики втрат державного бюджету у сумі 2,8 млн гривень. Отже, неповна передача невідпрацьованих матеріалів перевірок ГУ ДФС до митниць Держмитслужби та неналежне відпрацювання митницями отриманих від ГУ ДФС матеріалів створили ризики втрати надходжень державного бюджету та ухилення суб'єктів ЗЕД від сплати податків [199].

Також встановлено, що Держмитслужбою протягом 2020 року план-графік документальних планових перевірок щодо дотримання вимог

законодавства України з питань митної справи не затверджувався, оскільки Порядок № 524 виявився неактуальним для митних органів і не відповідав нормам статті 346 Митного кодексу⁵⁶. Як наслідок, документальні планові перевірки у цей період митницями Держмитслужби не проводилися. Для проведення документальних позапланових перевірок митницями Держмитслужби подано до Держмитслужби 319 пропозицій. Протягом січня– квітня 2020 року проведено 86 таких перевірок (27,0 відс. пропозицій). Волинською, Північною і Східною митницями перевірки не проводилися.

За результатами цих перевірок встановлено 88 порушень платниками податків вимог законодавства України з питань митної справи та донараховано 25,7 млн грн грошових зобов'язань, сплачено до бюджету – 630 тис. грн (або 2,5 % донарахованих сум). За результатами 11 перевірок оскаржено в адміністративному та судовому порядку 1,5 млн грн (5,8 %). Сума податкового боргу за результатами документальних позапланових перевірок за 2020 рік становила 13,9 млн гривень. Слід зазначити, що на час завершення аудиту у митниць Держмитслужби не було доступу до АІС "Податковий блок", що унеможливило отримання інформації та призводило до додаткового листування з податковими органами, зокрема, щодо виконання умов митного режиму тимчасового ввезення в частині документального підтвердження фактів передачі товарів, які оформлено в зазначений режим, іншим суб'єктам господарювання [199].

Аудитом у Галицькій митниці Держмитслужби встановлено розбіжність між даними АСМО "Інспектор" та даними бухгалтерського обліку Львівської митниці ДФС і Галицької митниці в частині залишку коштів авансових платежів суб'єктів ЗЕД на депозитному рахунку 37345220920026. Зокрема, станом на 01.01.2019 за даними АСМО "Інспектор" на цьому рахунку було 432,3 млн грн (сплачені 4 712 платниками), тоді як за даними бухгалтерського обліку на 4,9 млн грн менше (427,4 млн гривень). Сума розбіжності станом на 09.12.2019 і 01.01.2020 за даними АСМО "Інспектор"

була більшою за дані бухгалтерського обліку на 3,9 млн грн, а на 01.05.2020 – на 3,6 млн гривень.

На запит Рахункової палати щодо стану надання митними органами відстрочення у сплаті митних платежів протягом 2019 року та 2020 року Держмитслужба повідомила про відсутність такої інформації. Водночас аудитами, проведеними в митницях Держмитслужби, встановлено, що протягом 2019 року митницями надавалися відстрочення у сплаті митних платежів та мали місце порушення вимог пункту 7 Порядку надання розстрочення сплати податку на додану вартість та застосування забезпечення виконання зобов'язань під час ввезення на митну територію України обладнання для власного виробництва на території України, затвердженого постановою КМУ від 07.02.2018 № 85, щодо відсутності у платника податку заборгованості із сплати платежів, контроль за справлянням яких покладено на контролюючі органи. Зокрема, в Подільській митниці Держмитслужби встановлено, що за рішенням Хмельницької митниці ДФС від 13.02.2019 № 22 надано відстрочення у сумі 12,6 тис. євро (або 386,4 тис. грн) зі сплати ПДВ при ввезенні обладнання для власного виробництва ТОВ "Агрокрай", яке на дату надання відстрочення мало непогашену податкову заборгованість з цього податку до державного бюджету в сумі 11,2 тис. гривень [198].

Таким чином, за результатами проведених територіальними органами ДФС та митницями Держмитслужби митного контролю донараховано протягом 2019 року та 2020 року 5,1 млрд грн митних платежів, з яких до державного бюджету не сплачено понад 2 млрд гривень.

За окремими встановленими під час аудиту випадками невиконання митницями в повному обсязі заходів митного контролю та безпідставного ухилення суб'єктами ЗЕД від сплати митних платежів існували ризики недоотримання державним бюджетом 6,9 млн грн митних платежів. ДФС та Держмитслужбою не забезпечено належного обліку митних пільг. При цьому Класифікатор звільнень від сплати митних платежів при ввезенні товарів на

митну територію України не узгоджено з нормами чинного законодавства. Держмитслужбою та її територіальними органами не забезпечено належного контролю за цільовим використанням товарів, звільнених від оподаткування, а отже, існували ризики ухилення від сплати митних платежів суб'єктами ЗЕД шляхом декларування пільг під час перетину митного кордону України [199].

Можна констатувати те, що враховуючи кількість правопорушень митного законодавства, вчинених злочинних діянь і їх фінансову складову в цілому по країні, ми приходимо до висновку, що економічні втрати держави є колосальними. Адже ті обсяги донарахованих сум митних платежів, кошти від реалізації конфіскованого майна, від сплати штрафів є лише невеликою частиною доходів Державного бюджету, тому що фінансова складова митних злочинів, особливо контрабанди, є дуже великою.

Тому у процесі боротьби із митною злочинністю найважливішими, на нашу думку, є не стільки превентивні, як контрольні, перевірочні заходи, зокрема митний пост аудит, який дозволить ефективніше перевіряти діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. В сучасних умовах розвитку митний контроль являється важливим та ефективним методом забезпечення економічної безпеки держави. Потреба у контролі за товарами, які переміщуються через митний кордон України зумовлена фінансовими та економічними наслідками торгівлі контрафактною і контрабандною продукцією.

В результаті чого знижується надходження мита та митних платежів до бюджету, пригнічення розвитку легального виробництва і призупинення процесів створення нових виробничих потужностей та залучення у господарський оборот якісної продукції національного виробництв. Інтеграція України у світове господарство та впровадження міжнародних норм і стандартів у галузі митної справи сприяють скороченню термінів та обсягів митних процедур, зокрема митного контролю, проте такі зміни не повинні вплинути на ефективність їх проведення, що зумовлює пошук нових

підходів до організації та здійснення контрольних заходів у сфері зовнішньоекономічної діяльності [201].

Відтак особливої актуальності набуває така форма митного контролю, як проведення документальних перевірок суб'єктів ЗЕД після здійснення процедури митного оформлення, тобто перенесення значної частки контрольних заходів з митного кордону України до підприємств-суб'єктів ЗЕД. Процес реалізації таких заходів називають «митний пост-аудит», який передбачає, що частина контрольних заходів має здійснюватись після випуску товарів у вільний обіг на території України.

Отже, пріоритетними підходами та стандартами, які варто впроваджувати в Україні з урахуванням зарубіжних концепцій митного контролю з метою протидії контрабанді товарів є наступні: перехід від фіскальної спрямованості контрольно-перевірочної роботи до консультуючої роботи направленої на підвищення свідомого рівня дотримання суб'єктами ЗЕД митного та податкового законодавства; $\Rightarrow$ надання учасникам ЗЕД (суб'єктам підприємництва) пріоритетних прав на виправлення недостовірних даних, в поданих ними деклараціях; $\Rightarrow$ запровадження систем електронного обміну інформацією (електронними копіями документів) між контролюючим органом і платником податків та розвиток такого напрямку перевірок, як невізний електронний аудит – здійснення перевірки достовірності даних декларацій на основі наданих платником податків електронних копій документів (фінансової звітності, зовнішньоекономічних договорів, банківських, транспортних та інших первинних документів).

Таким чином, для мінімізації контрабандних явищ та ефективного сприяння торгівлі у нинішніх умовах митні органи мають здійснити заходи для підвищення ефективності та результативності контрольно-перевірочної роботи. Управління ризиками і митний пост-аудит – випробувані засоби для поживлення торгівлі, підвищення рівня дотримання митного законодавства. У поєднанні з міжнародними стандартами і передовим досвідом митний постаудит дає можливість зробити те, що фахівці СОТ описують як

«філософський і оперативний перехід» від 100 % митних оглядів до перевірок з урахуванням ризиків.

Висновки до другого розділу

За результатами дослідження, проведеного у другому розділі дисертації, досліджено вплив контрабанди на економічну безпеку держави та підприємств; здійснено діагностику загроз економічній безпеці підприємств задля протидії контрабанді; оцінено вплив контрабанди на економічну безпеку підприємств та держави.

1. Проаналізовано обсяги контрабандних поставок в Україну протягом 2013-2020 рр. в цілому та за окремими товарними групами. Аналіз динаміки обсягів контрабанди в розрізі ТОП-20 країн партнерів за 2017-2021 роки показав, що найбільші порушення у торгівлі спостерігаються з «сусідами» України по сухопутному кордону та найбільшими торгово-економічними партнерами в зовнішніх відносинах: Польща (16,7%), Російська Федерація (15,7%), Німеччина (9,5%), Угорщина (7,1%) та Китай (3,9%). Особливо важливо відмітити, що оцінка питомої ваги Китаю в контрабандних потоках є дещо заниженою порівняно із фактичною, що пов'язано із згаданими вище «чорними» поставками. Так, рівень тіньової економіки в Китаї складає в середньому 12,1%, що еквівалентно \$1,5 трлн; значна частка експорту відвантажується в тіньовому режимі та не відображається у торговій статистиці КНР.

2. Задля діагностики загроз економічній безпеці підприємств шляхом протидії контрабанди було проведено опитування представників органів митного контролю, працівників служби економічної безпеки підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність та науковців. Всім респондентам було запропоновано відповісти на питання щодо впливу ключових факторів на економічну безпеку підприємств в цілому, а також при здійсненні митних операцій. Так, найбільший вплив на економічну безпеку

підприємств при здійсненні митних операцій мали такі загрози, як: податкове навантаження (76%) та конкуренція на ринку (68%). Під час опитування респонденти вказали на можливість контрабандного ввезення товарів за окремим групами. Найбільшу можливість контрабанди респонденти з числа представників органів митного контролю передбачають по деревині та виробам з дерева (76%), товарам хімічної галузі (60%) та транспортним засобам (55%). Працівники служби економічної безпеки підприємств відзначили у своїх відповідях виробу з каменю, гіпсу, цементу, дорогоцінне каміння (44%), продукцію тваринництва (41%) та паливні матеріали (36%). На думку науковців, які взяли участь у опитуванні, можливість контрабанди є досить значною при митних операціях щодо купівлі-продажу деревини та виробам з дерева (59%), транспортних засобів (48%) та паливних матеріалів (42%).

3. Проведене опитування та аналіз його результатів дозволили з'ясувати, що: дестабілізуючий вплив розвитку контрабандної діяльності на прикордонних територіях України створює ряд загроз для економічної безпеки держави: знижує обсяги фінансових надходжень до Державного бюджету; посилює рівень криміналізації економічних відносин і перешкоджає процесам їх лібералізації; стимулює розвиток корумпованих відносин як серед суб'єктів підприємницької діяльності, так і представників органів державної влади; негативно впливає на динаміку та структуру ВВП та формує передумови для недоотримання доданої вартості; активізує розвиток недобросовісної конкуренції; деформує справедливий розподіл суспільних благ між різними соціальними верствами населення; унеможлиблює контроль за рівнем якості та процесом потрапляння контрабандної продукції і товарів до кінцевих споживачів, що підвищує ризику для життя і здоров'я останніх; стимулює розвиток тіньової економіки та формування непрозорих економічних схем; ускладнює процеси ефективного регулювання зовнішньоторговельних міждержавних відносин; стимулює формування демпінгових цін на контрабандну продукцію і товари;

створює умови для можливості потрапляння на територію держави нелегальної продукції (зброя, наркотики тощо).

4. Систематизовано основні схеми проведення контрабанди при здійсненні митних операцій ("зеленка"; порожняки; перерваний; піджаки; поштова контрабанда; майданчики; недостовірне декларування), що дозволило встановити дві основні проблеми, що забезпечують життєздатність контрабанди: існуючі прогалини в законодавстві, які формують проблему відсутності інструментів боротьби з порушенням митних правил; Недотримання норм діючого законодавства, інакше кажучи — корупція на митниці та у прикордонній службі.

5. Результати проведеного дослідження підтвердили необхідність використання нових інноваційних методів та інструментів для забезпеченні економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді.

6. За результатами проведеного дослідження, опубліковано три статті [190, 191, 200] та матеріали, які додатково відображають наукові результати [201].

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ПРОТИДІЇ КОНТРАБАНДИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Концептуальний підхід щодо удосконалення системи діагностики загроз економічній безпеці підприємства при протидії контрабанді

Вдосконалення системи діагностики загроз економічній безпеці підприємства при протидії контрабанді повинно враховувати сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, які визначають специфіку діяльності підприємств, які здійснюють митні операції. Ґрунтуючись на результатах проведених досліджень стану забезпечення економічної безпеки підприємств при здійсненні митних операцій, запропоновано концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки підприємств при протидії контрабанді. Вважаємо, що основними складовими концептуального підходу є такі (рис. 3.1):

- 1) формулювання поняття «забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді»;
- 2) встановлення мети та завдань забезпечення економічної безпеки підприємств при здійсненні митних операцій шляхом протидії контрабанді;
- 3) систематизація суб'єктів та об'єктів концептуального підходу до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді;
- 4) визначення функцій, необхідних для забезпечення економічної безпеки підприємств при здійсненні митних операцій шляхом протидії контрабанді;
- 5) визначення принципів, на яких буде ґрунтуватись забезпечення економічної безпеки підприємств при здійсненні митних операцій шляхом протидії контрабанді;
- 6) удосконалення інструментів протидії контрабанді при здійсненні митних операцій підприємствами;

7) розробка напрямів реалізації заходів щодо протидії контрабанді при здійсненні митних операцій підприємствами.

Забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді - це сукупність заходів, які здійснюють органи державної влади та підприємства для ідентифікації, нейтралізації та прогнозування можливих випадків контрабанди з використанням технологій блокчейну.				
Суб'єкти				
фізичні особи: громадяни України, іноземці, особи без громадянства тощо, які досягли повноліття за українським правом (16 років). Спеціальним суб'єктом злочину визнається посадова особа, яка скоїла цей злочин, використовуючи своє службове становище.				
Об'єкти				
Культурні цінності. Вибухові речовини. Отруйні речовини Сильнодіючі речовини. Радіоактивні матеріали. Зброя. Спеціальні технічні засоби				
Типи протидії контрабанді				
Залежно від виду контрабандного товару	Залежно від способу контрабанди	Залежно від вартості контрабандних товарів	Залежно від розмірів контрабандних товарів	Залежно від рівня соціальної організації
Схеми та напрями їх нейтралізації				
«Зеленка»	«Порожняки»	«Перерваний» транзит	«Піджаки»	Поштова контрабанда
	Недостовірне декларування		«Майданчики» («модні фірми»)	
Інструменти протидії контрабанді				
нормативно-правове регулювання; технології блокчейну				
Напрями реалізації заходів щодо протидії контрабанді				
для митного контролю на рівні окремих державних контролюючих органів			для контролю за окремими митними операціями на рівні підприємств	

Рис. 3.1. Концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді

Джерело: розроблено автором

Мета запропонованого концептуального підходу полягає у розробці заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді при здійсненні митних операцій.

До основних завдань, які необхідно реалізувати для досягнення поставленої мети, пропонуємо віднести такі:

- розробка нормативно-правового забезпечення економічної безпеки підприємств при здійсненні митних операцій;
- ідентифікація основних загроз діяльності підприємств при здійсненні митних операцій;
- розробка алгоритму створення та використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій для забезпечення економічної безпеки підприємств;
- розробка методичного підходу до прогнозування надходжень до бюджету України за умови використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій.

Вважаємо, що до основних суб'єктів концептуального підходу до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді, доцільно віднести:

1) суб'єктів, які здійснюють контрабанду при митних операціях:

- фізичні особи: громадяни України, іноземці, особи без громадянства тощо, які досягли повноліття за українським правом (16 років);
- посадові особи підприємств, які скоїли цей злочин, використовуючи своє службове становище;
- посадові особи органів державної влади та управління, які скоїли цей злочин, використовуючи своє службове становище.

2) суб'єкти, які здійснюють протидію контрабанді при митних операціях:

- працівники служби економічної безпеки та інші посадові особи підприємств;
- посадові особи органів державної влади та управління, в тому числі митних органів.

Основні об'єкти, щодо яких здійснюється контрабанда, можна розподілити на дві групи:

1) заборонені до вільного перевезення:

- культурні цінності;
- вибухові речовини;
- отруйні речовини сильнодіючі речовини;
- радіоактивні матеріали;
- зброя;
- спеціальні технічні засоби.

2) дозволені до вільного перевезення:

- тваринництво;
- хімічна галузь;
- готові харчові продукти;
- взуття;
- паливні матеріали;
- шкіра;
- машини та електроніка;
- метали;
- мінеральні продукти;
- різне (іграшки, меблі, апарати оптичні, фотографічні, твори мистецтва);
- полімерні матеріали, пластмаси, гума;
- вироби з каменю, гіпсу, цементу, дорогоцінне каміння;
- текстиль та одяг;
- транспорт;
- продукти рослинного походження;
- деревина і вироби з деревини.

Вважаємо, що до основних *функцій* концептуального підходу до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді слід віднести такі, як:

- організація та координація заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємств при здійсненні митних операцій;

- прогнозування стану економічної безпеки підприємств, в тому числі й при здійсненні митних операцій;
- діагностика загроз стану економічної безпеки підприємств при здійсненні митних операцій;
- нейтралізація загроз діяльності підприємств при здійсненні митних операцій шляхом протидії контрабанді;
- використання інноваційних інструментів, в тому числі технологій блокчейну, для протидії контрабанді при здійсненні митних операцій підприємствами;
- забезпечення законності та раціональності для протидії контрабанді при здійсненні митних операцій підприємствами;
- запобігання правопорушенням і зловживанням при здійсненні митних операцій підприємствами;
- забезпечення відшкодування заподіяних збитків.

Основними *принципами* концептуального підходу до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді є наступні:

- обґрунтованості – передбачає всебічне обґрунтування запланованих для реалізації заходів з точки зору дотримання чинного вітчизняного та міжнародного законодавства;
- стратегічної орієнтації – передбачає використання інноваційних методів та інструментів для протидії контрабанді при здійсненні підприємствами митних операцій;
- цільової спрямованості - передбачає чітко встановлену мету, а саме розробку заходів щодо забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді при здійсненні митних операцій;
- інформаційної прозорості – надання доступу учасникам митних операцій до інформації про рух товарної продукції за допомогою технології блокчейну;

- постійності – всі процеси, пов'язані з забезпеченням економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді при здійсненні митних операцій є незмінними;

- результативність – процес забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді при здійсненні митних операцій унеможливорює підробку документів при перевезенні товарів;

- компетентність – передбачає, що всі учасники митних операцій мають базові знання та навички з використання блокчейн технологій при оформленні митних операцій.

Наведені принципи дають основу для формування концептуального підходу до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді, однак актуальними залишаються питання практичного використання зазначених принципів.

Основні схеми здійснення контрабанди та типи протидії більш детально були розглянуті у попередніх розділах дисертації, проте найбільш інноваційним інструментом протидії контрабанди є блокчейн технології, які є симбіозом криптографії та комп'ютеризації. На перший погляд, система блокчейн технології – це структурована база даних, «ланцюжок блоків», в якому кожен наступний блок (набір записів) пов'язаний з попереднім, а кожен новий блок з інформацією додається в кінець ланцюжка. Таким чином, створюється своєрідний «реєстр» даних, у який інформація додається у певній (хронологічній) послідовності. При цьому кількість блоків є необмеженою, а зміст кожного блоку може містити будь-яку інформацію: про події, людей, об'єкти, трансакції, серійні номери, видані кредити тощо [203].

Найбільш повне поняття «блокчейн» наведено С. Обушним, Р. Кравченком, Л. Хацкевичем, С. Некрасовим, А. Францияном на основі аналізу значної кількості різноманітних визначень та опубліковане у журналі *European scientific journal of Economic and Financial innovation* - — хронологічна колекція елементів даних, що називаються блоками, де кожен

елемент унікальний і має конкретне посилання на попередній, яке забезпечує велику складність зміни та/або видалення елементів даних [204].

Основною перешкодою на шляху до розвитку технологій блокчейну в Україні є відсутність легалізації таких інструментів, що призводить до ускладнення взаємовідносин із іноземними партнерами.

На початку 2018 року Україна потрапила до десятки країн, де блокчейн почав використовуватися на державному рівні. У 2017 році Кабінет Міністрів України уклав угоду з американською компанією ВіїБигу про переведення державних реєстрів на блокчейн-платформу [205], а Міністерство аграрної політики презентувало оновлений державний земельний кадастр на блокчейні [206]. За даними асоціації "Блокчейн України", в Україні є близько 200 криптокомпаній і блокчейн-компаній, тоді, як для порівняння, у Німеччині таких компаній близько трьохсот [207]. Однак більшість українських крипто-фірм не створювали юридичну особу або зареєстровані в інших країнах з більш інноваційним та лояльним законодавством.

У жовтні 2019 року Міністерство цифрової трансформації та бізнес підписали меморандум про впровадження блокчейну в державних органах та розробку законодавства з легалізації ринку криптовалюти [208].

У листопаді 2019 року до Верховної Ради внесено було внесено законопроект про віртуальні активи [209]. Акт розроблений блокчейнспільнотою, міжфракційним депутатським об'єднанням BlockchainUkraine, Офісом ефективного регулювання і командою Міністерства цифрової трансформації.

Уперше в історії України законопроект дає визначення поняттям "віртуальний актив", "криптоактив", "операція з криптоактивами", "розподілений реєстр", "маркер", "токен-актив". Технологію блокчейну урядовці хочуть передусім використовувати для державних реєстрів та роботи державних установ.

Законом внесено зміни до низки законодавчих актів. Зокрема, розділ III Цивільного кодексу доповнено главою 151 «Віртуальні активи» [210].

Вважаємо за необхідне також доповнити окремі нормативно-правові акти, які б сприяли забезпеченню процесу запровадження технологій блокчейну в діяльності митних органів шляхом доповнення:

- Митного кодексу України – положеннями щодо розподіленого реєстру для використання при оформленні митних декларацій [211];
- Податкового кодексу України - положеннями щодо розподіленого реєстру для використання при сплаті податків та зборів при митному оформленні зовнішньоекономічних операцій [212];
- Закону України «Про інформацію» - положеннями щодо понять «блокчейн» та «технології блокчейну» як інноваційних інструментів представлення інформації[213];
- Закону України «Про зовнішньоекономічну діяльність» - положеннями про необхідність використання технологій блокчейну в зовнішньоекономічній діяльності [214].

Подані пропозиції стануть підґрунтям для використання технологій блокчейну не лише у державних реєстрах, але й в діяльності підприємств при здійсненні ними митних операцій.

Грунтуючись на результатах дослідження, проведеного у попередніх розділах дисертації, вважаємо, що реалізація концептуального підходу до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді може бути здійснена на двох рівнях:

- на рівні державних органів (Державна митна служба України, Державна податкова служба України та ін.) в контексті забезпечення контролю за здійсненням митних операцій;

- на рівні підприємств, які здійснюють митні операції, в контексті забезпечення внутрішнього контролю за операціями купівлі-продажу та переміщенням товарів між різними країнами.

Стан контрабанди, проаналізований у п.2.1 дисертації, підтверджує наявність проблем державного митного контролю, які спонукають до його перебудови в напрямках підвищення ефективності та прозорості задля

забезпечення митної безпеки України.

Саме напрацювання сучасних ІТ-технологій повинні у вигляді блокчейну може стати тим інструментом, який переведе систему державного митного контролю до нового виміру автоматичного моніторингу, наскрізного пошуку та накопичення інформації. Децентралізована форма блокчейну дозволяє зменшувати об'єм контролюючих процедур у частині підтвердження достовірності інформації, адже учасники системи мають рівні права й умови доступу до інформації. Блокчейн у поєднанні з іншими ІТ-технологіями має суттєвий трансформаційний потенціал, незважаючи на його існуючі недоліки [203-204, 215-216].

Для обґрунтування необхідності впровадження технологій блокчейну на рівні Державної митної служби, було проведено SWOT-аналіз (рис. 3.2).

Сильні сторони - полегшення та прискорення процедури митного оформлення за рахунок скорочення часу, необхідного для процесів митного декларування, включаючи перевірку даних; - посилення захисту інформації та забезпечить надійність її передачі органам влади країни-імпортера)	Слабкі сторони - незрілий механізм і малий досвід застосування блокчейну в Україні - необхідність трансформації системи взаємодії контролюючих органів - необхідність удосконалення нормативно-правового забезпечення
Можливості - відповідність загальним тенденціям розвитку зовнішньоекономічних відносин; - підвищення ефективності діяльності митних органів; - транспарентність інформації та математичне підтвердження здійснених операцій	Загрози - недосконалість законодавства; - високий рівень витрат на впровадження; - можливість кіберзагроз - дефіцит кваліфікованих кадрів тощо

Рис. 3.2. SWOT-аналіз впровадження блокчейну в діяльності Державної митної служби

Джерело: розроблено автором

На рис. 3.2 наведено результати SWOT-аналізу впровадження технології блокчейн в діяльності Державної митної служби. Найбільш суттєві основними перевагами є: полегшення та прискорення процедури митного оформлення за рахунок скорочення часу, необхідного для процесів митного

декларування, включаючи перевірку даних; посилення захисту інформації та забезпечить надійність її передачі органам влади країни-імпортера.

Водночас, основними загрозами реалізації вказаних пропозицій є: недосконалість законодавства; високий рівень витрат на впровадження; дефіцит кваліфікованих кадрів тощо.

Процес впровадження блокчейну в діяльність Державної митної служби України має проходити поетапно (рис. 3.3).

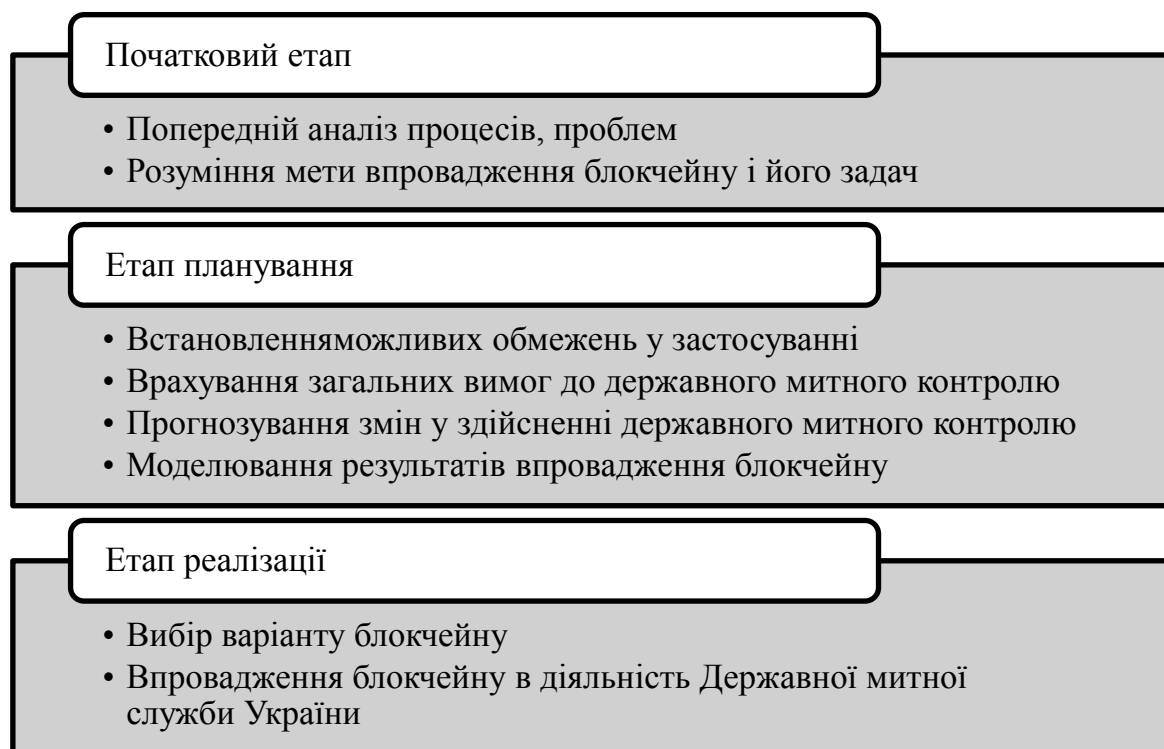

Рис. 3.3. Основні етапи впровадження блокчейну в діяльність Державної митної служби України

Джерело: розроблено автором

Для Державної митної служби України можливе переведення на технологію блокчейн в частині виконання таких завдань:

- здійснення контролю за митним оформленням операцій з перевезення товарів через митний кондор України;
- реалізація державного митного контролю шляхом здійснення

моніторингу;

- здійснення контролю за цільовим та ефективним використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, отриманих під державні з бюджету тощо.

Вважаємо, що всі завдання Державної митної служби України, які не потребують обмеження в оприлюдненні інформації, мають бути зафіксовані, достовірні, прозорі. А вибір конфігурації технологічного впровадження блокчейну має бути обраний спеціалістами після аналізу предметної області процесу митного контролю.

Створення інформаційної моделі планування та здійснення державного митного контролю дозволяє перейти від формального розуміння процесів до стратегічного управління.

Стратегія впровадження блокчейну в систему державного митного контролю передбачає:

- аналіз інформації щодо обґрунтування необхідності впровадження технології блокчейн у систему державного митного контролю;
- перегляд порядку організації державного митного контролю та встановлення показників його ефективності;
- виокремлення основних етапів трансформації системи державного митного контролю з використанням технологій блокчейну;
- вирішення економічних, технологічних та правових питань, пов'язаних з використанням технологій блокчейну у державному митному контролі.

Враховуючи вищезазначене, було розроблено алгоритм впровадження технологій блокчейну для забезпечення митної безпеки, який передбачає їх поетапне впровадження на державному рівні (рис. 3.4).

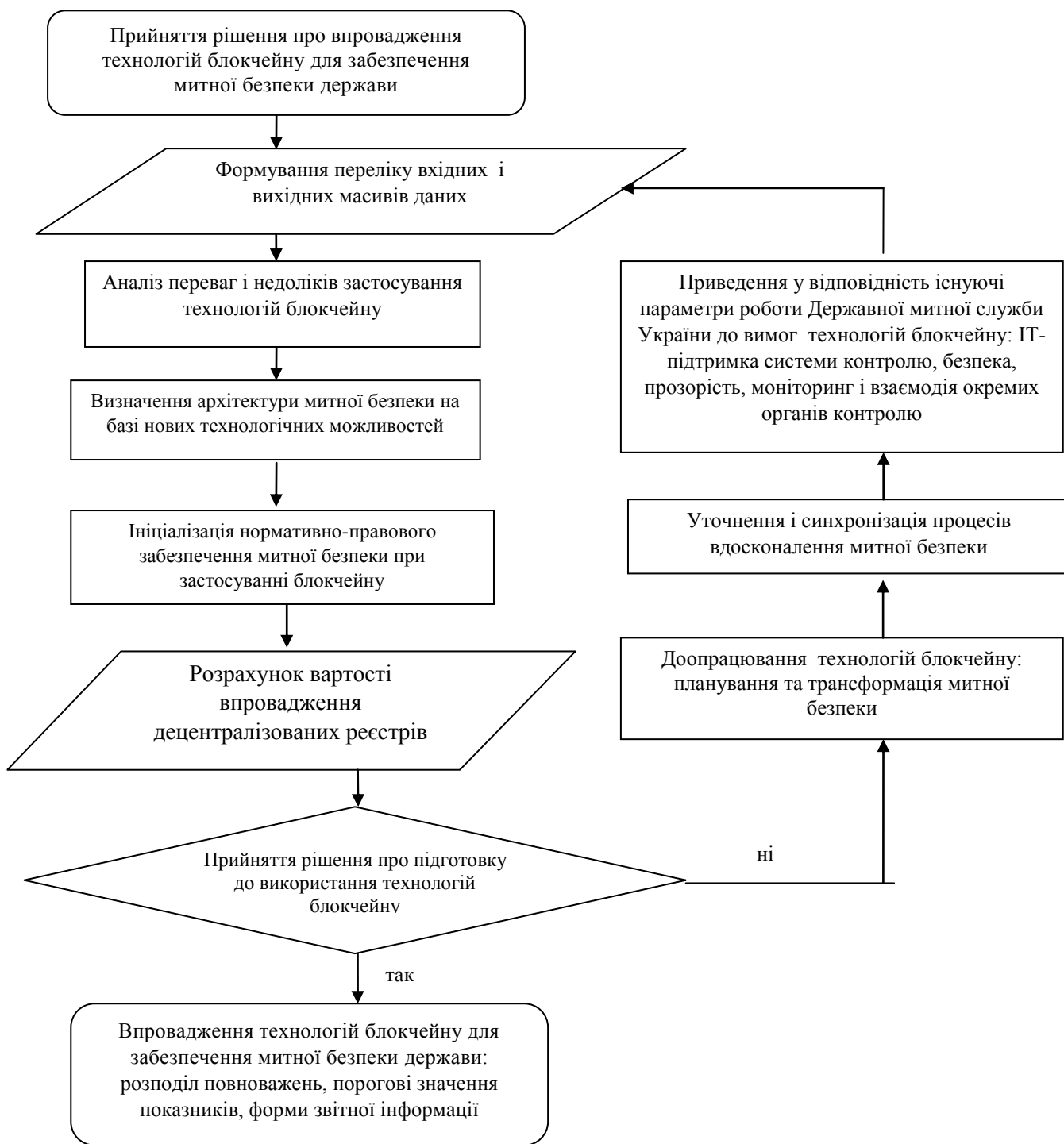

Рис. 3.4. Алгоритм впровадження технологій блокчейну для забезпечення митної безпеки держави

Джерело: розроблено автором

Рис. 3.4 узагальнює дії в рамках алгоритму впровадження технологій блокчейну для забезпечення митної безпеки держави. На основі вхідної інформації визначаються завдання [211], обмеження [213], джерела,

стандарти, методи контролю.

Послідовність представлених на рис. 3.4 алгоритмічних дій щодо здійснення державного митного контролю на основі нових технологічних можливостей та необхідність оновлення нормативно-правового забезпечення покликані заповнити існуючий вакуум щодо використання технології блокчейн в Україні.

На наш погляд, одним із найважливіших питань може стати розрахунок вартості впровадження децентралізованих реєстрів, а також пошук джерел фінансування такої трансформації.

Представленим алгоритмом також передбачено післятрансформаційну гармонізацію процесів і дій, яка необхідна для зміни процесу блокчейну після його апробації на окремих операціях, що дозволить виявити помилки та швидко їх усунути.

Вважаємо, що впровадження блокчейну в систему державного митного контролю дозволить:

- достовірно, в онлайн-режимі визначати кількість та види товарів, які перетинають митний кордон України, а потім контролювати сплату підприємствами та громадянами відповідних податків та зборів;
- проводити моніторинг дотриманням законодавства на всіх етапах митного оформлення товарів в режимі реального часу;
- вести е-документообіг митних декларацій.

Отже, запропонований концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді, з одного боку, дозволяє органам митного контролю своєчасно виявляти виклики і передбачати загрози, які можуть впливати на митну безпеку держави, а, з іншого – на рівні підприємств, які беруть участь у митних операціях, прагнути їх зробити більш прозорими та ефективними, забезпечуючи належний рівень економічної безпеки всіх учасників митних операцій.

3.2. Алгоритм створення та використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій

Зовнішньоторговельні операції базуються на складному механізмі розвитку, при якому до митних операцій залучено декілька сторін, в тому числі: державні органи, установи, транспортні компанії, допоміжні організації міжнародної торгівлі, банківські установи тощо.

Як наслідок, витрати, пов'язані з операцією, високі, а час, необхідний для доставки товару від виробника до кінцевого споживача, є досить тривалим. При цьому кожен із учасників підпадає під вплив різноманітних загроз та ризиків як внутрішнього, так і зовнішнього характеру.

На думку як науковців, так і практиків, впровадження технології блокчейн у сфері міжнародної торгівлі призведе до:

- усунення посередницького втручання,
- зниження витрат,
- забезпечення більшої безпеки та прозорості завдяки використанню комунікаційних та товарних платформ,
- полегшенню відстежування продукції та контролю у пунктах митного оформлення [217-218].

Технологія розподілених реєстрів, яка є основою блокчейну, — це база даних, яка зберігається та оновлюється незалежно кожним учасником (або вузлом) мережі, а записи будуються незалежно та зберігаються кожним вузлом. Увесь ланцюжок записів захищений складними математичними алгоритмами, які спрямовані на забезпечення цілісності та безпеки даних. Таким чином забезпечується повний запис усіх операцій, включених до бази даних [220].

Основні принципи блокчейну полягають у наступному [221]:

- децентралізація та припинення посередництва: жоден центральний орган не контролює блокчейн;

- консенсус: той факт, що транзакції приймаються або відхиляються, є результатом консенсусу на рівні блокчейну, а результатом не є рішення центральної установи;

- незмінність: неможливо змінити або видалити інформацію в системі;

- довіра та прозорість: дані, операції обмінюються.

На рис. 3.5 представлено основні етапи транзакції з використанням блокчейну.

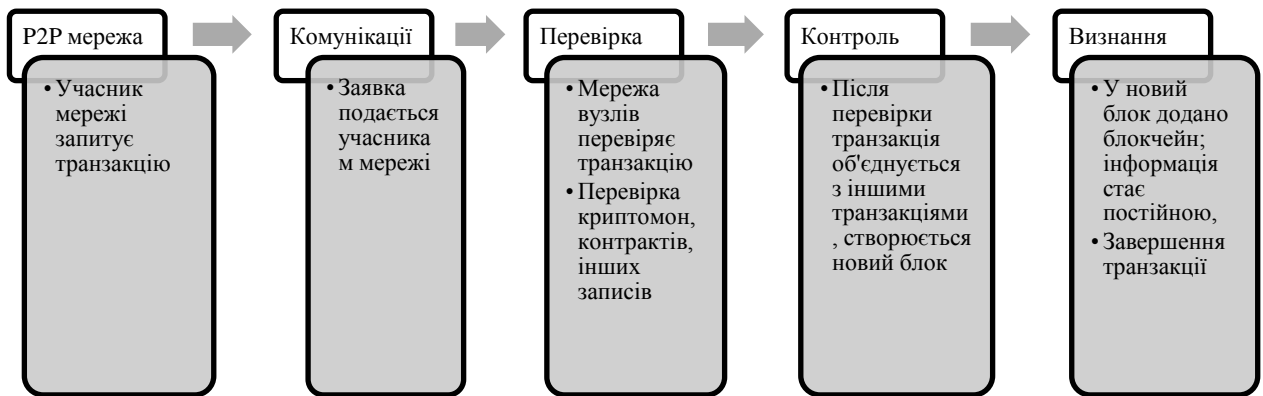

Рис. 3.5. Основні етапи транзакції з використанням блокчейну

Джерело: систематизовано автором на основі [219, 223-225]

Залежно від того, як керується платформа, існує три типи блокчейну: публічний, приватний і консорціум: у разі публічного блокчейну будь-хто може брати участь у створенні, підтвердженні та запису контенту; для приватного блокчейну дозвіл на введення та перевірку інформації контролюється суб'єктом; блокчейн типу консорціуму є формою приватного блокчейну, частково децентралізованого та керованого групою [222].

Зовнішньоторговельні операції – це, як правило, операції з високою вартістю, які здійснюються між виробничими, торговельними та сервісними компаніями; це бізнес для бізнесу (B2B). Як такі вони мають ряд особливостей щодо правової бази, учасників, механізму угоди. У експортно-імпортній операції беруть участь: договірні сторони; товар (предмет угоди); платіж (противна вартість послуги). У той же час в операції беруть участь

ряд інших компаній, які здійснюють транспортування (перевізник), страхування вантажу (страховик), оплату ціни (банк). Важливу роль у здійсненні операції відіграють державні органи країн-партнерів: міністерства або відомства, що мають повноваження у сфері зовнішньоторговельної діяльності, митні органи, торгово-промислові палати тощо.

Якщо експортна операція на даний момент передбачає розроблений механізм, засвоєння технології блокчейн призведе до спрощення механізму транзакцій (див. малюнок нижче).

Для суб'єктів, які займаються експортно-імпортними операціями, технологія блокчейн надасть ряд переваг (рис. 3.6).

Рис. 3.6. Основні переваги для суб'єктів експортно-імпортних операцій від використання технологій блокчейну

Джерело: систематизовано автором на основі [219, 223-225]

Використання блокчейну у логістичній діяльності. У зовнішньоекономічній практиці під логістичними операціями розуміють такі види діяльності, як: пакування товарів, завантаження їх у контейнер, вантажівку, вагон на заводі чи складі відправлення, попереднє транспортування товару (переміщення товару до посадки). порт або аеропорт чи платформа групування), формальності експортно-імпортного митного оформлення, основний транспорт, страхування в міжнародному сполученні, посттранспортування та вивантаження вантажів із транспортних засобів [223].

Відповідальність за логістичні операції покладається на експортера або імпортера, залежно від положення Інкотермс, прийнятого сторонами в контракті, а за відсутності такого – від того, як вони встановили взаємну відповідальність і чинне законодавство. Проте будь-який збій у логістичному ланцюжку перетворюється для експортера на додаткові витрати та втрату імідж компанії [224]. В умовах все більш глобалізованої економіки витрати на логістику та логістику будуть ставати все більш важливими факторами конкурентоспроможності та модернізації та все більш важливими для захисту навколишнього середовища [225].

Останнім часом четверта промислова революція визначила новий спосіб організації і контроль ланцюга створення вартості протягом усього життєвого циклу продукту. Він заснований на інтеграції Cyber Physical Systems у виробничий і логістичний процес і на використанні послуг Інтернету речей (IoT) у промисловому процесі з наслідками для бізнес-моделі, організації роботи та створення цінності. Інтернет речей – це об'єкти, пов'язані з локальними (Wi-Fi, Bluetooth) або глобальними (GSM, GPRS) мережами для віддаленого моніторингу та контролю чи виконання завдань. Взаємозв'язані об'єкти мають ряд розумних функцій, і це можуть бути розумні виробничі одиниці, розумні будівлі, розумні продукти [226].

Застосування технології блокчейн у логістичній діяльності, специфічній для експортно-імпортних операцій, дасть такі результати [227]:

- прозорість: легко відстежити шлях продукту від виробника/продавця до кінцевого споживача. Усі процеси, через які пройшли продукти, видно від стадії виробництва до пакування та доставки [228];

- зручне управління документами, необхідними для здійснення операції, як на етапі поставки товару, так і на етапі отримання зворотної вартості товару, а також на етапі вступу у власність придбаного товару;

- оптимізація ланцюга поставок та зниження витрат: документообіг та відстеження відправлень через Інтернет речей (IoT); блок дозволяє децентралізовано зберігати великі обсяги даних, інформація обробляється швидко та доступна вчасно [229];

- покращення безпеки: інформація, що зберігається в блоках, є постійною та незмінною, а це означає, що частково змінити її комусь практично неможливо, оскільки необхідні обчислення здійснюються кількома машинами децентралізовано.

Прикладом використання технології блокчейн у логістичній діяльності є такі програми:

- а) У 2018 році IBM і Maersk створили TradeLens, спільне рішення, блокчейн, створений, щоб дозволити організації або консорціуму організацій ефективно обмінюватися інформацією та записувати транзакції [230]. Наразі з моменту прибуття судна в порт призначення до встановлення вмісту партій та їх одержувача може пройти кілька днів; у разі використання технології блокчейн контент та інформація про одержувача будуть доступні, коли корабель прибуде. Таким чином, використання нових технологій може призвести до швидких і безпечних операцій, пов'язаних з міжнародною комерційною операцією.

- б) Kuehne + Nagel запустила портал VGM, заснований на технології блокчейн, щоб дозволити вантажовідправникам легко завершувати декларації VGM (перевірена маса бруто), необхідні для морських перевезень відповідно до Міжнародної конвенції про безпеку на морі (SOLAS). Цей

портал є безпечним рішенням для обміну інформацією з третіми сторонами з більшою ефективністю та більшою прозорістю.

c) Agility (глобальний постачальник логістичних рішень) разом з Maersk і IBM розробляє рішення на основі блокчейну для управління та відстеження контейнерних перевезень. Використання технології блокчейн спрямоване на зниження транспортних витрат і підвищення ефективності операцій; вся інформація про доставку інтегрована в єдину захищену платформу, яка доступна сторонам, які беруть участь у ланцюжку поставок (перевізники, вантажовідправники, експортери, імпортери тощо). Agility збиратиме інформацію про обробку окремих відправок, а потім передасть ці дані через децентралізований і спільний реєстр транзакцій, що працюють у технології блокчейн.

d) Blockchain in Transport Alliance, провідний орган із застосування технологій у транспортній галузі, зараз налічує понад 60 членів із понад 300 додатками. Наприклад, UPS приєднався до ВіТА, сподіваючись підвищити прозорість між різними компаніями ланцюга поставок, а також проаналізувати, як використовувати блокчейн у своєму персоналізованому брокерському бізнесі.

Використання блокчейну у фінансових розрахунках. У зовнішньоекономічній діяльності під час фінансових розрахунків використовують акредитив, який є найбільш поширеним способом оплати, та платіж за відкритим рахунком. Наприклад, у ЄС для торгівлі всередині Співтовариства акредитив використовується рідко [231], оскільки час, необхідний для здійснення платежу за допомогою цього способу оплати, тривалий, дуже часто товари прибувають до місця призначення, а документи все ще перебувають на етапі перевірки працівниками банку. У разі розрахунків за відкритим рахунком існує високий ризик для експортера, оскільки він доставляє товар і очікує, що партнер по транзакції (імпортер) виконає платіжне зобов'язання.

У класичному варіанті процедура оплати/фінансування за акредитивом є складною (велика кількість учасників, велика кількість документів і великі витрати). Так, згідно з дослідженням, проведеним Boston Consulting Group, до єдиної процедури фінансування міжнародної торговельної операції залучено понад 20 суб'єктів, що передбачає велику кількість документів та громіздку процедуру управління фінансуванням. Лише 1% взаємодій між учасниками трансакції (близько 5000) створює цінність [231].

Впровадження технології блокчейн у випадку розрахунків за акредитивом спростить процес оплати, управління папером і зменшить витрати, пов'язані з цим способом оплати (рис. 3.7).

Рис. 3.7. Схема розрахунку за допомогою акредитиву

Джерело: систематизовано автором на основі [219, 223-225]

Фінанси є життєво важливими для експортно-імпортних операцій, оскільки для дуже невеликого відсотка міжнародних комерційних операцій - оплата здійснюється наперед, оскільки покупець хоче оплатити вартість товару після його отримання. До 80% експортно-імпортних операцій

фінансуються за допомогою традиційних методів, таких як акредитив та фінансування ланцюга поставок [232].

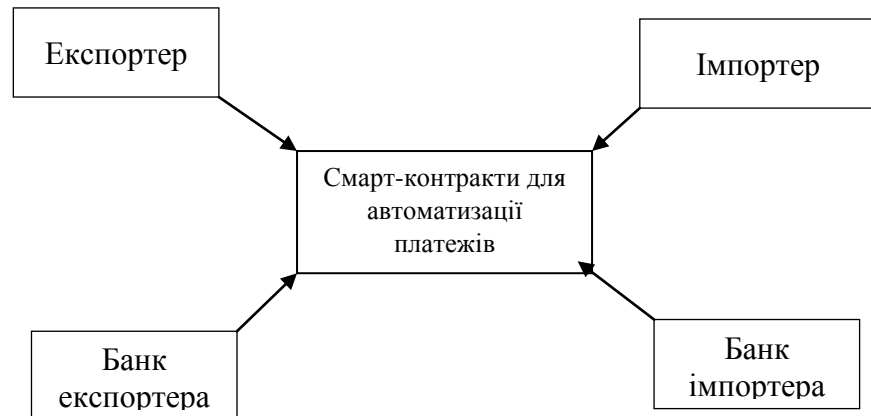

Рис. 3.8 Схема розрахунку за допомогою акредитиву на основі блокчейну

Джерело: систематизовано автором на основі [219, 223-225]

Ці методи фінансування пов'язані з високими витратами та громіздкими процедурами через запитовані документи, а також із великою кількістю учасників, залучених до процесу експортно-імпортової операції. Технологія блокчейн може оцифрувати фінансовий процес, особливо за допомогою акредитива.

Є додатки на основі блокчейну в процесі фінансування, відповідно розрахунків у зовнішній торгівлі. Наприклад:

а) У вересні 2016 року Barclays і Wave профінансували експортно-імпортовою операцію з використанням технології блокчейн. Якщо у випадку платежу за акредитивом процес приймає від 7 до 10 днів з моменту прийняття, використовуючи технологію блокчейн, цей час, необхідний для платежу за акредитивом, може бути скорочено до менш ніж 4 годин.

б) Консорціум цифрових торгових ланцюгів, перейменованій у We.trade [233] - це банківська платформа, створена Hyperledger Fabric, яка включає дев'ять країн, що охоплює 11 країн ЄС. Продавці реєструються на платформі через свої банки, потім транзакції записуються на платформі, після того, як сторони погодяться з умовами контракту (товари, що продаються, ціна,

умова оплати). Смарт-контракт надає гарантію оплати автоматичною оплатою при виконанні встановлених сторонами умов. Перша операція була проведена в липні 2018 року, за участю двадцяти компаній і п'яти великих банків.

с) Гонконгська та Шанхайська банківська корпорація (HSBC), провідна фінансова та банківська установа світу, надала перше фінансування експортної операції з використанням технології блокчейн. Транзакція була ініційована Cargil і спрямована на доставку сої з Аргентини до Малайзії. Спираючись на нову технологію, учасники транзакції використовували платформу, розроблену консорціумом R3 Corda Blockchain. Якщо транзакція зазвичай займає від 5 до 10 днів із використанням технології блокчейн, час, необхідний для виконання транзакції, становив 24 години.

d) Batavia — це платформа торгового фінансування, заснована на технології блокчейн, заснована консорціумом, що складається з Bank of Montreal, CaixaBank, Commerzbank, Erste Group, IBM та UBS. Перші операції здійснювалися в режимі реального часу, експорт текстильної сировини з Австрії з призначенням Іспанія та внутрішня поставка транспортних засобів з Німеччини з призначенням Іспанія. Учасникам Batavia пропонуються такі можливості: укладання контрактів, виконання розумних платежів (вони можуть бути автоматично визначені за подіями, що відбуваються під час торгового процесу та зафіксовані в блокчейні), управління ризиками.

Використання блокчейну в документообігу. Особливістю трансакційного механізму експортно-імпортних операцій є істотна роль документів, за допомогою яких здійснюється передача прав на товари, з одного боку, та сплата їх протилежної вартості, з іншого боку. Таким чином, на етапі логістики продаж і фізичне переміщення товару від продавця до покупця відбувається за допомогою ряду операцій, кожна з яких призводить до видачі певного комерційного документа: рахунку-фактури (засвідчує продаж), пакувальний лист (вказує вміст вантажу), транспортний документ (що підтверджує, що вантаж був завантажений на транспортний засіб) тощо.

На фінансовій фазі здійснюється оплата товару, що є предметом договору, обробляється, що, в свою чергу, передбачає виготовлення кількох документів: акредитива, переказного векселя та ін.

Роль документального ланцюга полягає в тому, щоб зв'язати дві фази – логістику і фінансова – експортно-імпоротної операції: поставка товару документується, а товар оплачується в обмін на документи [224]. Залежно від емітента та їх ролі документи поділяються на кілька категорій (рис. 3.9):

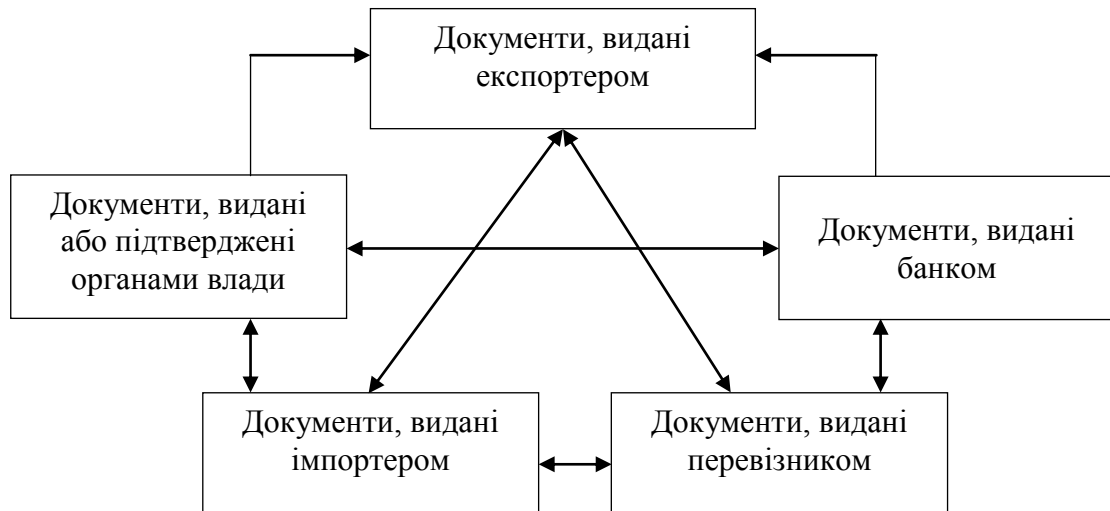

Рис. 3.9. Специфічні документи для експортно-імпортного бізнесу

Джерело: складено автором на основі [219, 224]

1) *Документи, видані або підтверджені органами влади.* До цієї категорії належать документи, що видаються державними органами, що регулюють і координують зовнішню торгівлю (наприклад, міністерствами або міністерськими відомствами), митними органами, дипломатичними та консульськими представництвами, торгово-промисловими палатами.

2) *Документи, видані експортером.* До цієї категорії входять: рахунок-проформа, комерційний рахунок-фактура, найважливіший документ про поставку. При цьому експортер може, залежно від умов поставки, видати низку документів для: зберігання товару, найму відвантаження, укладання договору страхування, проведення контролю чи інспекції товару. Відповідно до DDP Incoterms експортер також готує імпортну митну декларацію.

3) *Документами, які видає імпортер, є: заява на відкриття акредитива, імпортна митна декларація.* У разі виникнення умов доставки, що тягнуть за собою зобов'язання імпортера здійснити транспортування та страхування, вони видадуть такі документи, як: інструкції щодо складання коносаменту (записи наказу про коносамент), заявка на страхування, обидва з яких зазвичай надсилаються до доцільно, хто фактично отримує коносамент і страховий поліс від імені імпортера.

3) *Документи, які видає перевізник:* коносамент – використовується на морському та річковому транспорті

– служить для передачі товару від відправника (експортера) до вантажоодержувача (імпортера) та для збору ціни; накладна CIM (для залізничного транспорту), авіап перевезення, накладна CMR (для автомобільного транспорту). Це транспортні документи з функціями, подібними до коносаменту, але вони не підлягають обороту.

4) *Документи, видані банком:* Найважливішим платіжним документом в експортно-імпортних операціях є акредитив. У комплект документів, на підставі яких здійснюється оплата, входять: комерційний рахунок-фактура, транспортний документ, страховий поліс та інші комерційні документи.

Результати проведеного дослідження показали, що успіх у міжнародній торгівлі значною мірою визначається тим, як обробляються комерційні та фінансові документи. Використання блокчейну дозволить оцифрувати документи, пов'язані з експортною операцією, і перші кроки в цьому напрямку вже зроблені. Наприклад, у 2018 році група Fracht Swiss почала співпрацювати з CargoX, постачальником інноваційних рішень на основі блокчейн-платформи Smart Bill of Lading, щоб оцифрувати транспортний документ. Платформа CargoX дозволяє компаніям відображати та робити доступними оригінальні транспортні документи - коносаменти - з мережі блокчейну Ethereum, полегшуючи цифрову передачу коносаменту (CargoX Smart B/L), і, отже, відповідні активи від відправника до вантажоодержувача, до транспортного агента, судновласника або перевізника [234].

Вважаємо, що створення та використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій є необхідною умовою для забезпечення економічної безпеки підприємств.

Для вирішення даного питання нами було розроблено алгоритм створення та використання технологій блокчейну на підприємстві (рис. 3.10).

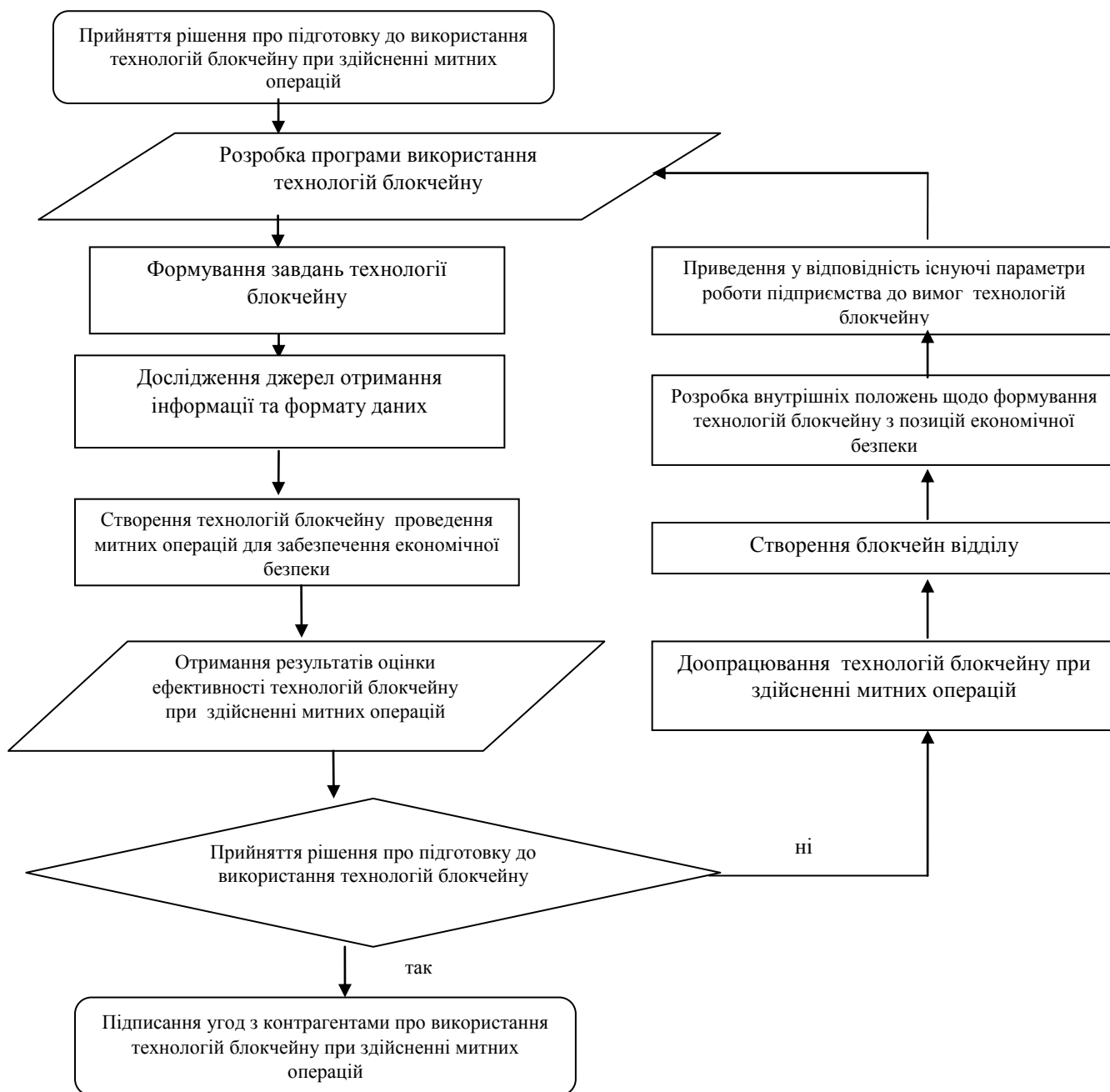

Рис. 3.10. Алгоритм створення та використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій для забезпечення економічної безпеки підприємств

Джерело: розроблено автором

Для обґрунтування необхідності впровадження технологій блокчейну на рівні підприємств, які здійснюють митні операції, в контексті забезпечення внутрішнього контролю за операціями купівлі-продажу та переміщенням товарів між різними країнами, було проведено SWOT-аналіз (рис. 3.11).

Сильні сторони - простіше та точніше відстеження товарів при їх переміщенні між країнами; - мінімізація затримок відправлення; - зниження витрат за рахунок оптимізації вантажопідйомності; - зменшення адміністративних витрат; - більша прозорість митних операцій; - простіше виявлення шахрайства тощо	Слабкі сторони - незрілий механізм і малий досвід застосування блокчейну в Україні - необхідність трансформації системи взаємодії контролюючих органів та підприємств-експортерів та імпортерів - необхідність удосконалення нормативно-правового забезпечення
Можливості - відповідність загальним тенденціям розвитку зовнішньоекономічних відносин; - підвищення ефективності діяльності митних органів; - транспарентність інформації та математичне підтвердження здійснених операцій	Загрози - відсутність універсального підходу у визначенні критеріїв для транскордонного обміну інформацією, яка буде використовуватися різними зацікавленими сторонами; - технологія блокчейну повинна бути прийнята всіма зацікавленими сторонами, щоб вона працювала належним чином

Рис. 3.11. SWOT-аналіз впровадження технологій блокчейну на рівні підприємств, які здійснюють митні операції, в контексті забезпечення внутрішнього контролю за операціями купівлі-продажу та переміщенням товарів між різними країнами

Джерело: розроблено автором

На рис. 3.11 наведено результати SWOT-аналізу впровадження технологій блокчейну на рівні підприємств, які здійснюють митні операції, в контексті забезпечення внутрішнього контролю за операціями купівлі-продажу та переміщенням товарів між різними країнами. Найбільш суттєві основними перевагами є: простіше та точніше відстеження товарів при їх переміщенні між країнами; мінімізація затримок відправлення; зниження витрат за рахунок оптимізації вантажопідйомності; зменшення

адміністративних витрат; більша прозорість митних операцій; простіше виявлення шахрайства тощо.

Водночас до серед загроз слід назвати: відсутність універсального підходу у визначенні критеріїв для транскордонного обміну інформацією, яка буде використовуватися різними зацікавленими сторонами; технологія блокчейну повинна бути прийнята всіма зацікавленими сторонами, щоб вона працювала належним чином.

Отже, не дивлячись на те, що блокчейн все ще знаходиться на стадії розробки, він кардинально може змінити спосіб ведення бізнесу, особливо при здійсненні митних операцій та може бути використаний для забезпечення економічної безпеки підприємств.

Завдяки застосуванню блокчейну в процесі фінансування та платежів у зовнішньоторговельних операціях банки зможуть оцифрувати цю діяльність, що сприятиме зменшенню витрат, пов'язаних із способами оплати/фінансування, а також спрощенню доступу до грошових коштів, необхідних для ініціювання та проведення торгової операції.

З метою впровадження технології блокчейн сторони, які беруть участь в ініціації, укладенні договорів та проведенні торгової операції (фірми-виробники, фірми-імпортери, комерційні банки, страхові компанії, логістичні компанії, портові органи), повинні розробити протокол, що містить нові системи на платформі.

В залежності від того, наскільки суб'єкти, які беруть участь у міжнародній торгівлі – урядовці, які приймають рішення, міжнародні організації, компанії – будуть застосовувати додатки на основі блокчейну, ця технологія призведе до зміни парадигми на шляху глобалізації торгівлі.

3.3. Пропозиції щодо прогнозування надходжень до бюджету України за умови використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій

Використовуючи сценарне моделювання як методичну основу стратегічного вибору, було побудовано достатньо вірогідні прогнози, які ґрунтуються на статистично зафіксованих тенденціях і кількісних показниках, з урахуванням особливостей здійснення контрабанди за різними видами продукції.

Вважаємо, що основними сценаріями розвитку є:

- 1) песимістичний, за якого надходження до державного бюджету через існування контрабандних схем, не зміняться та будуть на рівні 2021 року;
- 2) реалістичний, який передбачає використання лінійного тренду для прогнозування надходжень до державного бюджету на основі статистичних даних, наведених у пп. 2.1 та 2.3 дисертації;
- 3) оптимістичний, який на основі результатів кореляційно-регресійного аналізу, дозволяє розрахувати прогнозні надходження до бюджету України за умови використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій.

Розрахуємо розміри прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою за окремими групами товарів та в цілому по всіх групах за запропонованими сценаріями.

У таблиці 3.1 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою продуктів тваринництва.

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою продуктів тваринництва представлено на рис. 3.12.

**Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою
продуктів тваринництва, тис. дол. США**

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	88121	88121	88121	88121	88121
	реалістичний	73646	77573	79537	81500	84838
	оптимістичний	131300	160380	170955	195629	219421
ПДВ	песимістичний	164492	164492	164492	164492	164492
	реалістичний	137470	144800	148465	152130	155796
	оптимістичний	245093	299375	319114	365172	409585
Акцизний збір	песимістичний	0	0	0	0	0
	реалістичний	0	0	0	0	0
	оптимістичний	0	0	0	0	0
Всього	песимістичний	252613	252613	252613	252613	252613
	реалістичний	211116	222373	228002	233630	239259
	оптимістичний	376393	459756	490069	560801	629006

Джерело: розраховано автором

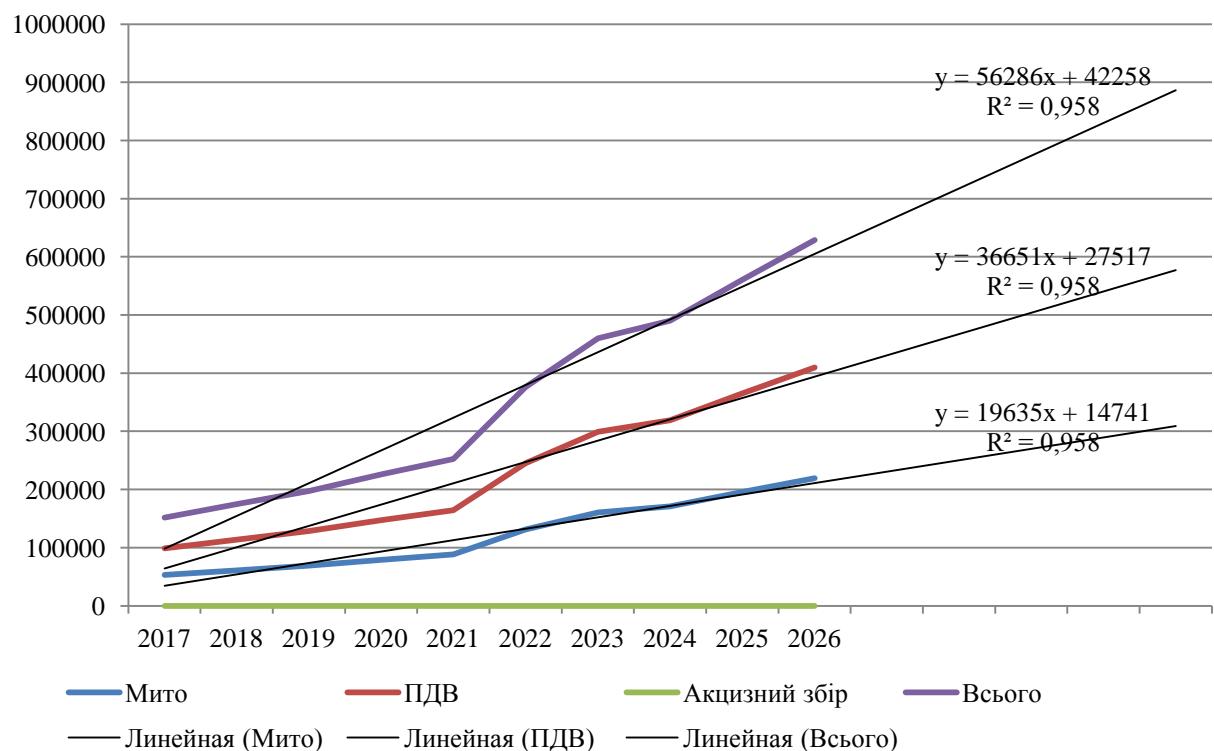

Рис. 3.12. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою продуктів тваринництва (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

Отримані результати прогнозу підтверджують ефективність використання технологій блокчейну при оформленні митних операцій з продуктами тваринництва.

У таблиці 3.2 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою продукції хімічної галузі.

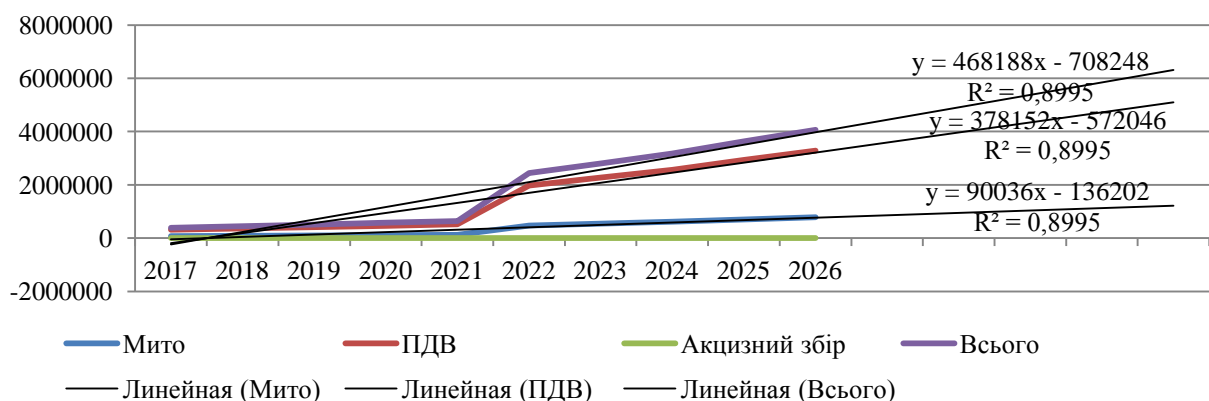
Таблиця 3.2

Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою продукції хімічної галузі, тис. дол США

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	123589	123589	123589	123589	123589
	реалістичний	115899	133906	151913	160917	169920
	оптимістичний	469638	540084	610530	698278	781082
ПДВ	песимістичний	519074	519074	519074	519074	519074
	реалістичний	486780	562410	638040	675856	713671
	оптимістичний	1972481	2268353	2564226	2932768	3280548
Акцизний збір	песимістичний	0	0	0	0	0
	реалістичний	0	0	0	0	0
	оптимістичний	0	0	0	0	0
Всього	песимістичний	642663	642663	642663	642663	642663
	реалістичний	602678	696316	789954	836772	883591
	оптимістичний	2442119	2808437	3174755	3631046	4061630

Джерело: розраховано автором

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою продукції хімічної галузі представлено на рис. 3.13.

Рис. 3.13. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою продукції хімічної галузі (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

У таблиці 3.3 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою харчовими продуктами.

Таблиця 3.3

Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою харчовими продуктами, тис. дол. США

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	139775	139775	139775	139775	139775
	реалістичний	129275	140758	146499	152240	157982
	оптимістичний	328471	378790	429109	489213	547918
ПДВ	песимістичний	221716	221716	221716	221716	221716
	реалістичний	205061	223275	232382	241489	250597
	оптимістичний	521033	600850	680668	776006	869127
Акцизний збір	песимістичний	36971	36971	36971	36971	36971
	реалістичний	34194	37231	38750	40268	53324
	оптимістичний	86882	100191	113501	129399	144926
Всього	песимістичний	398463	398463	398463	398463	398463
	реалістичний	368531	401265	417632	433999	450367
	оптимістичний	936388	1079835	1223281	1394621	1561975

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою харчових продуктів представлено на рис. 3.14.

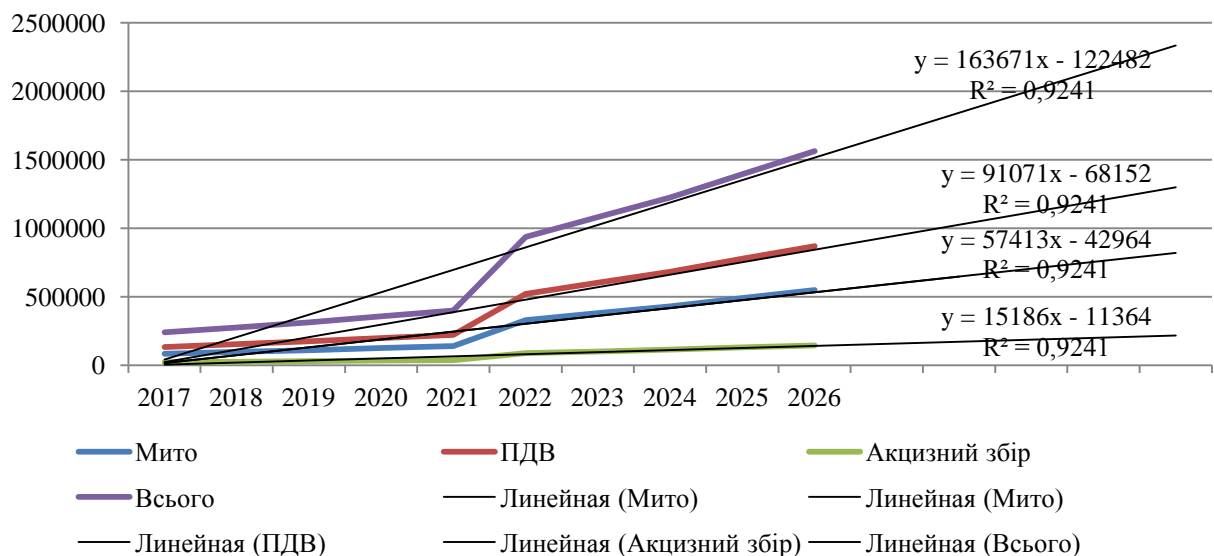

Рис. 3.14. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою харчовими продуктами (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

У таблиці 3.4 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою взуттям.

Таблиця 3.4

Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою взуттям, тис. дол. США

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	45571	45571	45571	45571	45571
	реалістичний	33954,56	34696,1	35437,64	35808,41	36179,18
	оптимістичний	39191	45115	51040	58331	65167
ПДВ	песимістичний	100257	100257	100257	100257	100257
	реалістичний	74700,6	76332	77963,4	78779,1	79594,8
	оптимістичний	86221	99254	112288	128329	143368
Акцизний збір	песимістичний	0	0	0	0	0
	реалістичний	0	0	0	0	0
	оптимістичний	0	0	0	0	0
Всього	песимістичний	145828	145828	145828	145828	145828
	реалістичний	108657	111030	113403	114589,5	115776
	оптимістичний	125412	144370	163327	186660	208534

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою взуття представлено на рис. 3.15.

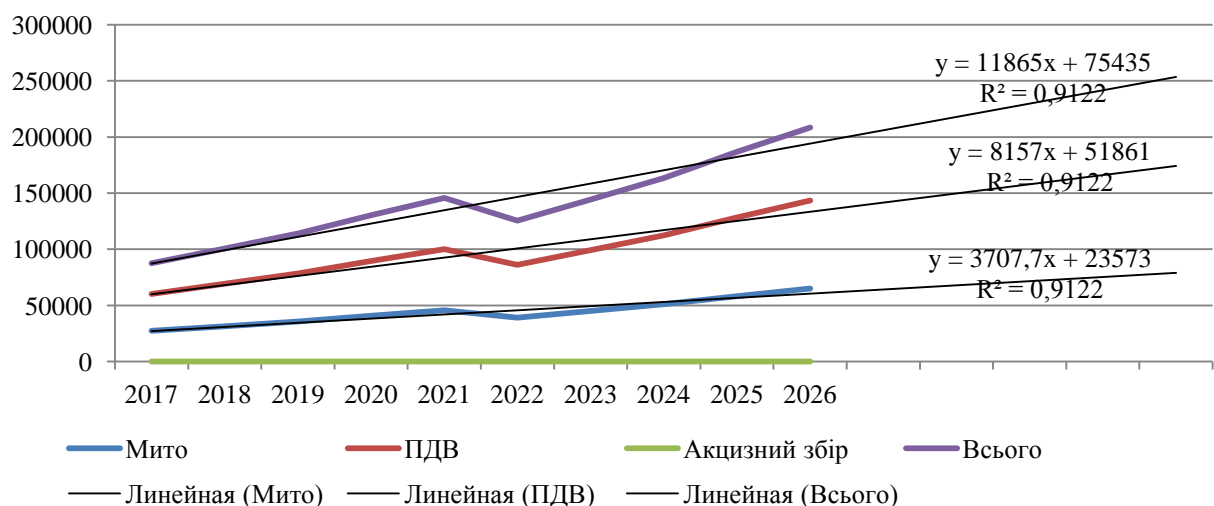

Рис. 3.15. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою взуттям (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

У таблиці 3.5 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою паливом.

Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою паливом, тис. дол. США

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	0	0	0	0	0
	реалістичний	0	0	0	0	0
	оптимістичний	0	0	0	0	0
ПДВ	песимістичний	127338	127338	127338	127338	127338
	реалістичний	97847,8	101945	106042,2	108090,8	110139,4
	оптимістичний	155352	178273	202467	231755	258496
Акцизний збір	песимістичний	79095	79095	79095	79095	79095
	реалістичний	60778	63323	65868	67140,5	68413
	оптимістичний	96496	110733	125761	143953	160563
Всього	песимістичний	206433	206433	206433	206433	206433
	реалістичний	158624	165266	171908	175229	178550
	оптимістичний	251848	289006	328228	375708	419059

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою паливом представлено на рис. 3.16.

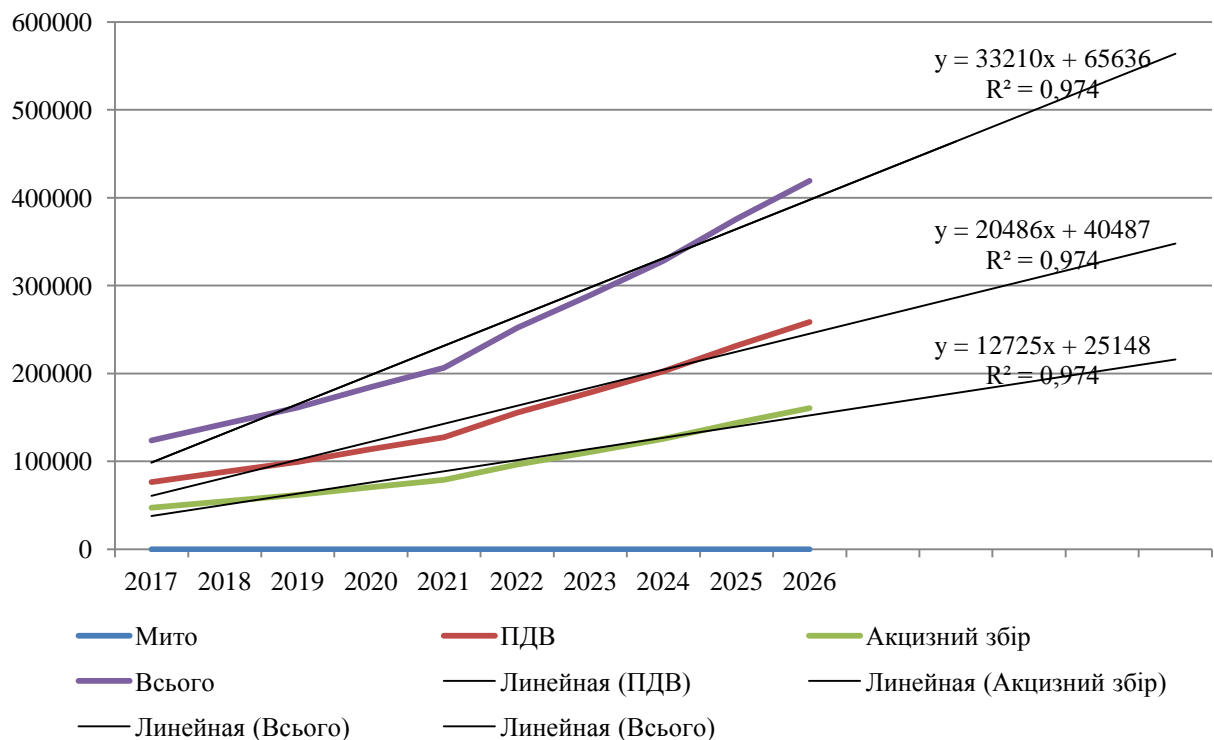

Рис. 3.16. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою палива (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

У таблиці 3.6 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою шкірою.

Таблиця 3.6

Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою шкірою, тис. дол. США

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	5901	5901	5901	5901	5901
	реалістичний	4705	4828	4951	5012	5123
	оптимістичний	7494	7789	8025	8320	8615
ПДВ	песимістичний	40518	40518	40518	40518	40518
	реалістичний	32302	33147	33992	34415	34837
	оптимістичний	51458	53484	55104	57130	59156
Акцизний збір	песимістичний	0	0	0	0	0
	реалістичний	0	0	0	0	0
	оптимістичний	0	0	0	0	0
Всього	песимістичний	46419	46419	46419	46419	46419
	реалістичний	37007	37975	38943	39427	39911
	оптимістичний	58952	61273	63130	65451	67772

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою шкірою представлено на рис. 3.17.

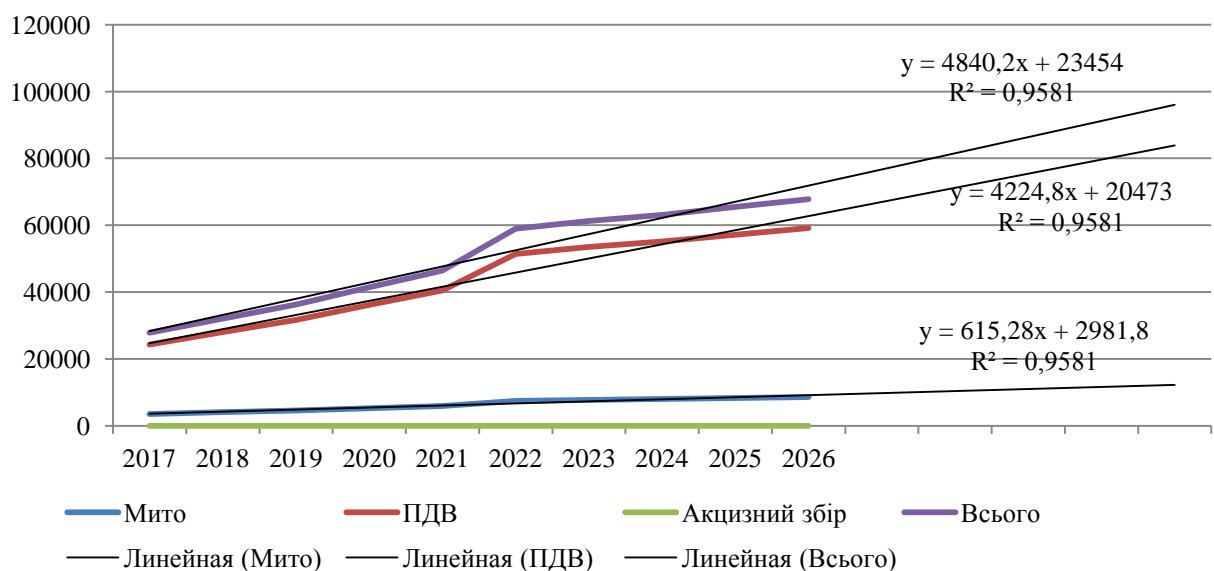

Рис. 3.17. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою шкіри (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

У таблиці 3.7 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою машинами та електронікою.

Таблиця 3.7

Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою машинами та електронікою, тис. дол. США

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	184286	184286	184286	184286	184286
	реалістичний	195256	237276	279296	300307	321317
	оптимістичний	1043059	1201545	1358188	1553531	1737817
ПДВ	песимістичний	774001	774001	774001	774001	774001
	реалістичний	928801	1083601	1238402	1393202	1548002
	оптимістичний	4380846	5046487	5704387	6524828	7298829
Акцизний збір	песимістичний	0	0	0	0	0
	реалістичний	0	0	0	0	0
	оптимістичний	0	0	0	0	0
Всього	песимістичний	958287	958287	958287	958287	958287
	реалістичний	1149944	1341602	1533259	1724917	1916574
	оптимістичний	5423904	6248031	7062575	8078359	9036646

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою машинами та електронікою представлено на рис. 3.18.

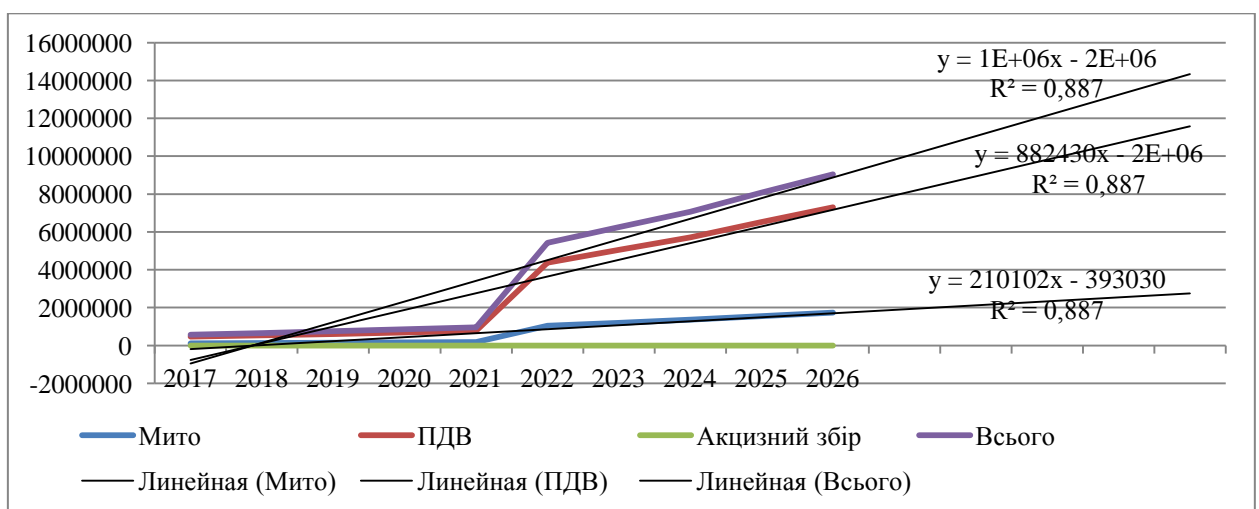

Рис. 3.18. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою машинами та електронікою (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

У таблиці 3.8 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою металами.

Таблиця 3.8

Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою металами, тис. дол США

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	30989	30989	30989	30989	30989
	реалістичний	23267	23900	24217	24534	24850
	оптимістичний	29440	34088	38426	44004	49273
ПДВ	песимістичний	130154	130154	130154	130154	130154
	реалістичний	97720	565986	101711	103042	104372
	оптимістичний	123646	143169	161391	184819	206945
Акцизний збір	песимістичний	0	0	0	0	0
	реалістичний	0	0	0	0	0
	оптимістичний	0	0	0	0	0
Всього	песимістичний	161143	161143	161143	161143	161143
	реалістичний	120986	124280	125927	127574	129221
	оптимістичний	153086	177257	199817	228823	256217

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою металами представлено на рис. 3.19.

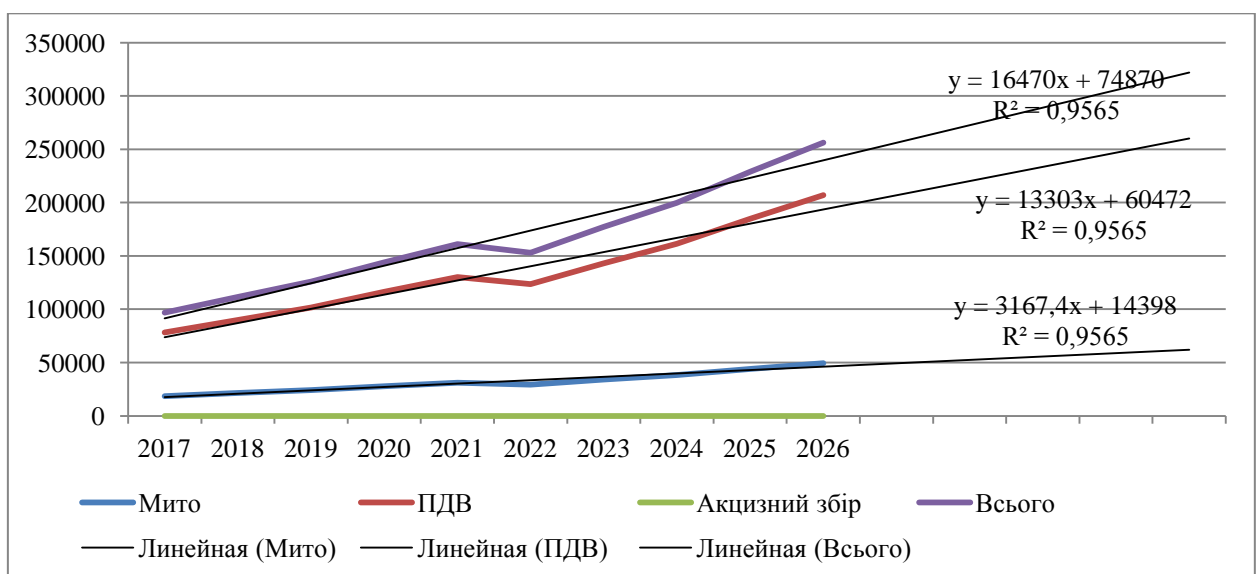

Рис. 3.19. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою металами (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

У таблиці 3.9 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою мінералами.

Таблиця 3.9

Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою мінералами, тис. дол США

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	10625	10625	10625	10625	10625
	реалістичний	7804,448	7904,58	7954,646	8004,712	8054,778
	оптимістичний	7438	8606	9775	11156	12431
ПДВ	песимістичний	108373	108373	108373	108373	108373
	реалістичний	79604,92	80626,2	81136,84	82055,99	82158,12
	оптимістичний	75861	87782	99703	113792	126796
Акцизний збір	песимістичний	0	0	0	0	0
	реалістичний	0	0	0	0	0
	оптимістичний	0	0	0	0	0
Всього	песимістичний	118998	118998	118998	118998	118998
	реалістичний	87409,88	88531,3	89092,01	89652,72	90213,43
	оптимістичний	83299	96388	109478	124948	139228

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою мінералами представлено на рис. 3.20.

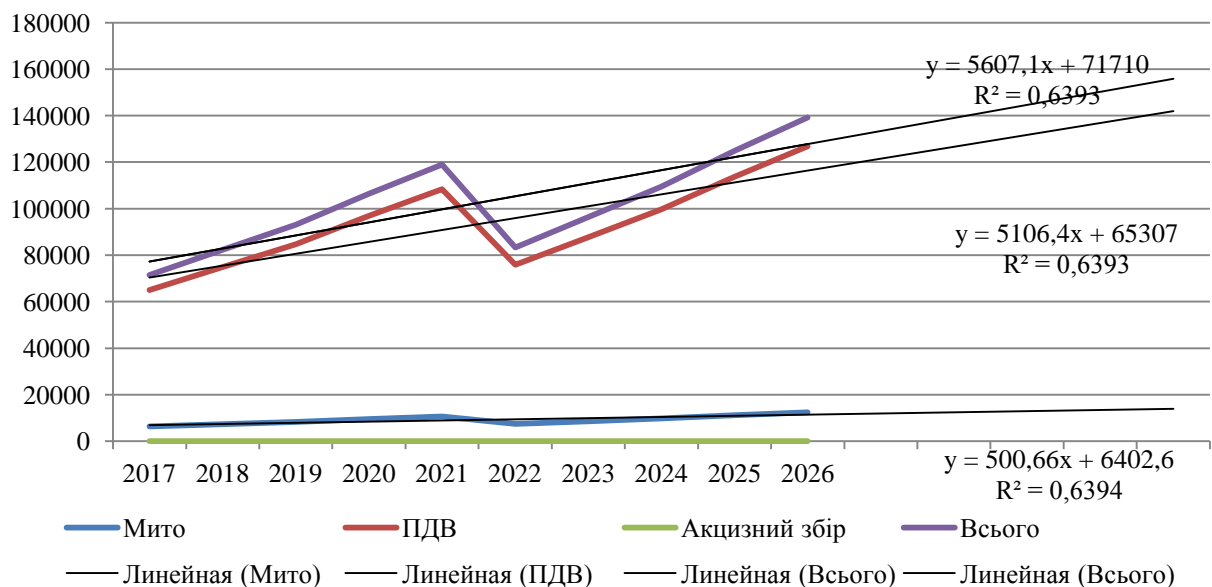

Рис. 3.20. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою мінералами (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

У таблиці 3.10 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою іншої продукції.

Таблиця 3.10

Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою іншої продукції, тис. дол. США

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	62901	62901	62901	62901	62901
	реалістичний	51281	55285,6	58048,77	59290,2	62894,34
	оптимістичний	121399	140269	158511	181155	202541
ПДВ	песимістичний	264185	264185	264185	264185	264185
	реалістичний	215382,4	232202	240611,8	249021,6	257431,4
	оптимістичний	509877	589133	665746	760853	850676
Акцизний збір	песимістичний	0	0	0	0	0
	реалістичний	0	0	0	0	0
	оптимістичний	0	0	0	0	0
Всього	песимістичний	327086	327086	327086	327086	327086
	реалістичний	266666,6	287491	306233	308315,4	318727,6
	оптимістичний	631276	729402	824257	942008	1053217

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою іншої (різної) продукції представлено на рис. 3.21.

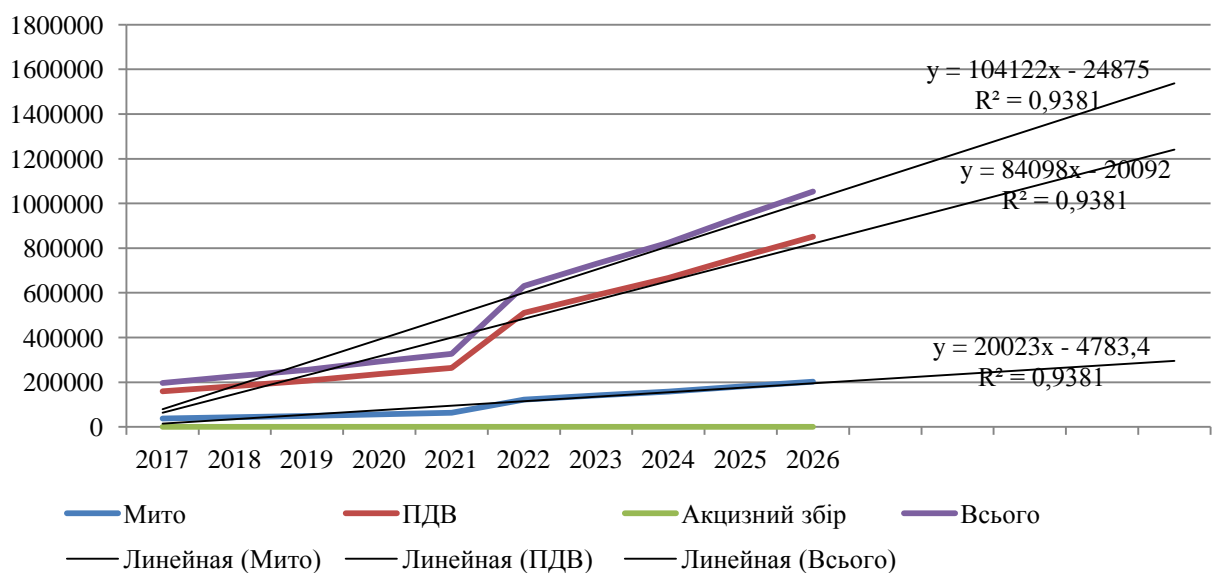

Рис. 3.21. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою іншої (різної) продукції (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

У таблиці 3.11 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою пластиком та гумою.

Таблиця 3.11

Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою пластиком та гумою, тис. дол. США

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	27011	27011	27011	27011	27011
	реалістичний	20076,96	20482,1	20684,67	20887,24	21089,81
	оптимістичний	22419	25931	29172	33494	37275
ПДВ	песимістичний	113447	113447	113447	113447	113447
	реалістичний	84322,96	383811,6	86875,42	87726,24	88577,06
	оптимістичний	94161	108909	122523	140674	156557
Акцизний збір	песимістичний	0	0	0	0	0
	реалістичний	0	0	0	0	0
	оптимістичний	0	0	0	0	0
Всього	песимістичний	140459	140459	140459	140459	140459
	реалістичний	104399,2	106506	107559,4	108612,8	109666,2
	оптимістичний	116581	134841	151696	174169	193833

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою пластиком та гумою представлено на рис. 3.22.

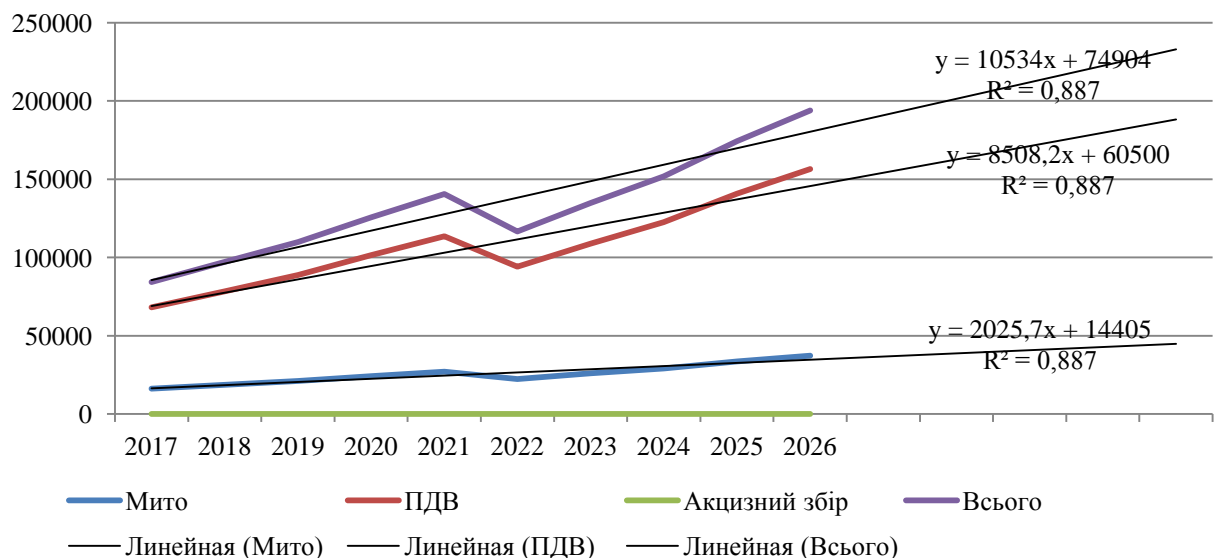

Рис. 3.22. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою пластиком та гумою (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

У таблиці 3.12 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою каміння і скла.

Таблиця 3.12

Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою каміння і скла, тис. дол. США

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	8407	8407	8407	8407	8407
	реалістичний	6699,228	6867,93	6952,281	7036,632	7120,983
	оптимістичний	10593	10929	11265	11602	12022
ПДВ	песимістичний	35310	35310	35310	35310	35310
	реалістичний	28137,56	28846,1	29200,37	29554,64	29908,91
	оптимістичний	44491	45903	47315	48728	50493
Акцизний збір	песимістичний	0	0	0	0	0
	реалістичний	0	0	0	0	0
	оптимістичний	0	0	0	0	0
Всього	песимістичний	43717	43717	43717	43717	43717
	реалістичний	34837,36	35714,6	36153,22	36591,84	37030,46
	оптимістичний	55083	56832	58581	60329	62515

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою каміння і скла представлено на рис. 3.23.

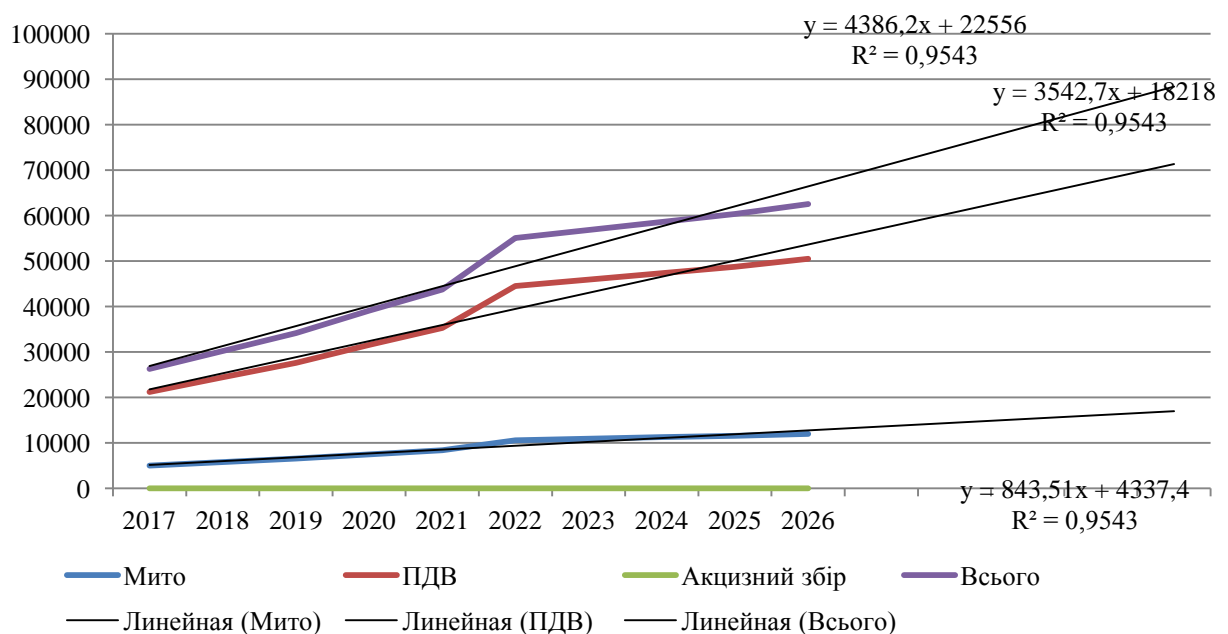

Рис. 3.23. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою каміння і скла (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

У таблиці 3.13 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою текстилю та одягу.

Таблиця 3.13

Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою текстилю та одягу, тис. дол. США

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	212112	212112	212112	212112	212112
	реалістичний	194921	223137	237245	251353	265461
	оптимістичний	744513	856932	969352	1107225	1238734
ПДВ	песимістичний	381801	381801	381801	381801	381801
	реалістичний	350855,4	401644	427038,3	452432,6	477826,9
	оптимістичний	1340122	1542476	1744831	1993001	2229718
Акцизний збір	песимістичний	0	0	0	0	0
	реалістичний	0	0	0	0	0
	оптимістичний	0	0	0	0	0
Всього	песимістичний	593913	593913	593913	593913	593913
	реалістичний	545776,4	624781	695885,1	735387,4	743287,9
	оптимістичний	2084635	2399409	2714182	3100226	3468452

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою текстилю та одягу представлено на рис. 3.24.

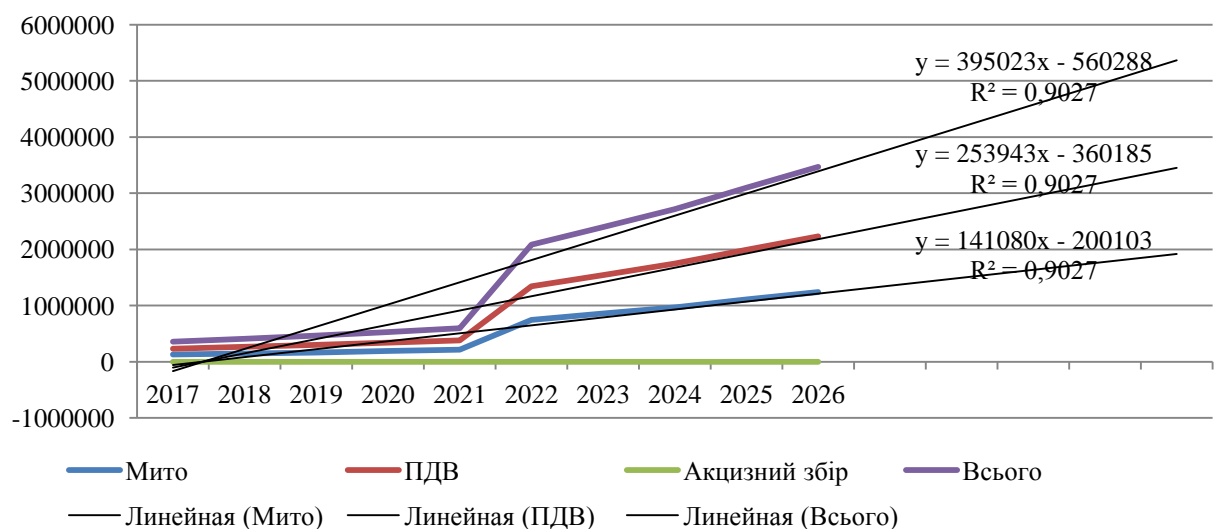

Рис. 3.24. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою текстилю та одягу (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

У таблиці 3.14 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою транспортом.

Таблиця 3.14

Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою транспортом, тис. дол. США

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	183312	183312	183312	183312	183312
	реалістичний	176195	202206	215212	228217	241223
	оптимістичний	718583	826737	934891	868899	1197027
ПДВ	песимістичний	416058	416058	416058	416058	416058
	реалістичний	399901	458938	488457	517975	547494
	оптимістичний	1630947	1876422	2121896	1972115	2716859
Акцизний збір	песимістичний	63856	63856	63856	63856	63856
	реалістичний	61377	70438	74969	147942	84030
	оптимістичний	250316	287991	325666	302677	416980
Всього	песимістичний	663226	663226	663226	663226	663226
	реалістичний	637470	731579	778634	825688	872743
	оптимістичний	2599846	2991149	3382453	3143691	4330866

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою транспорту представлено на рис. 3.25.

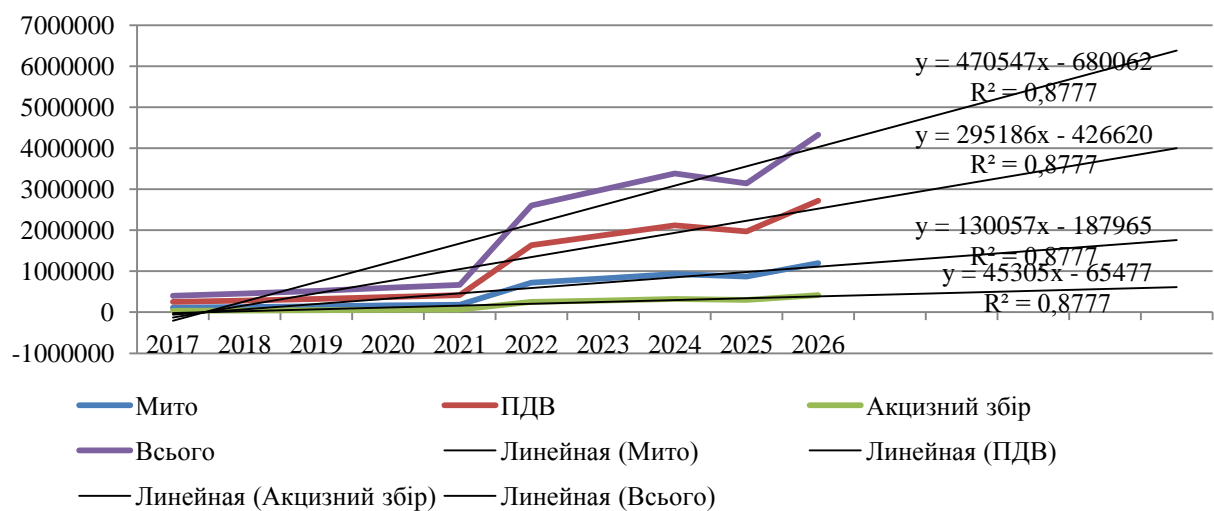

Рис. 3.25. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою транспорту (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

У таблиці 3.15 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою продуктів рослинництва.

Таблиця 3.15

Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою продуктів рослинництва, тис. дол США

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	177029	177029	177029	177029	177029
	реалістичний	152682	169523	177943	186364	194785
	оптимістичний	469127	539938	610750	697494	780698
ПДВ	песимістичний	271444	271444	271444	271444	271444
	реалістичний	234114	259937	272848	285760	298672
	оптимістичний	719327	827904	936482	1069489	1197068
Акцизний збір	песимістичний	0	0	0	0	0
	реалістичний	0	0	0	0	0
	оптимістичний	0	0	0	0	0
Всього	песимістичний	448473	448473	448473	448473	448473
	реалістичний	386798	429463	450795	472127	493460
	оптимістичний	1188453	1367843	1547232	1766984	1977766

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою продуктами рослинництва представлено на рис. 3.26.

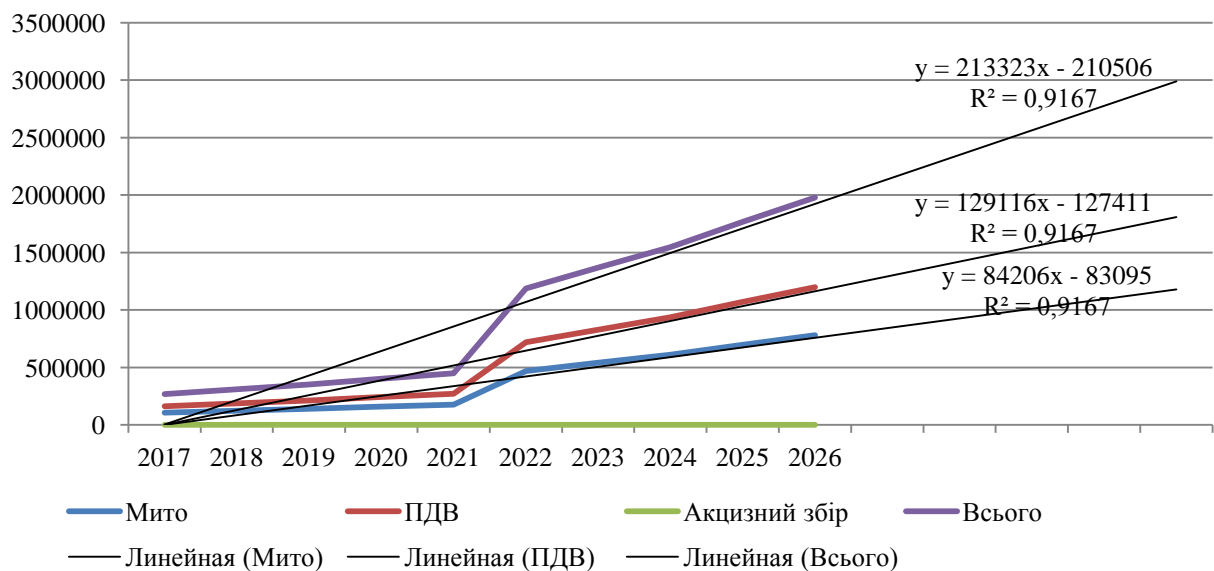

Рис. 3.26. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою продуктів рослинництва (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

У таблиці 3.16 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою деревини та виробів з деревини.

Таблиця 3.16

**Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою
деревини та виробів з деревини, тис. дол. США**

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	9224	9224	9224	9224	9224
	реалістичний	6652	6657	6660	6662	6665
	оптимістичний	13836	14574	15220	16142	16972
ПДВ	песимістичний	75636	75636	75636	75636	75636
	реалістичний	54546	54589	54610	54649	54653
	оптимістичний	113454	119505	124799	132363	139170
Акцизний збір	песимістичний	0	0	0	0	0
	реалістичний	0	0	0	0	0
	оптимістичний	0	0	0	0	0
Всього	песимістичний	84860	84860	84860	84860	84860
	реалістичний	61198	61246	61270	61294	61318
	оптимістичний	127290	134079	140019	148505	156142

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою деревини та виробів з деревини представлено на рис. 3.27.

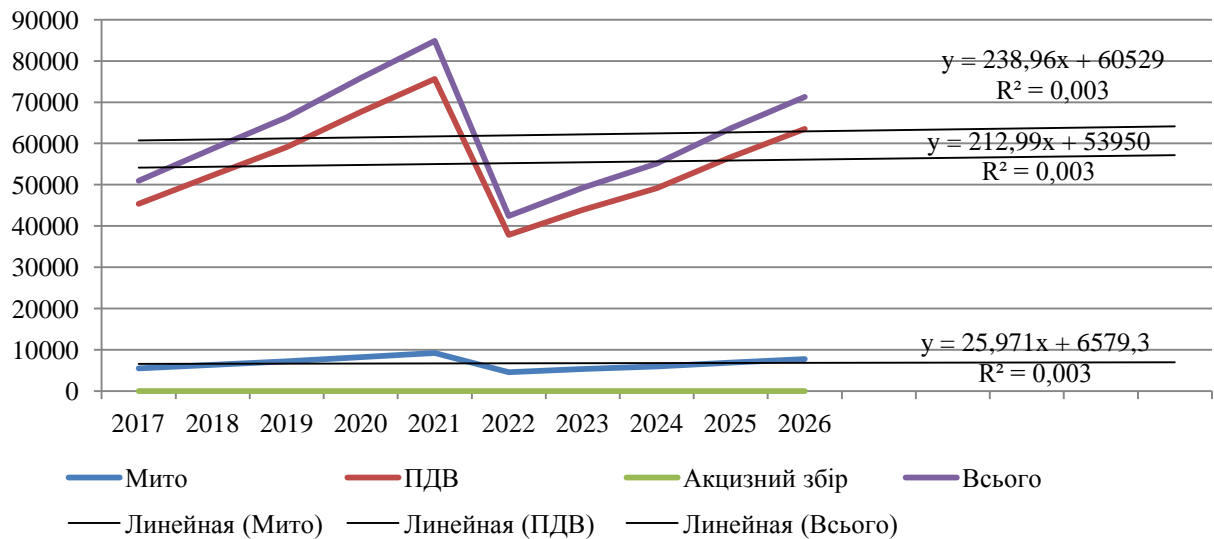

Рис. 3.27. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою деревиною та виробів з деревини (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

У таблиці 3.17 представлено результати прогнозних надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою в цілому.

Таблиця 3.17

Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою в цілому, тис. дол. США

Види надходжень до бюджету	Сценарії	2022	2023	2024	2025	2026
Мито	песимістичний	1308853	1308853	1308853	1308853	1308853
	реалістичний	1047082	1177968	1439738	1570624	1701509
	оптимістичний	2609526	3003032	3375139	3757193	4293823
ПДВ	песимістичний	3743805	3743805	3743805	3743805	3743805
	реалістичний	2995044	3369425	4118186	4492566	4866947
	оптимістичний	7464211	8589786	9654150	10746967	12281927
Акцизний збір	песимістичний	179922	179922	179922	179922	179922
	реалістичний	143938	161930	197914	215906	233899
	оптимістичний	358719	412813	463965	516484	590252
Всього	песимістичний	5232580	5232580	5232580	5232580	5232580
	реалістичний	4186064	4709322	5755838	6279096	6802354
	оптимістичний	10432456	12005632	13493254	15020644	17166002

Графічне відображення результатів реалістичного та оптимістичного сценаріїв надходжень до бюджету за умови боротьби з контрабандою в цілому представлено на рис. 3.28.

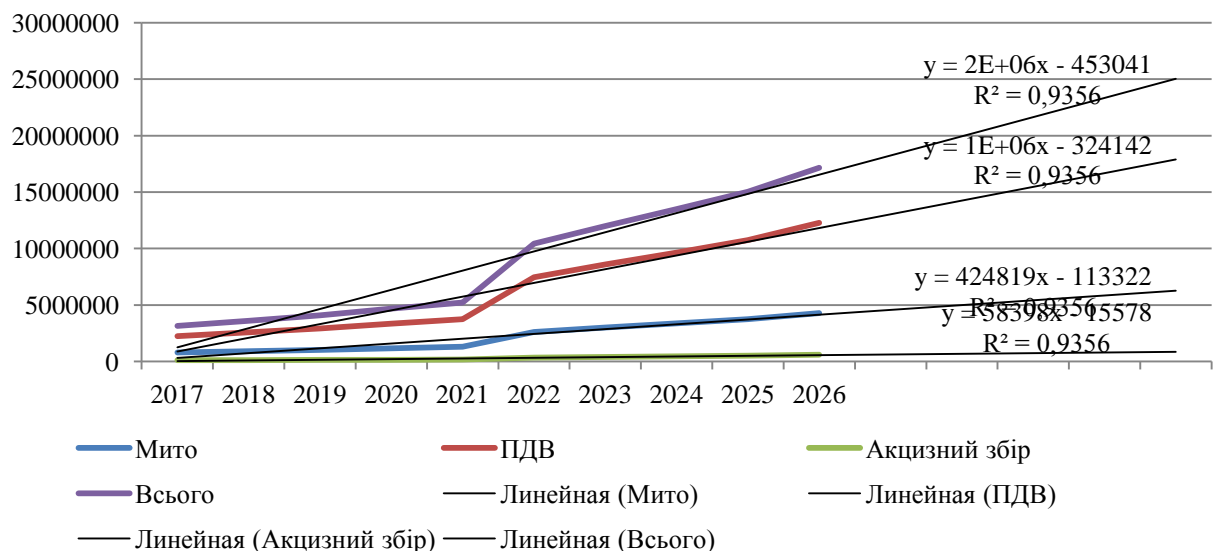

Рис. 3.28. Прогнозні надходження до бюджету за умови боротьби з контрабандою в цілому (реалістичний та оптимістичний сценарії)

Джерело: розраховано автором

Використовуючи результати оптимістичного сценарію було узагальнено прогнозні надходження до бюджету України за умови використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій (табл. 3.18).

Таблиця 3.18

Прогнозні надходження до бюджету України за використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій, %

Номенклатура за WITS секторам	2022	2023	2024	2025	2026
Продукти тваринництва	149	182	194	222	249
Хімічна галузь	380	437	494	565	632
Харчові продукти	235	271	307	350	392
Взуття	86	99	112	128	143
Паливо	122	140	159	182	203
Шкіра	127	132	136	141	146
Машини та електроніка	566	652	737	843	943
Метал	95	110	124	142	159
Мінерали	70	81	92	105	117
Різне	193	223	252	288	322
Пластик або гума	83	96	108	124	138
Камінь і скло	126	130	134	138	143
Текстиль та одяг	351	404	457	522	584
Транспорт	392	451	510	474	653
Продукти рослинництво	265	305	345	394	441
Деревина і вироби з деревини	150	158	165	175	184
Всього надходжень	3091	3571	4026	8762	5149

Результати проведеного дослідження показали, що використання технології блокчейну в процесі митного оформлення різних видів товарної продукції, матиме значний вплив на наповнення бюджету, забезпечення прозорості митних операцій, що, в свою чергу, позитивно вплине на економічну безпеку всіх учасників таких відносин.

Висновки до третього розділу

У третьому розділі дисертації запропоновано концептуальний підхід щодо удосконалення системи діагностики загроз економічній безпеці підприємства при протидії контрабанді; розроблено алгоритм створення та використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій; надано пропозиції щодо прогнозування надходжень до бюджету України за умови використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій.

1. У роботі запропоновано концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки підприємств при протидії контрабанді. Вважаємо, що основними складовими концептуального підходу є: мета, завдання, суб'єкти та об'єкти, інструменти протидії та напрями реалізації. Реалізація концептуального підходу до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді може бути здійснена на двох рівнях: на рівні державних органів (Державна митна служба України, Державна податкова служба України та ін.) в контексті забезпечення контролю за здійсненням митних операцій; на рівні підприємств, які здійснюють митні операції, в контексті забезпечення внутрішнього контролю за операціями купівлі-продажу та переміщенням товарів між різними країнами.

2. Розроблено алгоритм впровадження технологій блокчейну для забезпечення митної безпеки, який передбачає їх поетапне впровадження на державному рівні: формування переліку вхідних і вихідних масивів даних; аналіз переваг і недоліків застосування технологій блокчейну; визначення архітектури митної безпеки на базі нових технологічних можливостей; ініціалізація нормативно-правового забезпечення митної безпеки при застосуванні блокчейну; розрахунок вартості впровадження децентралізованих реєстрів, розподіл повноважень, порогові значення показників, форми звітної інформації; планування та трансформація митної безпеки; уточнення і синхронізація процесів вдосконалення митної безпеки; IT-підтримка системи контролю, безпека, прозорість, моніторинг і взаємодія окремих органів контролю.

3. Для обґрунтування необхідності впровадження технологій блокчейну на рівні Державної митної служби, було проведено SWOT-аналіз, який дозволив з'ясувати, що основними перевагами є: полегшення та прискорення процедури митного оформлення за рахунок скорочення часу, необхідного для процесів митного декларування, включаючи перевірку даних; посилення захисту інформації та забезпечить надійність її передачі органам влади країни-імпортера. Водночас, основними загрозами реалізації вказаних пропозицій є: недосконалість законодавства; високий рівень витрат на впровадження; дефіцит кваліфікованих кадрів тощо.

4. Надано пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення процесу запровадження технологій блокчейну в діяльності митних органів шляхом доповнення Митного кодексу України, Податкового кодексу України, Законів України «Про інформацію», «Про зовнішньоекономічну діяльність», а також інших нормативно-правових актів України.

5. Розроблено алгоритм створення та використання технологій блокчейну на підприємстві, який передбачає розробку внутрішніх документів, збір інформації, опис бізнес-процесів та апробацію технологій блокчейну, з подальшою можливістю практичного використання при здійсненні митних операцій. Для обґрунтування необхідності впровадження технологій блокчейну на рівні підприємств, які здійснюють митні операції, в контексті забезпечення внутрішнього контролю за операціями купівлі-продажу та переміщенням товарів між різними країнами, було проведено SWOT-аналіз, який дозволив з'ясувати, що основними перевагами є: простіше та точніше відстеження товарів при їх переміщенні між країнами; мінімізація затримок відправлення; зниження витрат за рахунок оптимізації вантажопідйомності; зменшення адміністративних витрат; більша прозорість митних операцій; простіше виявлення шахрайства тощо. Водночас до серед загроз слід назвати: відсутність універсального підходу у визначенні критеріїв для транскордонного обміну інформацією, яка буде

використовуватися різними зацікавленими сторонами; технологія блокчейну повинна бути прийнята всіма зацікавленими сторонами, щоб вона працювала належним чином. Ґрунтуючись на результатах проведеного дослідження схем контрабанди при здійсненні митних операцій, було надано пропозиції щодо нейтралізації вказаних схем з використанням технологій блокчейну, що дозволить зробити більш прозорими та безпечними операції міжнародної торгівлі.

6. Ґрунтуючись на результатах кореляційно-регресійного аналізу, було розраховано прогнозні надходження до бюджету України за умови використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій.

7. Запропонований концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді, з одного боку, дозволяє органам митного контролю своєчасно виявляти виклики і передбачати загрози, які можуть впливати на митну безпеку держави, а, з іншого – на рівні підприємств, які беруть участь у митних операціях, прагнути їх зробити більш прозорими та ефективними, забезпечуючи належний рівень економічної безпеки всіх учасників митних операцій.

8. За результатами проведеного дослідження опубліковано одну статтю у фаховому виданні [202].

ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота є завершеним науковим дослідженням, у якому вирішено наукове завдання, яке полягало у поглибленні теоретичних і методичних засад щодо протидії контрабанді для забезпечення економічної безпеки підприємств та наданні практичних рекомендацій шляхом використання технологій блокчейну для забезпечення економічної безпеки підприємств при здійсненні митних операцій. За результатами дослідження у роботі сформульовано висновки та пропозиції, що мають теоретичне і практичне значення.

1. Вивчення наукових праць та нормативно-правових актів стало основою для проведення історичного аналізу зародження та розвитку боротьби з контрабандою в Україні, починаючи з початку XIV століття по сьогоднішній день. Узагальнено основні ключові етапи боротьби з контрабандою за допомогою організаційно-структурним принципом: перший етап (1991-1996 рр.) пов'язаний зі створенням та функціонуванням Державного митного комітету України; другий етап (1996-2012 рр.) функціонування Державної митної служби України; третій етап (2012-2014 рр.) функціонування митних органів у структурі Міністерства доходів і зборів України; четвертий етап (2014-до тепер.) пов'язаний з реорганізацією Міністерства доходів і зборів Державну фіскальну службу України, до складу якої увійшли митні органи. Встановлено особливості використання програми ASYCUDA в практиці діяльності митних адміністрацій 90 країн світу, в тому числі країн Європейського союзу, котра може бути використана і в Україні для цілей торгової політики і прийняття управлінських рішень.

2. На основі вивчення науково-практичних джерел узагальнено основні підходи до визначення поняття «контрабанда», що дозволило запропонувати авторський підхід до систематизації особливостей її здійснення за такими ознаками: за інструментарієм приховання від митного контролю; за способом переміщення; за розмірами; за чисельністю учасників. Систематизовано

особливості здійснення контрабанди за такими ознаками: за інструментарієм приховання від митного контролю; за способом переміщення; за розмірами; за чисельністю учасників. Систематизовано основні чинники що призводять до поширення контрабанди, що дозволило узагальнити основні типи її здійснення (залежно від виду контрабандного товару; залежно від способу контрабанди; залежно від вартості контрабандних товарів; залежно від розміру контрабандних товарів; залежно від рівня соціальної організації).

3. Вивчення теоретичних підходів до понять «економічна безпека держави», «митна безпека» та «економічна безпека підприємств», а також особливості заходів щодо протидії контрабанді, дало змогу синтезувати їх у поняття «забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді», під яким пропонується розуміти сукупність заходів, які здійснюють органи державної влади та підприємства для ідентифікації, нейтралізації та прогнозування можливих випадків контрабанди з використанням технологій блокчейну.

4. На основі проведеного аналізу виявлено тенденції контрабандних поставок в Україну та з'ясовано, що найбільші порушення у торгівлі спостерігаються з «сусідами» України по сухопутному кордону та найбільшими торгово-економічними партнерами в зовнішніх відносинах: Польща (16,7%), Російська Федерація (15,7%), Німеччина (9,5%), Угорщина (7,1%) та Китай (3,9%). Окремо важливо відмітити, що оцінка питомої ваги Китаю в контрабандних потоках є дещо заниженою порівняно із фактичною, що пов'язано із згаданими вище «чорними» поставками.

5. З метою встановлення впливу зовнішніх та внутрішніх загроз на економічну безпеку підприємств, які здійснюють митні операції, було проведено опитування представників органів митного контролю, працівників служби економічної безпеки підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність та науковців. Всім респондентам було запропоновано відповісти на питання щодо впливу ключових факторів на економічну безпеку підприємств в цілому, а також при здійсненні митних

операцій. Так, найбільший вплив на економічну безпеку підприємств при здійсненні митних операцій мали такі загрози, як: податкове навантаження (76%) та конкуренція на ринку (68%). Найбільшу можливість контрабанди респонденти з числа представників органів митного контролю передбачають по деревині та виробам з дерева (76%), товарам хімічної галузі (60%) та транспортним засобам (55%). Працівники служби економічної безпеки підприємств відзначили у своїх відповідях виробу з каменю, гіпсу, цементу, дорогоцінне каміння (44%), продукцію тваринництва (41%) та паливні матеріали (36%). На думку науковців, які взяли участь у опитуванні, можливість контрабанди є досить значною при митних операціях щодо купівлі-продажу деревини та виробам з дерева (59%), транспортних засобів (48%) та паливних матеріалів (42%).

6. Систематизовано основні схеми проведення контрабанди при здійсненні митних операцій ("зеленка"; порожняки; перерваний; піджаки; поштова контрабанда; майданчики; недостовірне декларування), що дозволило встановити дві основні проблеми, що забезпечують життєздатність контрабанди: існуючі прогалини в законодавстві та недотримання норм діючого законодавства. Підтверджено необхідність використання нових інноваційних методів та інструментів для забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді.

7. Взявши за основу результати проведених досліджень стану забезпечення економічної безпеки економічної безпеки закладів підприємств при здійсненні митних операцій, запропоновано концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки підприємств при протидії контрабанді, який передбачає його реалізацію на макро та мікрорівнях. Основними складовими концептуального підходу є: мета, завдання, суб'єкти та об'єкти, інструменти протидії та напрями реалізації. Запропонований концептуальний підхід до забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді, з одного боку, дозволяє органам митного контролю своєчасно виявляти виклики і передбачати

загрози, які можуть впливати на митну безпеку держави, а, з іншого – на рівні підприємств, які беруть участь у митних операціях, прагнути їх зробити більш прозорими та ефективними, забезпечуючи належний рівень економічної безпеки всіх учасників митних операцій. Розроблено алгоритм впровадження технологій блокчейну для забезпечення митної безпеки, який передбачає їх поетапне впровадження на державному рівні. Для обґрунтування необхідності впровадження технологій блокчейну на рівні Державної митної служби, було проведено SWOT-аналіз, який дозволив з'ясувати, що основними перевагами та недоліками. Надано пропозиції щодо удосконалення нормативно-правового забезпечення процесу запровадження технологій блокчейну в діяльності митних органів та підприємств.

8. Розроблено алгоритм створення та використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій, який передбачає покрокове впровадження таких технологій. Для обґрунтування необхідності впровадження технологій блокчейну на рівні підприємств, які здійснюють митні операції, в контексті забезпечення внутрішнього контролю за операціями купівлі-продажу та переміщенням товарів між різними країнами, було проведено SWOT-аналіз, який дозволив з'ясувати їх основні переваги та недоліки.

9. Беручи до уваги результати проведеного дослідження схем контрабанди при здійсненні митних операцій, було надано пропозиції щодо нейтралізації вказаних схем з використанням технологій блокчейну, що дозволить зробити більш прозорими та безпечними операції міжнародної торгівлі. Ґрунтуючись на результатах кореляційно-регресійного аналізу, було розраховано прогнозні надходження до бюджету України за умови використання технологій блокчейну при здійсненні митних операцій.

Наведені в роботі напрацювання є науково-методичним інструментарієм, що може бути застосований під час розробки нормативно-правових та внутрішніх документів з питань протидії контрабанді у забезпеченні економічної безпеки підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Турчин Ю. Історична та соціальна обумовленість виникнення контрабанди на території сучасної України. *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*, 2010. №(5). С. 245-249.
2. Козлова А. В. Історичні передумови криміналізації контрабанди та корупції під час митного оформлення товарів. *Specialized and multidisciplinary scientific researches*. 2020. №5. С. 80-81.
3. Марко В. І. Поняття і суспільна небезпечність контрабанди історичний і культурних цінностей. *Митна справа*. 2010. №1. С. 45-49.
4. Антонов К. В. Протидія контрабанді: митно-правові, інформаційні та оперативно-розшукові аспекти. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск*. 2011. №2. Ч.1. С.42– 52.
5. Жеребцова Л. Ю. Орендні угоди та їх роль в управлінні митними округами на українських землях у кінці XV – другій половині XVI ст. *Економічна безпека держави в умовах інтеграції до світового співтовариства* : матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. Дніпро : АМСУ, 2005. С. 33-35.
6. Кисловский Ю.Г. Контрабанда. История и современность. Москва , 1996. 87 с.
7. Пашко П. В. Основи митної справи: навч. посібник. 2-ге вид., пер. і доп. Київ : Т-во «Знання»; КОО, 2002. 318 с.
8. Дячок О. О. Проблеми дослідження митних відносин на українських землях в середині XIV – середині XVII ст. *Митна політика України в контексті європейського вибору: проблеми та шляхи їх вирішення* : матеріали наук.-практ. конф. Дніпро : АМСУ, 2003. С. 194-196.
9. Поташнікова Г. В. Забезпечення надходжень митних зборів до державного бюджету з губерній Правобережної України у другій половині XIX – на початку XX ст. *Історія торгівлі, податків та мита*. 2007. С. 130–136.

10. Шульга І. Г. Документи митниць як джерело до вивчення торгівлі України у XVIII ст. *Архіви України*. 1975. № 6. С. 54–64.
11. Колесников К. М. Проблема регулювання торгівлі античними державами Північного Причорномор'я в джерелах та історіографії. *Історія торгівлі, податків та мита*. 2007. С. 7–23.
12. Деркач Л. Українська митниця: вчора, сьогодні, завтра: навч. посібник. 2 вид., доп. Київ : ДМСУ, 2000. 542 с.
13. Котляр М. Ф. Торговля на Україні в XIV–XV ст. *Український історичний журнал*. 1975. № 1. С. 38–47.
14. Слепченко В. Контрабанда в СССР и ее движение по районам. Москва : РИО НКВД, 1923. 115 с.
15. Лобода Ю. П. Правова традиція українського народу (Феномен та об'єкт загальнотеоретичного дискурсу). Львів : Світ, 2009. 280 с.
16. Чорний В. Україна і митна справа: історичний нарис. Київ : КВІЦ, 2000. 349 с.
17. Голобуцький В. О. Економічна історія Української СРСР. Дожовтневий період. Київ : Вища школа, 1970. 298 с.
18. Колесников К. М., Морозов О. М., Виноградов Г. М. та ін. Історія митної справи в Україні / за ред. П. В. Пашка, В. В. Ченцова ; вступне слово О. Б. Єгорова. Київ : Знання, 2006. 606 с.
19. Гончаренко О. М., Лисицин Е. М., Вагапов В. Б. Поняття національної безпеки в контексті національних інтересів України. *Наука і оборона*. 2002. № 1. С. 18–24.
20. Дячок О. Методологічні та джерелознавчі аспекти історії митних відносин на українських землях середини XIV–XVII ст. *Митна політика в Україні. Історичні та правові аспекти проблеми* : зб. наук. пр. пам'яті проф. Йосипа Леонідовича Рисіча. Дніпро : АМСУ, 2004. С. 64–78.
21. Томулець В. М. Роль і значення торгівлі у становленні та розширенні економічних зв'язків Бессарабії з українськими губерніями (1812– 1868 рр.). *Український історичний журнал*. 2005. № 5. С. 18–28.

22. Архірейський Д. В. Зміна статусу українсько-російського кордону в першій половині 1919 р. *Грані*. 2009. № 6 (68). С. 33–38.
23. Кормич Л.І. Формування митної політики як умова ефективної боротьби з контрабандою. Боротьба з контрабандою: проблеми та шляхи їх вирішення : навч. посібник. Київ, 1998. 647 с.
24. Поташнікова Г. В. Особливості контрабандного промислу на Правобережній Україні у кінці ХІХ – на початку ХХ ст. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2008. Вип. 12. С. 30–33.
25. Гай-Нижник П. Зародження митної справи в УНР (1917–1918 рр.): організація служби, основи діяльності, правові засади. *Історія торгівлі, податків та мита*. 2007. С. 146–156.
26. Валевський О.Л. Державна політика в Україні: методологія аналізу, стратегія, механізми впровадження: монографія. Київ : НІСД, 2001. 240 с.
27. Про митну справу : Закон України № 1262-ХІІ від 25 червня 1991 р., втратив чинність від 01.01.2004, підстава - 92-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1262-12#Text>.
28. Про єдиний митний тариф : Закон України № 2097-ХІІ від 5 лютого 1992 р., Втрата чинності від 01.06.2012, підстава - 4495-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2097-12#Text>.
29. На варті митних рубежів. Митна справа на Слобожанщині: 1660-1870–1992–2000 роки / за ред. П. В. Пашка. Харків : Каравела, 2000. 302 с.
30. Про Положення про Державний митний комітет України : Указ президента, № 73/95 від 20 січня 1995 р., втрата чинності від 08.02.1997, підстава - 126/97. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/73/95#Text>.
31. Про Державну митну службу України : Указ президента, № 1145/96 від 29 листопада 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1145/96#Text>.

32. Про створення регіональних митниць та митниць Державної митної служби України № 564 від 20 грудня 1996 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0564342-96#Text>.
33. Бойко В. М., Багрій-Шахматов Л. В., Попов Г. В. Історія митної справи в Україні. Київ : Вадим Карпенко, 2002. 52 с.
34. Положення про Державну митну службу України, затвердженого Указом Президента України № 582/2011 від 12 травня 2011 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/582/2011#Text>.
35. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу : Закону України № 4652-VI від 13 квітня 2012 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4652-17#Text>.
36. Про деякі заходи з оптимізації системи центральних органів виконавчої влади" № 726/2012 від 24 грудня 2012. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/726/2012#Text>.
37. Дубініна А. А., Сорокіна С. В., Зельніченко О. І. Митна справа: підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 320 с.
38. Івашова Л.М., Гнездилова О.М., Волік Н.Г. Фінансовий контроль і аудит: реалії та перспективи розвитку: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2012. 260 с.
39. Куліш А. М. Удосконалення митного законодавства України як фактор підвищення ефективності діяльності правоохоронної системи. Митне право. 2009. № 1. С. 296-300.
40. Саварець А. Український та зарубіжний досвід побудови митних органів: рекомендації для сучасної України. URL : http://radakmu.org.ua/uploads/file/-/tfd_pp_comments_-final.pdf.
41. Історія митної діяльності: Україна в європейському контексті : наукове видання / авт. кол.: К.М. Колесников (керівник авторського колективу), Д. В. Архирейський, О.О. Дячок, О.В. Морозов, С.В. Шуляк та ін. — Одеса : Пласко, 2010. 541 с.

42. Тимошенко А. В., Гальський К. Є., Макаренко А. В., Ченцов В. В. Боротьба з контрабандою в сучасній історії української митниці: колективна монографія. 2021. 144 с.
43. Бережнюк І. Г. Аналіз сучасних концепцій економічної безпеки держави. *Вісник Академії митної служби України*. 2009. № 1. С. 69–80.
44. Ченцов В. Особливості еволюції управлінської структури Державної митної служби України. URL : [http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Chentsov.pdf](http://www.dridu.dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Chentsov.pdf).
45. Єдинак В. Ю., Плєшкова Н. М., Ніжніченко С. П. Вплив митної політики на зовнішньоекономічну діяльність підприємств. *Ефективна економіка*.
46. Стирнік Г., Базилюк Я. Сучасні тенденції реалізації митної політики України. URL : <http://www.niss.gov.ua/Monitor/Juni/3.htm>.
47. Пашко П. В. Митна безпека (теорія, методологія та практичні рекомендації) : монографія. Львів : ІРД НАН України, 2009. 628 с.
48. Тимошенко А. В. Роль та місце митних органів України в забезпеченні економічної безпеки держави. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. Вип. 39. С. 86-88.
49. Мельник О. Г., Адамів М. Є., Тодощук А. В. Історія розвитку митної системи України: ключові проблеми та здобутки в умовах європейської інтеграції. *Економіка та держава*. 2018. № 10. С. 4-9. DOI : 10.32702/2306-6806.2018.10.4.
50. Ченцов В. Міжнародні стандарти модернізації митних адміністрацій. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2015. Вип. 4. С. 227.
51. Філіпенко Т. В., Філатов В. В. Правові форми співробітництва в галузі вдосконалення митного законодавства України. *Митна справа*. 2009. № 6. С. 28-34.

52. Ченцов В. Особливості еволюції управлінської структури Державної митної служби України. URL: [http://www.dridu.-dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02\(2\)/Chentsov.pdf](http://www.dridu.-dp.ua/vidavnictvo/2009/2009-02(2)/Chentsov.pdf).

53. Тимошенко А. В. Роль та місце правоохоронних підрозділів митних органів в процесі забезпечення економічної безпеки держави та створенні ефективних умов розвитку національних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Протидія контрабанді: цілі та задачі. *Актуальні питання розвитку суб'єктів господарювання в умовах економічної нестабільності*: матеріали науково-практичної конференції молодих учених. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2013.

54. Кузняк Б. Я., Свічкарь В. А. Особливості митного регулювання в країнах Європейського Союзу. *Ефективна економіка*. 2018. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6221>.

55. Молдован Е. С. Зарубіжний досвід автоматизації здійснення процедур митного контролю та митного оформлення товарів, що переміщуються через митний кордон водними транспортними засобами. *Державне управління у сфері державної безпеки та митної справи*. 2017. № 1 (16). URL : <http://customs-admin.umsf.in.ua/archive/2017/1/16.pdf>.

56. Тимошенко А., Тимошенко В., Дрьомов С. Будапештський меморандум: *pacta sunt servanda*. *Новий шлях до права* : колективна монографія / керівник авт. колективу А. О. Селіванов. Київ : Логос, 2021. С. 181-189.

57. Харкавий М. Митний пост-аудит: зарубіжний досвід та вітчизняна практика. *Світ фінансів*. 2013. № 3. С. 118–125.

58. Валуєва Л., Ковбан А. Правове регулювання митних процедур на морському транспорті. *Право і суспільство*. 2015. № 4. Ч. 3. С. 139–144.

59. Поташнікова Г. В. Особливості контрабандного промислу на Правобережній Україні у кінці XIX – на початку XX ст. *Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії*. 2008. Вип. 12. С. 30-33.

60. Найденко О.Є., Єніна А.О., Костяна О.В. Основні аспекти становлення та розвитку митної справи України. *Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. Розділ «Глобальні та національні проблеми економіки»*. 2018. Вип. 23. С. 506–511.
61. Tymoshenko A. European union experience in regulating customs operations of enterprises. *Economics, Finance and Management Review*. 2021. Issue 2(6). Pp. 43-51. DOI: <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2021-2-43>.
62. Саварець А. Український та зарубіжний досвід побудови митних органів: рекомендації для сучасної України. URL: http://radakmu.org.ua/uploads/file/-/tfd_pp_comments_-final.Pdf.
63. Ківалов С. В., Кормич Б. А. Митна політика України : підручник. Юридична література, 2001. 256 с.
64. Мазур А., Мароха В., Олійник Н., Полонський О., Ропотан О. Митне регулювання в ЄС та Україні: порівняно-правове дослідження : науково-практичний посібник. Київ : ТОВ «Ніка-Прінт», 2005. 823 с.
65. Кримінального кодексу України : Верховна рада України, редакція від 25.11.2021, підстава - 1888-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
66. Турчин Ю. Б. Особливості детермінації контрабанди підакцизних товарів. *Митна справа*. 2011. №1(73). С. 49-56.
67. Басель А. Д. Контрабанда в Украине и её влияние на безопасность страны. *Правова держава*. 2005. № 8. С. 119-122.
68. Юрченко В. О. Кримінологічна характеристика запобігання контрабанді в Україні. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції: спецвипуск*. 2017. Ч. 2. С. 209–212.
69. Литвин М. М. Прикордонна безпека України: етапи становлення, проблеми і перспективи. *Національна безпека: український вимір*. 2008. Вип. 1-2(20-21). С. 41-46.
70. Волошин В. І. Боротьба з контрабандою на прикордонних територіях як інструмент зміцнення економічної безпеки держави.

Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2014. Вип. 4. С. 56–63. URL:

[http://ird.gov.ua/sep/sep20144\(108\)/sep20144\(108\)_056_VoloshynVI.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20144(108)/sep20144(108)_056_VoloshynVI.pdf).

71. Дячкін О. П. Суспільна небезпечність контрабанди і правова відповідальність за її вчинення. *Форум права*. 2012. № 1. С. 281-288.

72. Бусол О. Ю., Ложкін В. Ю. Стан боротьби з контрабандою та порушенням митних правил в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2008. Вип. 18. С. 40-50.

73. Сіленко В.В. Кримінальна відповідальність за контрабанду: порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. Київ, 2009. 20 с.

74. Гелюта Д. Митне регулювання: особливості діяльності митних органів в Україні та зарубіжних країнах. *Науковий блог національного університету «Острозька академія»*. 2014. URL : <https://naub.oa.edu.ua/2014/mytne-rehulyuvannya-osoblyvosti-diyalnosti-mytnyhorhaniv-v-ukrajini-ta-v-zarubizhnyh-krajinah/>.

75. Авдєєв О.Р. Взаємодія органів доходів і зборів з правоохоронними та контролюючими органами у протидії контрабанді наркотичних засобів, психотропних речовин та фальсифікованих ліків. *Lex portus*. 2016. С. 124–149.

76. Сторожук О. В., Свириденко Г. М. Митно-тарифне регулювання як фактор забезпечення зовнішньоекономічної безпеки в умовах євроінтеграції. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. № 17. С. 94–98.

77. Проблема контрабанди в Україні: як змінити систему протидії? URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/problema-kontrabandy-v-ukrajini-yak-zminyty-systemu-protydyi/>.

78. Кекіш І. П. Зарубіжний досвід використання митного контролю у протидії контрабанді товарів. *Економіка та митно-правові відносини*. Вип. 11–12. 2019. С. 48–57.

79. Козлова А. В. Історичні передумови криміналізації контрабанди та корупції під час митного оформлення товарів. *Specialized and multidisciplinary scientific researches*. 2020. Volume 5. С. 80-81.
80. Морозов О.В. Історія боротьби з контрабандою в українських губерніях (остання чверть XVIII – початок XX ст.). *Грані*. 2011. № 3 (77). С. 12-16.
81. Османова Д., Жаксыбекова Ф. Контрабанда и ее влияние на развитие национальной экономики. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. №5(143). С. 426-431.
82. Формування системи митного аудиту в Україні : монографія / О. М. Вакульчик, І. Г. Бережнюк, П. В. Пашко та ін.; за заг. ред. О. М. Вакульчик. Хмельницький: ПП Мельник А.А., 2014. 208 с.
83. Хома В. О., Потушинська О. П., Пасека П. В. Сучасне розуміння контрабанди на етапі її декриміналізації. *Митна безпека*. 2013. № 2. С. 133-137.
84. Bhagwati J. Theoretical Analysis of Smuggling. *The Quarterly Journal of Economics*. 1973. Vol. 87. №2. P. 172-187.
85. Сидоренко Т. О. Сутність та ухилення від сплати податків. *Гроші, фінанси і кредит*. 2010. № 6. С. 48–52.
86. Івашова Л.М., Єдинак Т.С., Єдинак В.Ю. Основи митного пост аудиту: навч. посіб. Дніпропетровськ: АМСУ, 2011. 200 с.
87. Гнітько С. Боротьба з контрабандою в Україні у 20-ті роки. (з архівів ВУЧК–ГПУ– НКВД–КГБ). 2000. № 2/4 та ін.
88. Правова природа тіньової економіки: поняття, причини та напрями детінізації. *Вісник Львів. ун-ту, серія юрид.* Вип. 52. 2011. С. 351–357.
89. Коротун В. І. Проблеми мінімізації сплати податків в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2010. № 6. С. 21–24.
- 90.

91. Вакульчик О.М., Єдинак Т.С., Книшек О.О. Використання досвіду ЄС в побудові системи законодавчого та методичного забезпечення митного постаудиту в Україні. *Вісник Академії митної служби України. Серія: «Економіка»*. 2013. № 2 (50). С. 11-23.
92. Цимбал П. В. Особливості виявлення, розкриття та розслідування злочинів у сфері оподаткування : монографія. Ірпінь : Нац. Ун-т ДПС України, 2009. 450 с.
93. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності. Київ : Юридична практика, 2009. 923 с.
94. Омельчук О. Загальна характеристика об'єкта контрабанди. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. Випуск 35. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка. 2010. С. 435-438.
95. Новосад І. Роль митної безпеки в захисті національних інтересів держави. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2014. № 14. С. 20-25.
96. Філіпов С. О. Напрями удосконалення діяльності підрозділів охорони державного кордону щодо протидії контрабанді. *Митна справа*. 2016. №5. С. 8-13.
97. Огляд основних застосовуваних схем мінімізації податків. URL : [http:// bank-ua.com/article/961/](http://bank-ua.com/article/961/).
98. Грищенко В. Визначення вартості предметів контрабанди. *Вісник прокуратури*. 2008. №4. С.87-88.
99. Шевчук В. М. Методика розслідування контрабанди: проблеми теорії та практики. Харків : Гриф, 2003. 280 с.
100. Микитюк А. Правові засади побудови ризикоорієнтованої системи податкового аудиту державної податкової служби. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 6. С. 95–98.
101. Капустин Н. Экономическая безопасность отрасли и фирмы. *Бизнесинформ*. 1999. № 11–12. С. 45–47.

102. Власюк О. С. Теорія і практика економічної безпеки в системі науки про економіку / Нац. ін-т проблем міжнародної безпеки при Раді нац. безпеки і оборони України. К., 2008. 48 с.
103. Воробйов В. І. Методичні основи побудови комплексної системи економічної безпеки підприємства. *Наукові записки*. 2011. № 1 (19). С. 38-44.
104. Амитан В. Н., Амитан А. Г., Данко А. О. Экономическая безопасность: понятие, концепция. *Прометей*. Донецьк : Юго-Восток, 2000. 333 с.
105. Абалкин Л. И. Экономическая безопасность России : угрозы и их отражение. *Вопросы экономики*. 1994. № 12. С. 4-13.
106. Михайленко А. Механизм обеспечения экономической безопасности России. *Российский экономический журнал*. 1996. № 4. С. 33–35.
107. Гончарова В. О. Вплив тіньової економіки на економічну безпеку держави : монографія. Харків : ХНУ, 2001. 195 с.
108. Ревенко А. Проблеми формування національної економічної безпеки України. *Економіка України*. 1993. № 11. С. 15–21.
109. Шлемко В. Т., Бінько І. Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія. Київ : НІСД, 1997. 144 с.
110. Мунтіян В. І. Економічна безпека України. Київ : КВШ, 1998. 462 с.
111. Степаненко А., Герасимов М. Оцінка економічної безпеки України та її регіонів. *Регіональна економіка*. 2002. № 2. С. 39-54.
112. Жаліло Я. А. Стратегія національної безпеки України в контексті досвіду світової спільноти. Київ : Сатсанга, 2001. 224 с.
113. Основи економічної безпеки : підручник / О. М. Бандурка, В. Є. Духов, К.Я. Петрова, І.М. Черняков. Харків : НУВС, 2003. 236 с.
114. Пастернак-Таранущенко Г. Економічна безпека держави: проблеми та механізми їх розв'язання. *Вісник НАН України*. 1998. № 11–12. С. 67–71.

115. Новікова О. Ф., Покотиленко Р. В. Економічна безпека: концептуальне визначення та механізм забезпечення : монографія. Донецьк : ІЕП НАН України, 2006. 407 с.
116. Ілляшенко С. Н. Складові економічної безпеки підприємства і підходи до їх оцінки. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 3. С. 12–19.
117. Буковська О. Д., Пойда-Носик Н.Н. Економічна безпека України у контексті транс-кордонного співробітництва. *Науковий вісник Ужгородського університету. Економіка*. 2011. Вип. 32. С. 50–55.
118. Забродский В. А., Кизим Н. А. Развитие крупномасштабных экономико-производственных систем. Харьков: Бизнес Информ, 2000. 72 с.
119. Machovski H. Ost-West Handel: Entwicklung, Interessenlagen. Aussichten. Aus Politik u. Zeitgeschichte. Bonn. 1985. № 5. pp. 39-44.
120. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України від 29.10.2013 № 1277. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.
121. Пастернак-Таранушенко Г. Результаты исследования путей обеспечения экономической безопасности Украины. *Економіка України*. 1999. № 2. С. 21–28.
122. Гавловська Н. І. Вплив митних органів на економічну безпеку держави. Митна безпека. 2011. № 1–2. С. 52–56.
123. Губа М. О. Фактори підвищення ефективності здійснення державної митної справи в Україні. *Дослідження теоретичних аспектів та розробка системи оцінювання ефективності митних процедур* : матеріали науково-практичної конференції м. Хмельницький, 25 вересня 2014 р. С. 80–81.
124. Левко М. М. Системний підхід до визначення ролі та місця митної безпеки у забезпеченні економічної безпеки держави. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Випуск 15. Ч. 2. С. 16–20.

125. Пісной П. Державна митна служба України на шляху аналізу та управління митними ризиками. *Ефективність державного управління*. 2009. Вип. 18/19. С. 344-353.
126. Пашко П. В., Пісной П. Я. Митна політика та митна безпека України. *Фінанси України*. 2006. № 1. С. 74–85.
127. Тарасенко О. Соціум. Альманах соціальної історії. *Український гуманітарний огляд*. Київ : Критика, 2003. Вип. 9.
128. Суворов В.В. Інституційні аспекти модернізації митної справи в Україні. *Ефективна економіка*. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=1018>.
129. Булана В. В., Бреднак А. І., Попель С. А. Система управління ризиками в митній сфері. *Митна безпека*. 2013. №2. С. 11-16.
130. Пашко П. Умови та чинники забезпечення митної безпеки. *Митна справа*. 2010. № 1 (67). С. 5-16.
131. Шевчук С. В. Аналіз теоретико-методологічних підходів визначення поняття «митні інтереси». *Економічна наука*. 2018. № 10. С. 42–48.
132. Клян Ф. Проблемні питання правового регулювання митного контролю та митного оформлення зовнішньоекономічних операцій. *Журнал Верховної Ради України «Віче»*. URL : Режим доступу: <http://www.viche.info/journal/1553/>.
133. Козаченко Г. В., Пономарьов В. П. Економічна безпека підприємств: сутність і передумови формування. *Теорія та практика управління у трансформаційний період*. 2001. Т. 3. С. 3-7.
134. Капустин Н. П. Экономическая безопасность отрасли и фирмы. *Бизнес Информ*. 1999. № 11–12. С. 45–47.
135. Бендигов М. А. Экономическая безопасность промышленного предприятия в условиях кризисного развития. *Менеджмент в России и за рубежом*. 2000. № 2. С. 17–32.

136. Грунин О. А., Грунин С. О. Экономическая безопасность организации. СПб. и др. : Питер, 2002. 160 с.
137. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект : навч. посіб. Київ : Атіка, 2005. 432 с.
138. Ортинський В. Л., Керницький І. С., Живко З. Б. Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навч. посібник. Київ: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність». 2009. 544 с.
139. Шлыков В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия. Рязань : Алетейя, 1999. 145 с.
140. Ковалев Д. С., Сухорукова Т. Н. Экономическая безопасность предприятия. *Экономика Украины*. 1998. № 10. С. 48–52.
141. Кириченко О. А., Сідак В. С. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : монографія. Київ : Університет економіки та права «КРОК», 2008. 403 с.
142. Гладченко Т. Н. Индикаторы экономической безопасности предпринимательской деятельности. Донецк: ДОНГАУ «Менеджер», 2000. №12. С. 111–114.
143. Тимошенко А. В. Забезпечення системи економічної безпеки України в процесі реалізації державних програм розвитку митної справи. *Публічне право*. 2014. №2. С. 163-168.
144. Захаров О.І., Пригунов П.Я. Організація та управління економічною безпекою суб'єктів господарської діяльності : навчальний посібник. Київ, 2008. 257 с.
145. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект : монографія. Київ : книжкове вид-во НАУ, 2007. 436 с.
146. Ніколаюк С. І., Никифорчук Д. Й. Безпека суб'єктів підприємницької діяльності : курс лекцій. Київ : КНТ, 2005. 320с.
147. Сідак В. С. Проблеми управління економічною безпекою суб'єктів господарювання : монографія. Київ : Крок, 2008. 403 с.

148. Фомин А. М. Мировой бизнес и политическая власть. *Экономическая безопасность государства*. 2010. Т.8. № 3(24). С. 71–79.
149. Ярова Ю.О. Структура економічної безпеки підприємства в умовах кризи. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2016. № 13. С. 257–263.
150. Пуйда Г. В. Комплексний аналіз філософсько-економічної дефініції «інтелектуальна безпека підприємства». *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27. № 4. С. 264.
151. Манцуров І. І., Нусінова О. В. Побудова ієрархічної структури складових економічної безпеки підприємства. *Ефективна економіка*. 2011. №9. URL : <http://www.economy.nauka.com.ua/?n=9&y=2011>.
152. Одинцов А. А. Економічна і інформаційна безпека підприємництва : навч. посіб. Москва : Академія, 2006. 336 с.
153. Основы экономической безопасности. (Государство, регион, предприятие, личность) / Под ред. Е. А. Олейникова. Москва : ИнтелСинтез, 1997. 288 с.
154. Дьяченко О. А. Інноваційна складова економічної безпеки підприємства. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2015. № 12. С. 175.
155. Сумець О. М., Тумар Б. М. Стратегії сучасного підприємства та його економічна безпека: навч. посібник. Київ : Хай-Тек Прес, 2008. 400 с.
156. Забродский В., Капустин Н. Теоретические основы оценки экономической безопасности отрасли и фирмы. *Бизнес-информ*. 1999. № 15–16. С. 35–37.
157. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізм зміцнення : монографія. Львів: Вид-во ТзОВ «Ліга Прес», 2008. 385 с.
158. Барановський О.І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення). Київ : Національний торговельно-економічний університет, 2014. 759 с.

159. Ткачук Г.Ю. Еволюція підходів до визначення сутності економічної безпеки підприємства. *Молодий вчений*. 2015. № 2(17). С. 110–113.
160. Воловельская И.В. Основные типы и характеристика негативного воздействия на экономическую безопасность предприятия. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. Вип. 29. Х. : УкрДАЗТ, 2010. С. 317-320.
161. Дацків Р. М. Економічна безпека держави в умовах глобальної конкуренції. Львів : Центр Європи, 2006. 159 с.
162. Вовк В. В. Формування системи економічної безпеки підприємства. URL : http://confcontact.com/2014_04_25_ekonomika_i_menedgment/tom2/10_Vovk.htm.
163. Зубок М. І. Економічна безпека суб'єктів підприємництва: навчальний посібник. – К. : Знання, 2012 226 с.
164. Іванюта Т. М., Заїчковський А. О. Економічна безпека підприємства : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 256 с.
165. Олешко Т. І., Пазюра Я. В. Формування системи забезпечення економічної безпеки на підприємстві. *Науковий вісник Донбаської державної машинобудівної академії*. 2017. №3. С. 127–132.
166. Егоров И. Ю. Инновационная Украина -2020: основные положения национального доклада. *Экономика Украины*. 2015. №9. С. 4-18
167. Олійничук О. І. Технологія діяльності аналітиків із питань економічної безпеки підприємства. *Економіка та управління підприємствами*. 2020. Вип. 39. С. 201–206.
168. Сосновська О. О., Житар М. О. Економічна безпека підприємства: сутність та ознаки забезпечення. *Облік і фінанси*. 2018. №3 (81). С. 124–132. URL: [https:// core.ac.uk/download/pdf/185262433.pdf](https://core.ac.uk/download/pdf/185262433.pdf).
169. Ярова Ю. О., Артеменко Л. П. Структура економічної безпеки підприємства в умовах кризи. *Економічний вісник Національного технічного*

університету України «Київ. політех. ін-т». 2016. №13. С. 257–263. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukri_2016_13_39 (дата звернення: 18.06.2021).

170. Моделювання економічної безпеки: держава, регіон, підприємство/ Геєць В. М., Кизим М. О., Клебанова Т. С., Черняк О. І. та ін.; За ред.Геєця В.М.: монографія. Харків: ВД “ІНЖЕК”, 2006. 240 с.

171. Тулуб О. М. Особливості формування та функціонування системи економічної безпеки інституцій бізнесу та підприємництва за видами економічної діяльності. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Випуск 16. URL : <http://global-national.in.ua/archive/16-2017/100.pdf>.

172. Андрушків Б. М., Малюта Л. Я., Погайдак О. Б. Адаптивна структурно-компонентна модель забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економічний аналіз*. 2016. Том 25. № 2. С. 42-50. URL : <http://dspace.tneu.edu.ua/bitstream/316497/8333/1/7.pdf>.

173. Шлыков В. В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия. СПб: Алтея, 1999. 315 с.

174. Бендиков М. А., Джамай Е.В. Совершенствование диагностики финансового состояния предприятия промышленного предприятия. *Менеджмент в России и за рубежом*. 2001. № 5. С. 80-95.

175. Гладченко Т. Н. Индикаторы экономической безопасности предпринимательской деятельности. Донецк: ДОНГАУ «Менеджер». 2000. №12. С.111-113.

176. Камлик М. І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навч. посіб. Київ : Атіка, 2005. 432 с.

177. Коваленко К. В. Основи створення комплексної системи економічної безпеки підприємства: теоретичний аспект. *Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган - Барановського*. 2008. № 3. С. 134–139.

178. Сосновська О. О., Житар М. О. Економічна безпека підприємства: сутність та ознаки забезпечення. *Облік і фінанси*. 2018. № 3. С. 124-132. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2018_3_18.

179. Грунин О. А., Грунин С. О. Экономическая безопасность организации : учеб. пособие. СПб. : Питер, 2002. 160 с.
180. Тамбовцев В. Л. Теории институциональных изменений : учеб. пособие. Москва : Инфра-М, 2009. 160 с.
181. Осовська Г. В., Осовський О. А. Основи менеджменту: навч. посібник. Київ : «Кондор», 2006. 664 с.
182. Экономическая и национальная безопасность: учебник / под ред. Е.А. Олейникова. Москва : «Экзамен», 2005. 768 с.
183. Варналій З.С. Економічна безпека : навч. посіб. Київ : Знання, 2009. 647 с.
184. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия. Киев : Эльга, Ника-Центр, 2004. 784 с.
185. Папехин Р. С. Факторы финансовой устойчивости и безопасности предприятия : автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. эк. наук : 08.00.10 / Р.С. Папехин. Волгоград, 2007. 21 с.
186. Бойко А. О., Єпіфанов А. О. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування. *Вісник Сумського державного університету. Серія Економіка*. 2018. № 3. С. 65-75. DOI: 10.21272/ 1817-9215.2018.3-10.
187. Фоміна М. В. Проблеми економічно безпечного розвитку підприємств: теорія і практика: монографія. Донецьк: ДонДУЕТ, 2005. 140 с.
188. Барановський О.І. Фінансова безпека: монографія. Київ : Фенікс, 1999. С. 9.
189. Ніколаюк С. І., Никифорчук Д. Й. Безпека суб'єктів підприємницької діяльності : курс лекцій. Київ : КНТ, 2005. 320 с.
190. Tymoshenko A., Tymoshenko V., Dromov S. On the question of the legal aspect of the stay of units of the armed forces of another state on the territory of Ukraine. *AD ALTA Journal of interdisciplinary research*. 2021. Vol. 11. Issue 2. Special issue XX. Pp. 58-63.

191. Тимошенко А. В. Роль митних органів України в протидії контрабанді наркотиків. *Виклики та потреби бізнесу XXI століття: Матеріали Третьої міжнародної науково-практичної конференції*. Київ : Український союз промисловців та підприємців, 2012.
192. Турчин Ю. Б. Особливості детермінації контрабанди підакцизних товарів. *Митна справа*. 2011. №1(73). С. 49-56.
193. Офіційний сайт Асоціації підприємств інформаційних технологій України. URL : <https://apitu.org.ua/node/119>.
194. Офіційний сайт «Конкурент». URL : <https://konkurent.ua/publication/18490/ak-cherez-ukrayinu-perevozyat-kontrabandu-shemi-/>
195. Проблема контрабанди в Україні: як змінити систему протидії? URL : <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/problema-kontrabandy-v-ukrayini-yak-zminyty-systemu-protydiyi/>.
196. Офіційний сайт Mind. URL : <https://mind.ua/publications/20200978-pidzhaki-modni-brokeri-ta-shche-5-topovih-kontrabandnih-shem>.
197. Порівняльний аналіз фіскального ефекту від застосування інструментів уникнення оподаткування в Україні: нові виклики. URL : https://case-ukraine.com.ua/content/uploads/2020/09/CASE_Tax-avoidance.pdf.
198. ЗВІТ про результати аудиту ефективності діяльності Державної фіскальної служби України, Державної податкової служби України та Державної митної служби України за 2020 р. URL : https://fileview.fwdcdn.com/?url=https%3A%2F%2Fmail.ukr.net%2Fapi%2Fpublic%2Ffile_view%2Flist%3Ftoken%3DwAwEjsK-IKohyPB13DrWU-XCiREmwG36r7aHw5cccgwCo3KLHKymMud3P4jZakHGEj-FePtUEvY-e8kylMIEFHwZbJhzkmzzfNYY-Q%253AcKgk6_ZXVsnrq8uw%26r%3D1639258464815&default_mode=view&lang=uk#start=0.
199. ЗВІТ про результати аудиту ефективності виконання органами Державної фіскальної служби України повноважень у сфері державної

митної справи та боротьби з правопорушеннями під час застосування митного законодавства за 2017 р. URL : http://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2017/12-3_2017/zvit_12-3_2017.pdf.

200. Тимошенко А. В. Характеристика сучасних контрабандних схем. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. №2(62). С. 109-114. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-62-109-114>

201. Тимошенко А. В. Ефективна боротьба з корупцією – запорука мінімізації та подолання контрабанди. *Віче*. 2014. № 18. С. 29-32

202. Тимошенко А. В. Формулювання національної системи попередження та протидії контрабанді в контексті становлення ринкових відносин і забезпечення економічних інтересів держави. *Зовнішня торгівля. Економічна безпека*. 2012. Вип. 9. С. 104-110.

203. Давидова І. Технологія блокчейн: перспективи розвитку в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chac_2017_26_10.

204. Форсайт Віртуальні активи в Україні - 2030. Підсумковий звіт. URL:

https://cms.thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/%D0%A4%D0%BE%D1%80%D1%81%D0%B0%D0%B8%CC%86%D1%82_%D0%92%D1%96%D1%80%D1%82%D1%83%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D1%96_%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%B8_%D0%B2_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%96%CC%88%D0%BD%D1%96_%E2%80%942030_%D0%9F%D1%96%D0%B4%D1%81%D1%83%D0%BC%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B8%CC%86_%D0%B7%D0%B2%D1%96%D1%82.pdf.

205. Офіційний сайт Кабінету Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/>.

206. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики. URL : <https://minagro.gov.ua/ua>

207. Офіційний сайт Асоціація «Блокчейн України». URL : <https://bau.ai/>

208. Офіційний сайт Міністерства цифрової трансформації. URL : <https://thedigital.gov.ua/>.
209. Про віртуальні активи : проект закону. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1031-20#Text>.
210. Цивільний кодекс України : Закон України. Редакція від 28.10.2021, підстава - 1174-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
211. Митний кодекс України: Закон України. Редакція від 21.11.2021, підстава - 1619-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>
212. Податковий кодекс України : Закон України. Редакція від 21.11.2021 р. підстава - 1617-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
213. Про інформацію Закон України. Редакція від 16.07.2020, підстава - 692-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
214. Про зовнішньоекономічну діяльність: Закон України. Редакція від Редакція від 01.08.2021, підстава - 1591-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text>.
215. Гуліта А. П., Родіонов А. М. Використання технології blockchain для ідентифікації. Url: <http://ela.kpi.ua/bitstream>.
216. Дроздов А. Основні стандарти систем управління. URL: http://www.finsec.ru/docs/2009/finsec_presentation.
217. Manuel, S. and Andrews, S., Blockchain technology: Is 2016 the year of the blockchain? URL: <https://blogs.thomsonreuters.com/answerson/blockchain-technology/#sources>.
218. Gonzalez A., 2015, Bitcoin: A New Supply Chain Operating System?, URL: <http://talkinglogistics.com/2015/01/26/bitcoin-new-supply-chain-operating-system/>.
219. Mihaela Belu Application of Blockchain in International Trade: An Overview. 2019.

220. Banca Central Europeană, Cum ar putea transforma noua tehnologie piețele financiare? URL: https://www.ecb.europa.eu/explainers/tell-me-more/html/distributed_ledger_technology.ro.html.
221. Leloup P., Blockchain. La révolution de la confiance, Ed. Eyrolles. 2017.
222. Buterin V. On Public and Private Blockchains. URL: <https://blog.ethereum.org/2015/08/07/on-public-and-private-blockchains/>
223. Popa I., Belu M. Afaceri internaționale. Tehnica operațiunilor de export-import, ASE, București.
224. Popa I., Tehnica operațiunilor de comerț exterior, Editura Economică, București. 2008.
225. Belu M. G., Logistica- factor de competitivitate, *The Romanian Economic Journal*, 2008. Vol. 11 (28), pp. 197-209. URL : <http://www.rejournal.eu/sites/rejournal.versatech.ro/files/articole/2014-04-17/2202/je202820belu.pdf>.
226. Jan Bartodziej C. The Concept Industry 4.0 An Empirical Analysis of Technologies and Applications in Production Logistics, Editura Springer Fachmedien Wiesbaden GmbH. 2017.
227. Hackius N., Petersen M., Blockchain in Logistics and Supply Chain: Trick or Treat? 2017. URL : https://tubdok.tub.tuhh.de/bitstream/11420/1447/1/petersen_hackius_blockchain_in_scm_and_logistics_hicl_2017.pdf.
228. Williams R. & Gerber, J., Could Make Supply Chains More Transparent, 2015. URL : <http://www.coindesk.com/how-bitcoins-technology-could-make-supplychains-more-transparent/>.
229. Dobrovnik M., Herold D., Fürst E., Kummer S., Blockchain for and in Logistics: What to Adopt and Where to Start, 2018. URL : <https://www.mdpi.com/2305-6290/2/3/18/pdf>
230. IBM, Open global trade digitization platform. URL : <https://www-01.ibm.com/common/ssi/cgi-bin/ssialias?htmlfid=02016702USEN>.

231. Ganne E. Can Blockchain revolutionize international trade?, World Trade Organization 2018. URL : https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/blockchainrev18_e.pdf
232. World Trade Organization. Trade Finance and SMEs – Bridging the Gaps in Provision, Geneva: WTO. 2016. URL : https://www.wto.org/english/res_e/booksp_e/tradefinsme_e.pdf
233. Groenfeldt T. European Banks Form Blockchain Consortium For SMEs, Forbes, 28 June. URL : <https://www.forbes.com/sites/tomgroenfeldt/2017/06/28/7-european-banks-form-blockchain-consortium-for-smes/#e681e6d38181>.
234. Wawryszak B. Aplicații practice ale tehnologiei blockchain în transport și logistică, 2018. URL : <https://trans.info/ro/aplicatii-practice-ale-tehnologiei-blockchain-in-transport-si-logistica-116701>.

ДОДАТОК А

**МІНІСТЕРСТВО
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
УКРАЇНИ**

вул. Богомольця, 10, м. Київ, 01601,
тел. 256-03-33, www.mvs.gov.ua

09.09.2021 № 473/9

На № _____ від _____

Спеціалізованій вченій раді
по захисту дисертацій зі
спеціальності
21.04.02 – економічна безпека
суб'єктів господарської діяльності

Щодо використання окремих
пропозицій

ДОВІДКА

про використання окремих пропозицій, що містяться у дисертаційній роботі Тимошенка Андрія Володимировича на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності на тему:
«Протидія контрабанді у забезпеченні економічної безпеки підприємств»

На засіданні Комітету з питань правоохоронної діяльності Верховної ради України було розглянуто пропозиції Тимошенко А.В. щодо удосконалення системи діагностики загроз економічній безпеці підприємств при протидії контрабанді, які передбачають створення паспорту загроз, що дозволяє ідентифікувати такі загрози, на різних етапах діяльності підприємства.

Подані пропозиції можуть бути враховані при внесенні змін до Митного Кодексу України в контексті ідентифікації загроз при експортно-імпортних операціях підприємств.

Вважаємо наукову роботу, що проведена в межах даного наукового дослідження плідною та корисною, як з точки зору теорії, так і практики своєчасного виявлення та попередження загроз економічній безпеці держави та суб'єктів господарювання.

Перший заступник Міністра

ЄВГЕНІЙ ШІН

**ДЕРЖАВНА МИТНА СЛУЖБА УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКА МИТНИЦЯ**

вул. Княгині Ольги, 22, м. Дніпро, 49038, тел.: (056) 373-19-10, факс: (056) 373-19-12
E-mail: dn.post@customs.gov.ua, код згідно з ЄДРПОУ ВП: 43971371

від 03.09.2021 р. № 1174-9 На № _____ від _____ 20__ р.

Спеціалізованій вченій раді
по захисту дисертацій зі спеціальності
21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності

ДОВІДКА

про використання окремих пропозицій, що містяться у дисертаційній роботі
Тимошенка Андрія Володимировича на здобуття наукового ступеня кандидата
економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів
господарської діяльності на тему:
«Протидія контрабанді у забезпеченні економічної безпеки підприємств»

Довідка про впровадження засвідчує, що науково-практичні результати дисертаційного дослідження Тимошенка А.В. щодо удосконалення інструментарію оцінювання впливу контрабанди на економічну безпеку підприємств та держави, мають науково-практичне значення.

Подані Тимошенком А.В. пропозиції можуть бути прийняті до практичного застосування з метою виявлення загроз та ризиків у економічній сфері для протидії контрабанді при здійсненні митних операцій підприємствами України.

Засвідчуємо високий рівень проведених теоретичних та практичних розробок автора та їх актуальність для забезпечення економічної безпеки підприємств шляхом протидії контрабанді.

Начальник Дніпровської митниці

Олексій МУЖЕВ

ЕДРПОУ 21704946
04119, м. Київ, вул. Юрія Ілленка 83-Д, а/с 25
тел. (044) 390-08-82
WWW.APPU.ORG.UA

**АСОЦІАЦІЯ
ПЛАТНИКІВ
ПОДАТКІВ
УКРАЇНИ**

Info-appu@ukr.net

27.08.2019 № 549

НА _____ ВІД _____

Спеціалізованій вченій раді
по захисту дисертацій зі спеціальності
21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності

ДОВІДКА

про використання окремих пропозицій, що містяться у дисертаційній роботі
Тимошенка Андрія Володимировича на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека
суб'єктів господарської діяльності на тему:
«Протидія контрабанді у забезпеченні економічної безпеки підприємств»

Довідка про впровадження засвідчує, що науково-практичні результати дисертаційного дослідження Тимошенка А.В. щодо протидії контрабанді у забезпеченні економічної безпеки підприємств, мають науково-прикладне значення і були використані в діяльності Асоціації платників податків України задля становлення взаємозв'язку між контрабандою та податковим навантаженням підприємств, які здійснюють експортно-імпорتنі операції.

Зокрема, запропонований концептуальний підхід щодо удосконалення системи діагностики загроз економічній безпеці підприємства при протидії контрабанді може бути використаний для підготовки рекомендацій щодо внесення змін та доповнень до Податкового Кодексу України в частині оподаткування експортно-імпорتنих операцій.

Президент АППУ

Грігол КАТАМАДЗЕ
к.ю.н.

30.09.2021 № 01/7249

На № _____ від _____

Спеціалізованій вченій раді
по захисту дисертацій зі спеціальності
21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності

ДОВІДКА

про використання окремих пропозицій, що містяться у дисертаційній роботі Тимошенка Андрія Володимировича на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності на тему:
«Протидія контрабанді у забезпеченні економічної безпеки підприємств»

Видана здобувачу кафедри управління фінансово-економічною безпекою ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» Тимошенко Андрію Володимировичу про те, що представники керівництва, фінансового відділу та служби безпеки Акціонерного товариства «Фармак» взяли участь в опитуванні, яке він проводив в межах своєї дисертації на тему: «Протидія контрабанді у забезпеченні економічної безпеки підприємств». Актуальність та перспективність практичного впровадження результатів дослідження показало можливість діагностики загроз економічній безпеці підприємств задля протидії контрабанді. Участь в опитуванні допоможе виявити слабкі та сильні сторони підприємства при здійсненні ним експортно-імпортних операцій.

Виконавчий директор

Костюк В.Г.

0026008

Акціонерне товариство «ФАРМАК» | 04080, Україна, м. Київ, вул. Кирилівська, 63
тел.: +38 (044) 239-19-40 | +38 (044) 496-87-87
e-mail: farmak@farmak.ua | www.farmak.ua

Ми робимо доступним лікування
сучасними, якісними та ефективними
лікарськими препаратами!

«Хенкель Баутехнік (Україна)»
Товариство з обмеженою відповідальністю з іноземними інвестиціями
Ідентифікаційний код: 21685172

№614/к від 31.08.2019р.

Спеціалізованій вченій раді
по захисту дисертацій зі спеціальності
21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності

ДОВІДКА

про використання окремих пропозицій, що містяться у дисертаційній роботі Тимошенка Андрія Володимировича на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності на тему:
«Протидія контрабанді у забезпеченні економічної безпеки підприємств»

Видана здобувачу кафедри управління фінансово-економічною безпекою ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК» Тимошенко Андрію Володимировичу про те, що представники керівництва, фінансового відділу та служби безпеки ТОВ «Хенкель Баутехнік» (Україна) взяли участь в опитуванні, яке він проводив в межах своєї дисертації на тему: «Протидія контрабанді у забезпеченні економічної безпеки підприємств». Актуальність та перспективність практичного впровадження результатів дослідження показало можливість діагностики загроз економічній безпеці підприємств задля протидії контрабанді. Участь в опитуванні допоможе виявити слабкі та сильні сторони підприємства при здійсненні ним експортно-імпортних операцій.

Керівник підрозділу з безпеки
ТОВ «Хенкель Україна»

А.М.Ломачевський

Адреса:
вул. Новопромислова, 2,
м. Вінгород, Київська обл.,
07301, Україна

Контакти:
Телефон: +38 044 247 62 00
Сайт: www.ceresit.ua

Банківські реквізити:
IBAN UA523005840000026003200608003
АТ «Спібанк», м. Київ
МФО 300584

Інші реквізити:
Код ЄДРПОУ: 21685172
ІПН: 216851710087

УНІВЕРСИТЕТ "КРОК"

Україна, м. Київ, 03113,
 вул. Табірна, 30-32, а/с 65
 Тел.: (044) 455-57-57, 455-58-88, 455-56-66
 Тел./факс: (044) 456-84-28
 krok@krok.edu.ua

№ 25-13-9 від 25 червня 2021 року

ДОВІДКА

про використання окремих пропозицій, що містяться у дисертаційній роботі Тимошенка Андрія Володимировича на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 21.04.02 – економічна безпека суб'єктів господарської діяльності на тему: «Протидія контрабанді у забезпеченні економічної безпеки підприємств»

Результати дисертаційного дослідження Тимошенка Андрія Володимировича на тему: «Протидія контрабанді у забезпеченні економічної безпеки підприємств» були впроваджені у навчальний процес на кафедрі управління фінансово-економічною безпекою Навчально-наукового інституту менеджменту безпеки Університету економіки та права «КРОК».

Основні положення дисертаційного дослідження були впроваджені в навчальний процес з підготовки магістрів за спеціальністю 073 «Менеджмент», освітня програма «Управління фінансово-економічною безпекою» при вивченні навчальних дисциплін «Організація та управління системою фінансово-економічної безпеки» та «Організація та управління інформаційно-аналітичним забезпеченням безпеки підприємства». Використовуються для підготовки навчально-методичної документації та проведення лекційних, практичних та семінарських занять.

Ректор

Сергій ЛАПТЄВ

ДОДАТОК Б

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Tymoshenko A., Tymoshenko V., Dromov S. On the question of the legal aspect of the stay of units of the armed forces of another state on the territory of Ukraine. *AD ALTA Journal of interdisciplinary research*. 2021. Vol. 11. Issue 2. Special issue XX. Pp. 58-63 (**Web of sciences**) (0,61 д. а.). *Особистий внесок автора полягає у наданні пропозицій щодо правового врегулювання міжнародних відносин Укркіни з іншими державами та становить 0,21 др. арк.*
2. Tymoshenko A. European union experience in regulating customs operations of enterprises. *Economics, Finance and Management Review*. 2021. Issue 2(6). Pp. 43-51. DOI: <https://doi.org/10.36690/2674-5208-2021-2-43> (0,78 д. а.)
3. Тимошенко А. В. Характеристика сучасних контрабандних схем. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. №2(62). С. 109-114. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-62-109-114> (0,55 д. а.)
4. Тимошенко А. В. Протидія контрабандним явищам в Україні: перспективи мінімізації. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2021. №1(61). С. 209-218. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-61-209-218> (0,74 д. а.)
5. Тимошенко А. В. Формулювання національної системи попередження та протидії контрабанді в контексті становлення ринкових відносин і забезпечення економічних інтересів держави. *Зовнішня торгівля. Економічна безпека*. 2012. Вип. 9. С. 104-110 (0,63 д. а.)

праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Тимошенко А. В. Роль митних органів України в протидії контрабанді наркотиків. *Виклики та потреби бізнесу XXI століття: Матеріали Третьої міжнародної науково-практичної конференції*. Київ : Український союз промисловців та підприємців, 2012 (0,12 д. а.)

7. Тимошенко А. В. Роль та місце правоохоронних підрозділів митних органів в процесі забезпечення економічної безпеки держави та створенні ефективних умов розвитку національних суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Протидія контрабанді: цілі та задачі. *Актуальні питання розвитку суб'єктів господарювання в умовах економічної нестабільності*: матеріали науково-практичної конференції молодих учених. Київ : ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2013 (0,11 д. а.).

праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

8. Тимошенко А. В., Гальський К. Є., Макаренко А. В., Ченцов В. В. Боротьба з контрабандою в сучасній історії української митниці: колективна монографія. 2021. 144 с. (9,88 д. а.). *Особистий внесок автора полягає у оцінці загроз через поширення транснаціональної контрабанди та наданні пропозицій щодо її мінімізації, та становить 3,27 д. а.*

9. Тимошенко А., Тимошенко В., Дрьомов С. Будапештський меморандум: *pacca sunt servanda. Новий шлях до права* : колективна монографія / керівник авт. колективу А. О. Селіванов. Київ : Логос, 2021. С. 181-189 (10,2 др. арк.). *Особистий внесок автора полягає у дослідженні правової природи Будапештського меморандуму та становить 0,32 д. а.*

10. Тимошенко А. В. Забезпечення системи економічної безпеки України в процесі реалізації державних програм розвитку митної справи. *Публічне право*. 2014. № 2. С. 163-168 (0,51 д. а.).

11. Тимошенко А. В. Ефективна боротьба з корупцією – запорука мінімізації та подолання контрабанди. *Віче*. 2014. № 18. С. 29-32 (0,43 д. а.)

12. Тимошенко А. В. Роль та місце митних органів України в забезпеченні економічної безпеки держави. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. Вип. 39. С. 86-88 (0,47 д. а.).

ДОДАТОК В

Таблиця В.1

Об'єм контрабанди в розрізі 16 товарних груп в період з 2017-2021 рр., млн.дол.

Контрабанда	2017		2018		2019		2020		2021		2017/ 2018	2018/ 2019	2019/ 2020	2020/ 2021
	млн.	%	млн.	%	млн.	%	млн.	%	млн.	%				
Продукти тваринництва	440,9	23,46	507,8	23,46	574,2	23,46	656,4	23,46	734,3	23,46	66,9	66,40	82,20	77,90
Хімічна галузь	1484,0	6,97	1709,04	6,97	1932,6	6,97	2209,5	6,97	2471,8	6,97	225,04	223,56	276,90	262,30
Харчові продукти	559,5	18,48	644,4	18,49	728,6	18,49	833,0	18,48	931,8	18,49	84,90	84,20	104,4	98,80
Взуття	273,6	37,80	315,2	37,80	356,3	37,81	407,4	37,80	455,7	37,81	41,60	41,10	51,10	48,30
Паливо	334,8	30,89	385,6	30,90	436,0	30,89	498,4	30,90	557,6	30,90	50,80	50,40	62,40	59,20
Шкіра	118,1	87,59	136,0	87,61	153,8	87,59	175,8	87,61	196,7	87,59	17,90	17,80	22,00	20,90
Машина та електроніка	2212,8	4,67	2548,9	4,67	2881,8	4,67	3294,6	4,67	3685,7	4,67	336,10	332,9	412,80	391,10
Метали	372,1	27,80	428,6	27,80	484,6	27,80	554,0	27,80	619,8	27,79	56,50	56,00	69,40	65,80
Мінерали	318,9	32,43	367,4	32,43	615,4	21,89	474,9	32,43	531,2	32,43	48,50	248,00	-130,5	56,30
Різне	755,3	13,69	870,0	13,69	983,6	13,69	1124,5	13,69	1258,0	13,69	114,70	113,60	140,90	133,50
Пластик або гума	324,3	31,89	373,6	31,89	422,4	31,89	482,9	31,89	540,2	31,89	49,30	48,80	60,50	57,30
Камінь і скло	100,9	102,52	116,3	102,45	131,5	102,44	150,3	102,47	168,1	102,49	15,90	15,20	18,80	17,80
Текстиль та одяг	1018,8	10,15	1173,5	10,15	1326,8	10,15	1516,8	10,15	1696,9	10,15	154,70	153,30	190,00	180,10
Транспорт	1100,6	9,39	1267,7	9,39	1433,3	9,39	1638,6	9,39	1833,1	9,39	167,10	165,60	205,30	194,50
Продукти рослинництва	708,6	14,59	816,2	14,59	922,8	14,59	1055,0	14,59	1180,2	14,59	107,60	106,60	132,20	125,20
Деревина і вироби з деревини	221,5	46,70	255,2	46,69	288,5	46,69	329,8	46,70	369,0	46,69	33,70	33,30	41,30	39,20
Всього контрабандні поставки в Україну	10344,7		11915,7		13471,9		15401,9		17230,2		1571,0	1556,2	1930,0	1828,3

Об'єм контрабанди в розрізі ТОП-20 країн партнерів 2017-2021 роки, млн. дол.

Контрабанда	2017	2018	2019	2020	2021	2017/2018	2018/2019	2019/2020	2020/2021
Польща	1723,4	1985,2	2244,4	2566,0	2870,6	261,8	259,2	321,6	304,6
Російська Федерація	1620,4	1866,4	2110,2	2412,5	2698,9	246,0	243,8	302,3	286,4
Німеччина	983,3	1132,7	1280,6	1464,1	1637,9	149,4	147,9	183,5	173,8
Угорщина	732,0	843,2	953,3	1089,9	1219,3	111,2	110,1	136,6	129,4
Китай	399,5	460,2	520,3	594,8	665,4	60,7	60,1	74,5	70,6
Чехія	381,6	439,5	496,9	568,1	635,5	57,9	57,4	71,2	67,4
Швеція	380,0	437,7	494,9	565,8	633,0	57,7	57,2	70,9	67,2
Нідерланди	354,7	408,5	461,9	528,1	590,7	53,8	53,4	66,2	62,6
Болгарія	301,6	347,4	392,7	449,0	502,3	45,8	45,3	56,3	53,3
Індонезія	297,2	342,4	387,1	442,5	495,1	45,2	44,7	55,4	52,6
Республіка Корея	254,7	293,4	331,7	379,2	424,3	38,7	38,3	47,5	45,1
Бельгія	251,3	289,5	327,3	374,2	418,7	38,2	37,8	46,9	44,5
Данія	240,5	277,0	313,2	358,1	400,6	36,5	36,2	44,9	42,5
Туреччина	211,1	243,2	275,0	314,3	351,7	32,1	31,8	39,3	37,4
Білорусь	210,5	242,5	274,2	313,4	350,7	32,0	31,7	39,2	37,3
Італія	199,3	229,6	259,6	296,8	332,0	30,3	30,0	37,2	35,2
Казахстан	197,9	228,0	257,7	294,7	329,7	30,1	29,7	37,0	35,0
Фінляндія	182,7	210,4	237,9	272,0	304,3	27,7	27,5	34,1	32,3
Латвія	169,8	195,6	221,1	252,8	282,8	25,8	25,5	31,7	30,0
Норвегія	166,2	191,4	216,4	247,4	276,8	25,2	25,0	31,0	29,4
Інші	1086,8	1251,9	1415,4	1618,2	1810,3	165,1	163,5	202,8	192,1

ДОДАТОК Д

Анкета для опитування представників органів митного контролю, працівників служби економічної безпеки підприємств, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, та науковців для діагностики загроз економічній безпеці підприємств шляхом протидії контрабанди

Правила роботи з анкетою. Із запропонованих варіантів відповідей виберіть один чи декілька, які на Вашу думку відповідають та обведіть його. За необхідності, в окремих питаннях, просимо Вас написати свої зауваження та доповнення.

1. Ваша стать:
  - Ч
  - Ж
2. Ваш освітній та науковий статус:
  - доктор наук
  - кандидат наук
  - вища освіта без наукового ступеня
  - інше _____
3. З якою сферою пов'язана Ваша професійна діяльність:
  - освіта
  - науково-дослідна діяльність
  - органи внутрішніх справ
  - митні органи
  - податкові органи
  - Інше _____
4. Чи маєте Ви спеціальне звання?
  - Так, маю, спеціальне звання в органах внутрішніх справ
  - Так, маю, інше спеціальне звання
  - Ні, не маю
5. Яка Ваша основна спеціальність:
  - «Право»
  - «Фінанси, банківська справа та страхування»
  - «Економіка»
  - Інформаційні технології
  - Військові науки
  - Інше _____
6. Визначте на Вашу думку, найбільш небезпечні на сучасному етапі загрози економічній безпеці держави:
  - Критичний стан із продовольчим забезпеченням
  - Виникнення конфліктів у сфері міжетнічних та міжконфесійних відносин
  - Конкуренція на міжнародному ринку товарів і послуг

- Зниження рівня виробництва та збільшення імпорту
  - Зниження податкових надходжень
  - Прояви сепаратизму окремих регіонів України
  - Відтік інтелектуального капіталу
  - Інше _____
7. Визначте на Вашу думку, найбільш небезпечні на сучасному етапі загрози економічній безпеці підприємств:
- Високий рівень конкуренції
  - Наявність корпоративних конфліктів
  - Зниження рівня виробництва
  - Податкове навантаження
  - Плинність кадрів
  - Інше _____
8. Оцініть на Вашу думку, найбільш імовірні можливості контрабандного ввезення товарів за окремими групами:
- Тваринництво
  - Хімічна галузь
  - Готові харчові продукти
  - Взуття
  - Паливні матеріали
  - Шкіра
  - Машини та електроніка
  - Метали
  - Мінеральні продукти
  - Різне (іграшки, меблі, апарати оптичні, фотографічні, твори мистецтва)
  - Полімерні матеріали, пластмаси, гума
  - Вироби з каменю, гіпсу, цементу, дорогоцінне каміння
  - Текстиль та одяг
  - Транспорт
  - Продукти рослинного походження
  - Деревина і вироби з деревини
9. Оцініть на Вашу думку, імовірність використання типових схем контрабандного імпорту в Україні:
- "Зеленка"
  - "Порожняки"
  - Перерваний транзит
  - "Піджаки"
  - Поштова контрабанда
  - "Майданчики" («модні фірми»)
  - Недостовірне декларування

Дякуємо за витрачений час та надану інформацію!

ДОДАТОК Ж

Таблиця Ж.1

Список підприємств, установ та організацій, представники яких брали участь в опитуванні з питань діагностики загроз економічній безпеці підприємств шляхом протидії контрабанди

№ п/п	Назва підприємств, установ та організацій	Кількість опитаних
1	Міністерство внутрішніх справ України	5
2	Державна митна служба України	10
3	Державна податкова служба України	5
4	Дніпровська митниця	3
5	Асоціація платників податків України	2
6	Інститут стратегічних досліджень при Президентові України	6
7	Університет митної справи та фінансів	8
8	Університет державної фіскальної служби України	6
9	Національна академія внутрішніх справ	7
10	Львівський державний університет внутрішніх справ	12
11	Харківський національний університет внутрішніх	15
12	Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ	7
13	ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»	5
14	АТ «Фармак»	6
15	ТОВ «Хенкель Баутехнік»	3
	Разом	100